

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Острозька академія»
Навчально-науковий інститут міжнародних відносин
та національної безпеки
Кафедра міжнародних відносин

Кваліфікаційна робота
на здобуття освітнього ступеня магістра
на тему:
**«КЛЮЧОВІ АСПЕКТИ СПІВРОБІТНИЦТВА
УКРАЇНИ ТА НАТО (2014-2021 рр.)»**

Виконав студент 2 курсу, групи ЗММв-2,
Спеціальності «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»,
освітньо-професійної програми
«Міжнародні відносини»
Каралаш Сергій Володимирович

Керівник – канд. іст. наук, доцент
Конопка Наталія Олегівна

Рецензент –

Робота допущена до захисту
(протокол №____ засідання кафедри міжнародних відносин від
_____2021 року
Завідувач кафедри міжнародних відносин _____

Острог – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ЄВРОАТЛАНТИЧНА СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.....	10
1.1. Виклики і загрози національній безпеці України як передумова євроатлантичної інтеграції.....	10
1.2. Позиція НАТО щодо російсько-українського конфлікту.....	16
1.3 Нормативно-правова база відносин України та НАТО (2014-2021 рр.).	27
<i>Висновки до 1 розділу.....</i>	<i>34</i>
РОЗДІЛ 2 СПІВПРАЦЯ У ГАЛУЗІ РЕФОРМУВАННЯ СТРУКТУР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	36
2.1. Політичні та воєнно-політичні відносини.....	36
2.2. Співпраця Україна – НАТО з питань воєнної реформи.....	41
2.3 Співробітництво Україна – НАТО в рамках трастових фондів.....	55
<i>Висновки до 2 розділу.....</i>	<i>67</i>
РОЗДІЛ 3 СПІВРОБІТНИЦТВО У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ.....	69
3.1. Підвищення рівня оперативних спроможностей та взаємосумісності Збройних Сил України з НАТО.....	69
3.2. Співробітництво з питань трансформації, оборонних реформ та професіоналізації Збройних Сил України.....	81
3.3. Забезпечення участі підрозділів та особового складу Збройних Сил України в операціях з підтримання миру та безпеки та Силах реагування НАТО.....	93
<i>Висновки до 3 розділу.....</i>	<i>100</i>
РОЗДІЛ 4 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА НАТО.....	101
<i>Висновки до 4 розділу.....</i>	<i>106</i>
ВИСНОВКИ.....	107
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	111
ДОДАТКИ.....	132

ВСТУП

Актуальність теми. Події Революції Гідності у листопаді 2013 року започаткували новий етап в історії України. Розвиток України як демократичної, національної та правової держави проходить важливий та водночас важкий етап. Анексія Криму у березні 2014 року та початок військових дій на Донбасі у квітні 2014 року змусили керівництво країни переглянути свій підхід, першою чергою, до зовнішньої і безпекової політики та вироблення нових, прагматичних принципів її здійснення. У грудні 2014 року Верховна Рада України внесла зміни до Закону України «Про засади внутрішньої та зовнішньої політики», в якому «нейтральний статус» держави, який активно реалізовувався більше 20 років, було замінено на інтеграцію України в європейський політичний, правовий, економічний простір з метою набуття членства в ЄС та в євроатлантичний безпековий простір поряд з розвитком взаємовигідних рівноправних відносин з іншими державами світу в інтересах України.

Пріоритетним інтересом України у сфері зовнішньополітичної діяльності став розвиток та подальше поглиблення відносин стратегічного партнерства України з НАТО, з дотриманням принципів, зафіксованих у Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору підписаній 9 липня 1997 року, Декларації про її доповнення від 21 серпня 2009 року, а також на виконання рішень, прийнятих за результатами засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів (4 вересня 2014 року, м. Ньюпорт, Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії).

Протягом каденції п'ятого Президента України П. Порошенка, у відносинах з Альянсом було зроблено кардинальний поступ, а стосунки між партнерами вийшли на якісно новий рівень. Динаміка позитивних зрушень у відносинах Україна-НАТО продовжилася і за часів президенства В. Зеленського. Тим не менше, Україна має ще пройти складний шлях реформ і перетворень не лише в безпековій, а й в усіх без винятку сферах життя, щоб

тим самим посісти своє важливе місце серед країн Європи – членів ЄС та НАТО. Отож, об'єктивне та різнобічне вивчення ключових аспектів співробітництва України та НАТО належить, поза сумнівом, до актуальних завдань сучасної вітчизняної політичної науки й має беззаперечний прикладний потенціал.

Аналіз стану розробки проблеми. Попри значний інтерес до проблемних аспектів відносин України-НАТО, комплексного аналізу ключових аспектів співробітництва на сучасному етапі ще не було проведено.

Загальні питання безпекової політики України в своїх працях досліджували А. Дацюк, О. Дзьобань, Р. Марутян, Р. Нішович, О. Олікер, Б. Парахонський, С. Пономарьов, В. Садовський, О. Трегуб та ін. Проблеми розвитку Збройних Сил України, оборонно-промислового комплексу розглядали такі фахівці, як В. Бадрак, В. Бегма, М. Сунгуровський. Відносинам України та НАТО присвячені роботи І. Тодорова, К. Широких, І. Потапової, Є. Саполовича, Х. Голинської, М. Капітоненка, Т. Кузьо та ін. Після анексії Криму та агресії Росії на Донбасі, з'явилася ціла низка публікацій, присвячених реформуванню сектору безпеки і оборони. На цю тему писали В. Фролов, Ф. Саганюк, О. Устименко, К. Зарембо та інші. Особлива увага західних експертів прикута до трансформаційних процесів в оборонній сфері. Їх висвітлювали у своїх працях А. де Альбукерке, М. Клейн, Д. Стерн, Я. Хандеског. Неможливо не відзначити фундаментальну працю 2016 р. RAND Corporation, що присвячена оборонним реформам в Україні. У ній досліджуються найбільш актуальні питання модернізації ЗСУ з огляду на західний досвід.

Незважаючи на ґрунтовне висвітлення у працях науковців різноманітних питань безпекової політики України, розвитку національного сектору безпеки і оборони, питання співпраці України та НАТО у всіх ключових аспектах не отримали достатньої уваги. Тому системне дослідження цих питань є надзвичайно актуальною проблемою, особливо для

України, частина території якої зазнала анексії і де вже сьомий рік триває збройний конфлікт за підтримки Кремля. На жаль, реформування сектору безпеки і оборони України, відбувається з незначними зволіканнями, не в системний спосіб, без широкого залучення незалежних експертів, ЗМІ, громадськості. Саме тому посилення роботи у цьому напрямі сьогодні набуває особливої актуальності.

Метою дослідження є всебічний та цілісний аналіз ключових аспектів співробітництва України з НАТО з 2014 року до сьогодні.

Досягнення мети передбачає розв'язання таких **дослідницьких завдань**:

- проаналізувати зміст і особливості євроатлантичної складової зовнішньої політики України на сучасному етапі;
- з'ясувати позицію НАТО щодо російсько-українського конфлікту;
- проаналізувати нормативно-правову базу відносин України та НАТО у 2014-2021 рр.;
- охарактеризувати політичні та воєнно-політичні відносини у галузі реформування структур безпеки і оборони;
- проаналізувати співробітництво України та НАТО у військовій сфері;
- дослідити співробітництво України та НАТО з питань трансформації, оборонних реформ та професіоналізації Збройних Сил України;
- охарактеризувати співпрацю України та НАТО в рамках роботи у трастових фондах;
- проаналізувати участь підрозділів та особового складу Збройних Сил України у операціях з підтримання миру та безпеки та Силах реагування НАТО;
- розкрити проблеми та перспективи співробітництва України та НАТО.

Об'єктом дослідження є євроатлантична система безпеки та місце в ній України.

Предметом дослідження є особливості відносин України та НАТО у

політичній, воєнно-політичній, військовій, оборонній та інших ключових сферах.

Теоретико-методологічна основа дослідження. Методологічну основу дослідження склали як загальнонаукові, так і спеціальні наукові методи. Зокрема, методи компаративного аналізу та систематизації надали змогу узагальнити наукову літературу за темою дослідження, розглянути еволюцію відносин Україна – НАТО в сфері безпеки та оборони, з'ясувати можливості підвищення її ефективності. Метод аналізу та синтезу дозволив виявити основні тенденції, суперечності та проблеми у співробітництві України з НАТО в сфері безпеки та оборони. Для визначення еволюції сектору безпеки і оборони, зовнішньополітичних пріоритетів держави у контексті національної безпеки за сучасних умов використовувався комплексний підхід, який сприяв об'єктивному дослідженню обраної теми і досягненню поставленої мети. Статистичні методи та метод кількісного аналізу допомагали при опрацюванні кількісних показників при розкритті досліджуваної проблематики. Метод прогнозування дозволив оцінити перспективи подальшого розвитку партнерських відносин між Україною та НАТО, в сфері безпеки та оборони враховуючи останні тенденції трансформації глобального та регіонального середовища.

Хронологічні та географічні межі. Хронологічні межі дослідження охоплюють період з 2014 по 2021 рр. Нижня межа обумовлена подіями пов'язаними з анексією Криму та початком російсько-української війни на Сході України. Верхня межа обумовлена сучасними подіями. Географічні рамки охоплюють територію України та держав-членів НАТО.

Джерельну базу дослідження Джерельна база дослідження складається з відмінних за своїми характеристиками, походженням та значенням в контексті тематики роботи матеріалів. Її доцільно розділити на кілька груп: 1) нормативно-правові акти; 2) документи Північноатлантичного альянсу, які регулюють відносини Україна – НАТО; 3) виступи, промови та заяви державних діячів, політиків та дипломатів; 4) статистичні дані; 5)

публікації в засобах масової комунікації.

Першу групу джерел складають нормативно-правові акти. В межах цієї групи джерел, можна виділити кілька підгруп.

До першої підгрупи ми відносимо міжнародні договори – документи, які формують нормативну основу співпраці України та НАТО. Фактично, саме вони виступають ключовим джерелом, яке дозволяє визначити основні напрямки розвитку співпраці, встановити її формальні межі та завдання, врешті решт – оцінити рівень партнерства між Україною та Північноатлантичним альянсом. Зокрема, це Хартія та Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору. Двосторонні угоди, які стосуються, реалізації окремих напрямів співпраці Україна – НАТО в сфері безпеки і оборони.

До другої підгрупи відносимо національні документи України, які формують державну політику України в сфері безпеки та оборони. Зокрема, це Закони України «Про основи національної безпеки» «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», «Про основи національного спротиву», Укази Президента України «Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО», «Про Стратегічний оборонний бюлетень України», «Щодо розвитку Військово-Морських Сил Збройних Сил України до 2031 року», постанови Верховної Ради України, накази Міністерства оборони України та ін.

Другу групу складають документи Північноатлантичного альянсу, які регулюють відносини Україна – НАТО. Варто виділити документи самітів Альянсу. Зокрема, це декларації, заяви, комюніке за результатами Уельського саміту 2014 р., саміту у Варшаві 2016 р., Брюсельського саміту 2021 р.

Третю групу джерел складають виступи, промови та заяви державних діячів, політиків та дипломатів, які стосуються відносин Україна – НАТО. Вони додають особистісного забарвлення досліджуваній проблемі, і в той же час розкривають на конкретних прикладах основні відносини Україна –

НАТО, погляди сторін на партнерів, формулюють позицію сторін щодо конкретних проблем. Зокрема, це виступи президентів України П. Порошенка та В. Зеленського, генеральних секретарів НАТО А. Расмуссена та Є. Столтенберга, міністрів закордонних справ України П. Клімкіна, В. Пристайка, Д. Кулеби, міністрів оборони України С. Полторака, А. Загороднюка, А. Тарана та ін.

Четверту групу джерел складають статистичні дані. Корисна інформація, в контексті досліджуваної проблеми, містяться в щорічному виданні «Біла книга», яке подає аналіз актуальних трендів розвитку глобального та регіонального безпекового середовища, презентує статистичні матеріали щодо збройних сил та оборонних витрат України. В роботі також використані статистичні дані отримані в ході різних соціологічних досліджень.

П'яту групу джерел складають матеріали засобів масової комунікації. В основному, вони мають інформаційний характер, позбавлений аналітичного контексту. В даному випадку перш за все розглядаються офіційні повідомлення інформаційного характеру, розміщені на веб-сайтах органів державної влади України: Президента, Кабінету Міністрів, Верховної Ради та РНБО, профільних міністерств, представництва НАТО в Україні та офіційному сайті Північноатлантичного альянсу. Серед українських медіа відзначаються видання «Українська правда», «Укрінформ», «День», «АрміяInform», «Лівий Берег». Фрагментарно тематика висвітлюється й провідними світовими засобами масової інформації – BBC, CNN, The Guardian, Deutsche Welle та ін.

Практичне значення Практичне значення одержаних результатів визначається науковою новизною, актуальністю і полягає у можливості їхнього застосування з науково-дослідною, прикладною, навчальною та практичною метою. Матеріали та висновки роботи можуть доповнити зміст навчальних курсів політологічного характеру, зокрема, з міжнародних відносин і зовнішньої політики, аналізу зовнішньої політики для студентів

вищих навчальних закладів України. Їх можна застосовувати в освітній сфері при викладанні спеціальних навчальних курсів для студентів спеціальностей «Політологія» та «Міжнародні відносини». Також дані матеріали можуть бути застосовані у Міністерстві оборони України, Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки, зокрема за напрямками діяльності міжнародного (воєнно-політичного, військово-технічного та військового) співробітництва.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 4 розділів, 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, додатків.

РОЗДІЛ 1. ЄВРОАТЛАНТИЧНА СКЛАДОВА ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ.

1.1. Виклики і загрози національній безпеці України як передумова євроатлантичної інтеграції.

В умовах постбіполярного світу економічна стабільність і добробут країн Європейської спільноти були забезпечені існуючою системою міжнародної колективної безпеки. Проте, в результаті російської агресії проти України, окупації Криму та подій на Сході України уся система європейської і світової безпеки виявилася багато в чому безсилою та неефективною, що поставило під сумнів можливості подальшого сталого розвитку на континенті.

Дії Росії щодо України підривають регіональну стабільність в цілому регіоні Центрально-Східної Європи від Балтії до Чорноморсько-Каспійського басейну, тим самим кидаючи виклик НАТО як ключовому елементу європейської безпеки. На думку політологів, непрогнозована поведінка Російської Федерації, ядерної держави, що відмовляється діяти згідно з міжнародним правом і здійснює на свою користь переділ державних кордонів, нанесла руйнівний удар по світовому порядку, що сформувався після Другої світової війни¹. Від Росії йтиме головна загроза суверенітету та незалежності сусідніх країн. Російсько-український конфлікт не є локальною подією – він має з одного боку регіональний, а з іншого глобальний вимір.

Певні амбіції щодо посилення власних впливів у глобальному вимірі має Російська Федерація, яка є продовжувачкою кращих зразків імперської традиції своїх попередниць. Саме між РФ та ЄС загострюється конкуренція за впливи на пострадянському просторі. Не остання роль в цих проєктах відведена Україні. Боротьба між двома взаємовиключними інтеграційними проєктами, підвищує тиск на Україну з обох боків. Разом з тим,

¹ Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. Аналітична доповідь / за заг. ред. К. А. Кононенка. Київ, 2013. С. 54.

непослідовність та невизначеність східної політики ЄС автоматично створює додаткові виклики як для України, так і для цілого регіону загалом².

Політика ЄС щодо Росії довгий час базувалася на постійних спробах переконати РФ, що європейська інтеграція країн пострадянського простору насправді не спрямована проти Росії. Проте конфлікт між правом країн пострадянського простору самостійно обирати союзників та інтеграційні пріоритети (право, що відстоює Захід) і економічним та політичним підпорядкуванням цих країн Росії (що є метою Москви) в кінцевому результаті призвів до агресії Росії проти України, анексії Криму, застосування з боку РФ засобів «гібридної війни» і підриву всієї системи регіональної та глобальної безпеки³.

До зони зростаючих ризиків належать країни Чорноморського ареалу, зокрема Україна. Водночас неспроможність міжнародних організацій своєчасно й адекватно приймати рішення для вирішення кризових ситуацій, є свідченням низької ефективності існуючих глобальних та регіональних безпекових механізмів. Це стало особливо очевидним на прикладі Ради безпеки ООН, дії якої виявилися практично заблокованими РФ, і практично зводить нанівець спроби врегулювати за допомогою РБ українсько-російську кризу. У будь-якому разі національна безпека жодної країни, в тому числі і України, не може бути гарантована без тісної співпраці із впливовими міжнародними структурами безпеки субрегіонального, регіонального, трансрегіонального та глобального рівня.

Довгий час європейська архітектура безпеки фактично зберігала поділ континенту на дві частини: НАТО/ЄС з одного боку та РФ з афілійованими з нею структурами (ОДКБ, ЄврАзЕС, Митний союз тощо) – з іншого, між якими існує т.зв. «сіра зона» у вигляді низки пострадянських країн, до яких входить і наша держава. Україна за цих умов перманентно перебуває під

² Капітоненко М. Політика Росії щодо сусідніх держав (доктрина «обмеженого суверенітету»). URL: <http://fpp.com.ua/polityka-rosiyi-shhodo-susidnih-derzhav-doktryna-obmezhenogo-suverenitetu/> (дата звернення 12.05.2021)

³ Російська політика в Чорноморському регіоні: загрози й виклики для України : аналітична доповідь / за заг. ред. І. Веремія, М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2020. С. 23.

зростаючим тиском різноспрямованих центрів впливу. Можливості держави щодо протидії деструктивним наслідкам такої ситуації довгий час стримувалися багатовекторністю її зовнішньополітичного курсу під час вирішення питань регіональної безпеки⁴.

Водночас асиметричний характер новітніх загроз виключає можливість самостійного протистояння їм з боку окремих держав. Україна, у зв'язку з тим, що не є членом ЄС та/або НАТО, не може брати повноцінної участі у формуванні механізмів європейської безпеки. Не маючи власної потужної та ефективної системи безпеки й оборони, наша країна фактично тим самим опинилася в зоні «вакууму безпеки».

Як свідчать події останніх років, відносини партнерства з НАТО, так само як відносини сусідства з ЄС, принципово не вирішують проблеми ефективного протистояння новітнім загрозам. Хоча Україна співпрацює з цими організаціями, проте вона не є їх членом, тому не отримує гарантій власної безпеки. Разом з тим, саме гальмування та спроби повного припинення процесів європейської інтеграції України перетворили її на об'єкт з'ясування стосунків між Заходом і Сходом. Наша держава, тривалий час реалізовувала непослідовну і прив'язану до політичної та економічної кон'юнктури політику, тим самим створивши ситуацію невизначеності. В умовах нестабільності міжнародного середовища безпеки це значно підвищило ймовірність реалізації потенційних загроз і викликів для України⁵.

В умовах геополітичного тиску з боку ключових міжнародних гравців Україна будувала власну міжнародну та безпекову політику здебільшого в режимі реагування на виклики, що, по суті, не залишало їй простору для реалізації масштабних стратегічних планів. Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС Україна отримала можливість поступового переходу до проактивної політики, спрямованої на створення нової системи національної

⁴ Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України. Аналітична доповідь / за заг. ред. К. А. Кононенка. Київ, 2014. С. 9. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-06/0625_dop.pdf (дата звернення 12.05.2021)

⁵ Парахонський Б., Яворська Г. Системна криза міжнародної безпеки: Близькосхідно-Чорноморський простір : аналітична доповідь. Київ: НІСД. 2016. С. 5.

безпеки, яка відповідатиме масштабам існуючих загроз і буде дієво інтегрованою у систему міжнародної та регіональної безпеки. Тим самим, наша країна отримує можливість зберегти та зміцнити власну суб'єктність на міжнародній арені, уникнувши небезпеки втрати державного суверенітету під тиском глобальної конкуренції.

Події, пов'язані з анексією Криму, російська інтервенція проти України підтверджують агресивну природу російського імперіалізму, яка вже неодноразово виявлялася в регіональних процесах чорноморського регіону – вторгнення в Грузію у 2008 р, підтримка напруження у Придністровському конфлікті, підтримка маріонеткових режимів у начебто незалежних Абхазії та Південній Осетії. Марними виявилися сподівання країн Заходу на поступову трансформацію російської влади в бік більш цивілізованої моделі поведінки у відносинах із сусідами. Більше того, стрімка мілітаризація Криму свідчить про протилежне. На сьогодні владні кола РФ, перш за все, орієнтовані на агресивну імперіалістичну політику і становлять найбільш потужний дестабілізуючий чинник регіональної безпеки.

В умовах гібридної війни, розв'язаної Російською Федерацією проти України, актуалізуються питання переосмислення взаємовідносин України з Республікою Білорусь. Офіційний Мінськ виступає радше одним з проксі-інструментів агресії проти України. Вплив Росії на Білорусь має тотальний характер з огляду на залежність Білорусі від РФ практично у всіх сферах: від політичної й економічної до військової й енергетичної. Союзна держава Росії та Білорусі накладає на Мінськ зобов'язання координувати з РФ свою зовнішньополітичну, безпекову та оборонну діяльність. Функціонує регіональне угруповання військ (сил) Росії та Білорусі, здійснюється спільна охорона зовнішнього кордону в повітряному просторі, проводяться щорічні спільні навчання стратегічного та оперативно-тактичного характеру⁶. Крім того, Білорусь є активним учасником пострадянських інтеграційних проєктів

⁶ Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. Аналітичний документ. / За заг. ред. В. Мартинюка. Київ, 2018. С. 91

політико-економічного (СНД) та оборонно-безпекового характеру (ОДКБ), створених під егідою Росії. Однак найбільшої шкоди двостороннім відносинам завдає позиція Білорусі на міжнародній арені. Підтримуючи Кремль, в ПА ОБСЄ і на ГА ООН Білорусь не голосує і навіть блокує резолюції на підтримку територіальної цілісності України та засудження ситуації з порушенням прав людини в Криму⁷. В світлі останніх подій в сусідній Білорусі, Україна має переглянути свою стратегію стосовно цієї сусідньої держави.

Україна має звернуту особливу увагу, як власну, так і міжнародної спільноти до проблем розбудови системи Чорноморської безпеки як невід'ємного чинника загальноєвропейської системи безпеки. Чорноморський регіон має надзвичайно важливе значення для Європи, будучи великим і стратегічним перехрестям східно-західного і північно-південного коридорів. Багато експертів вважає, що той, хто контролює або домінує в Чорному морі, легко може поширити свій вплив на європейський континент, передусім на Балкани і Центральну Європу, але також і на Східне Середземномор'я, Південний Кавказ і північну частину Близького Сходу.

У цьому регіоні розташовані три країни – члени НАТО (Болгарія, Румунія і Туреччина) і низка країн-партнерів НАТО, тому будь-яка нестабільність або ворожнеча в цьому регіоні безпосередньо впливає на Альянс⁸. У зв'язку з цим постає нагальна потреба в колективному розробленні стратегічних ініціатив у сфері безпеки Чорноморського регіону, реалізація яких сприятиме встановленню впорядкованої і стабільної моделі відносин між державами регіону, головним чином побудованої на основі довіри і взаємної вигоди.

Пострадянські «заморожені» конфлікти зосереджені навколо Чорноморського регіону, які створюють «сірі зони» та потенційно можуть

⁷ Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. Аналітичний документ. / За заг. ред. В. Мартинюка. Київ, 2018. С. 94-95.

⁸ Анастасов П. Чорноморський регіон: стратегічне перехрестя. *NATO Review*. 25 травня 2018. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2018/05/25/chornomors-kij-regon-strategchne-perehrestya/index.html> (дата звернення 20.06.2021)

сприяти або вже сприяють розквіту організованої злочинності, контрабанді і радикалізації. Росія використовує все це для політичного залякування нових незалежних держав колишнього СРСР. Тисячоліттями Чорноморський регіон є перехрестям шляхів між Європою і Близьким Сходом, зі Східних Балкан на Південний Кавказ. Поточна нестабільність гальмує економічний розвиток і потенціал регіону, який міг би розвиватись за допомогою морської торгівлі і більшої економічної інтеграції⁹.

Актуальним питанням для України залишається те, яка роль відведена нашій державі у безпековій стратегії НАТО в Чорному морі – пасивного спостерігача чи активного гравця. Саме наша держава чи не найбільше страждає від агресивних дій Росії. До окупації Криму Чорне море було територією миру та співробітництва. Але після 2014 р. цей регіон став ареною конфронтації. Експерти висловлюють думку, що активність НАТО в Чорноморському регіоні зростатиме, а отже, збільшуватиметься роль України як стабільного партнера для Альянсу.

Формально Чорноморська стратегія НАТО досі не сформована. Були очікування, що подібний документ буде сформований на червневому саміті НАТО в 2021 р., але цього не сталося. Втім, беззаперечним фактом є те, що Чорноморська безпекова стратегія розробляється. Ми можемо говорити і про те, що НАТО декларуватиме свої права у Чорному морі все більш наполегливо. Позиція НАТО в Чорному морі багато в чому залежить від політичної волі Туреччини, яка не лише відстоює позицію, що чорноморські справи мають вирішуватися «чорноморськими державами» – без військово-морських гегемонів, але й володіє найбільшим флотом у регіоні. І хоча Туреччина є повноцінним членом НАТО, особливої активності в підтримці ініціатив НАТО в Чорному морі вона не демонструє. Разом з тим, політичне керівництво Туреччини постійно підкреслює невизнання спроби анексії Російською Федерацією Кримського півострова та висловлюють цілковиту

⁹ Анастасов П. Чорноморський регіон: стратегічне перехрестя. *NATO Review*. 25 травня 2018. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2018/05/25/chornomors-kij-regon-strategchne-perehrestya/index.html> (дата звернення 20.06.2021)

підтримку євроатлантичної інтеграції України, включаючи бажання повноправного членства у НАТО¹⁰.

Отже, наша країна отримує можливість зберегти та зміцнити власну суб'єктність на міжнародній арені, уникнувши небезпеки втрати державного суверенітету під тиском глобальної конкуренції. Переформатування пострадянського простору силовими методами, що здійснює РФ, викликають «термінову необхідність створення нових правил безпеки у світі» з поновленням принципів непорушності кордонів та відновленням дієвості засад міжнародного права і функціонування міжнародних організацій.

Реагування на сучасні виклики та загрози в умовах послідовного входження України у світову економічну і політичну систему та активних внутрішньополітичних демократичних перетворень потребує формування принципово нової системи національної безпеки. Вона має відповідати масштабам існуючих загроз, бути дієво інтегрованою у систему міжнародної і регіональної безпеки у якості їх невід'ємної складової.

1.2. Позиція НАТО щодо російсько-українського конфлікту.

Відмова провідних європейських держав надати Україні та Грузії можливість приєднання до Плану дій щодо членства в НАТО під час Бухарестського саміту Альянсу в квітні 2008 року небезпідставно була розцінена Москвою як слабкість Заходу та його готовність йти на поступки Росії, в т. ч. з питань, що стосуються безпеки та інтересів НАТО і ЄС.

Така позиція країн-членів НАТО та об'єднаної Європи фактично розв'язала руки Росії щодо реалізації її неоімперської політики на пострадянському просторі, включаючи застосування збройної сили проти незалежних держав пострадянського простору. Свідченням цього стали напади РФ спочатку на Грузію в 2008 році, а у 2014 році – на Україну, що

¹⁰ Підтримка позицій України щодо Криму та вступу в НАТО: представники України та Туреччини обговорили поглиблення двостороннього співробітництва. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/03/25/pidtrimka-poziczij-ukraini-shhodo-krimu-ta-vstupu-v-nato-predstavniki-ukraini-ta-turechchini-obgovorili-pogliblennya-dvostoronogo-spivrobitnicztva/> ((дата звернення 20.06.2021)

зруйнувало архітектуру системи безпеки в Європі. Цілком зрозуміло, що в нових реаліях, які склалися керівництво Північноатлантичного Альянсу мусило чітко висловити свою позицію стосовно тих подій, які відбувалися в Україні.

Тогочасний генеральний секретар Андерс Фог Расмуссен перед засіданням Північноатлантичної ради і Комісії Україна – НАТО, яка відбувалася 2 березня 2014 р., заявив наступне: «Нинішні дії Росії в Україні є порушенням принципів Статуту ООН. Вони загрожують миру і безпеці в Європі. Росія повинна зупинити свої воєнні дії і свої погрози... Ми підтримуємо територіальну цілісність і суверенітет України... право українського народу визначати своє власне майбутнє без зовнішнього втручання. І ми наголошуємо на необхідності підтримки в Україні демократичних прав усіх людей і захисту прав національних меншин. Україна – наш сусід і важливий партнер НАТО. Ми закликаємо усі сторони негайно продовжити докладати усіх зусиль для виходу з цієї небезпечної ситуації. Особливо я закликаю Росію знизити напруження»¹¹. Ця заява, усі можливості розв'язання конфлікту по-суті переклала на плечі безпосередніх учасників протистояння, представництво ж Альянсу зайняло споглядальну позицію.

З подібних позицій виходила і власне сама Північноатлантична Рада, яка закликала «...Російську Федерацію поважати свої міжнародні зобов'язання, в тому числі ті, що передбачені Будапештським Меморандумом 1994 року, Договором про дружбу і співробітництво між Росією і Україною від 1997 року, а також дотримуватися правових рамок, що регулюють перебування Російського Чорноморського флоту; повернути свої війська до місць дислокації і утриматися від будь-якого втручання в інших місцях України...»¹².

¹¹ Заява перед засіданням Генерального секретаря Андерса Фога Расмуссена перед засіданням Північноатлантичної ради і Комісії Україна – НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/opinions_107663.htm (дата звернення 15.05.2021)

¹² Заява Північноатлантичної ради щодо ситуації в Україні. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_107681.htm (дата звернення 15.05.2021)

Єдиною відмінністю, від заяви Расмуссена, став заклик негайно розпочати пошук мирного розв'язання через діалог, в разі потреби за міжнародного посередництва і за допомогою направлення міжнародних спостерігачів під егідою Ради Безпеки ООН або ОБСЄ.

В черговий раз Північноатлантична рада зібралася на прохання Польщі вже 4 березня 2014 р., для проведення консультацій в рамках Статті 4 Вашингтонського договору: «сторони будуть проводити консультації в будь-який час, якщо на думку будь-кого з них існує загроза територіальній цілісності, політичній незалежності або безпеці будь-якої сторони»¹³. На думку представників Польщі, події можуть мати серйозні наслідки для безпеки і стабільності євроатлантичного регіону¹⁴.

16 березня 2014 р. відбувся загальнокримський референдум про статус півострову. Вже на наступний день з'явилася заява Північноатлантичної ради стосовно цієї події. У ній країни-члени НАТО знову підтвердили свою цілковиту підтримку суверенітету і територіальної цілісності України, а також принципу недоторканності кордонів, визнаних на міжнародному рівні. А так званий «референдум», проведений в українській Автономній Республіці Крим, визнали як незаконним, так і нелегітимним. «Цей «референдум» порушив українську Конституцію і міжнародне право, і члени Альянсу не визнають його результатів» – йшлося в заяві¹⁵.

Вже 1-2 квітня 2014 р. в Брюсселі відбулися зустрічі міністрів закордонних справ країн НАТО в рамках святкувань річниці останніх трьох раундів розширення НАТО: п'ятнадцятої річниці вступу Чеської Республіки, Угорщини і Польщі; десятої річниці вступу Болгарії, Естонії, Латвії, Литви, Румунії, Словаччини і Словенії; та п'ятої річниці вступу Албанії і Хорватії¹⁶. В ході цієї зустрічі була оприлюднена спільна заява Північноатлантичної

¹³ Заява Північноатлантичної ради за результатами засідання за Статтею 4 Вашингтонського договору. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_107716.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

¹⁴ Там само.

¹⁵ Заява Північноатлантичної ради з приводу так званого «референдуму» в Криму URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_108030.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

¹⁶ Там само

ради, в якій зокрема йшлося про засудження незаконної військової інтервенції Росії в Україну і порушенням Росією суверенітету і територіальної цілісності України та робився заклик до Росії повернутися в русло міжнародного права і негайно розпочати діалог¹⁷.

Також в рамках цієї заяви, було озвучено, що «для демонстрації нашої відданості Україні ми інтенсифікуємо нашу співпрацю в рамках нашого Особливого партнерства... НАТО і Україна домовились... здійснити негайні і довгострокові заходи задля посилення здатності України самій забезпечувати власну безпеку... узгодили пакет заходів з поглиблення нашої співпраці з іншими партнерами НАТО в Східній Європі...»¹⁸. Крім того в заяві йшлося про призупинення усієї практичної цивільної і військової співпраці між НАТО і Росією, обмеживши політичний діалог у Раді НАТО-Росія на рівні послів і вище, для обміну думками і, насамперед, через російсько-українську кризу. Причиною цього стало порушення Росією норм міжнародного права і дії всупереч принципам і зобов'язанням базового документа Ради євроатлантичного партнерства, Основоположного акту НАТО-Росія і Римської декларації¹⁹. В цій заяві привертає увагу те, що Північноатлантична рада, при всій серйозності ситуації розглядає події в Україні як кризу у відносинах між двома державами. Можливо саме така позиція країн-учасниць Північноатлантичної ради спонукали керівництво РФ до більш активних і агресивних дій на Сході України.

Протистояння між українською армією і терористичними угрупованнями т.зв. ЛНР-ДНР яких підтримували збройні сили сусідньої РФ протягом літа 2014 р. не знайшли свого відображення у офіційних заявах представників Північноатлантичного альянсу.

З 4 по 5 вересня 2014 р. в Південному Уельсі (місто Ньюпорт) відбулася 26-та зустріч на вищому рівні глав держав та голів урядів країн-членів

¹⁷ Заява міністрів закордонних справ країн НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/news_108501.htm (дата звернення 15.05.2021)

¹⁸ Там само.

¹⁹ Там само.

Північноатлантичного альянсу. Один з найбільших самітів за всю історію Організації: у ньому взяли участь близько 60 вищих посадових осіб і високоповажних представників 33-х країн-партнерів, зокрема міжнародних організацій (ООН, ОБСЄ, ЄС, МВФ, Світовий банк). Це перший саміт НАТО після завершення «холодної війни», на якому була відсутня російська делегація. Проте головним питанням Уельського саміту мали бути не ситуація в Україні, а питання, які стосувалися ситуації в Афганістані²⁰. Ще до початку саміту прем'єр-міністр Великої Британії Девід Камерон зазначив: «Перше – це реагування НАТО на російсько-українську кризу. Тоді як Росія дестабілізує Україну та незаконно анексувала Крим, Альянс повинен сфокусуватися на гарантіях нашим східним союзникам»²¹.

Ще напередодні саміту події на сході країни обіцяли бути в центрі уваги Уельського саміту, оскільки 29 серпня 2014 року було скликане екстрене засідання Комісії Україна-НАТО на запит України відповідно до статті 15 Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО від 1997 року. Засідання відбулося у зв'язку із серйозною військовою ескалацією з боку Росії проти України. В рамках засідання держави-члени НАТО одностайно визнали, що незаконні дії Росії є актом агресії проти України, висловили цьому рішучий протест. Підкреслено, що на Саміті НАТО в Уельсі будуть оголошені конкретні рішення щодо серйозного збільшення політичної та практичної підтримки Україні з боку НАТО. За результатами засідання Генеральний секретар НАТО Андерс Фог Расмуссен виголосив заяву, в якій підтвердив рішучу солідарність Альянсу з Україною, засудив триваюче ігнорування Росією своїх міжнародних зобов'язань, висловив заклик до Росії припинити незаконні військові дії та підтримку озброєних сепаратистів, а також вжити негайних та контрольованих кроків для деескалації цієї

²⁰ 23.04.2014, Брюссель. Захід Фонду Маршалла «Україна змінила пріоритети саміту НАТО-2014». URL <https://ukraine-office.eu/conference-of-the-german-marshall-fund-of-the-united-states-nato-and-the-crisis-in-ukraine-changing-priorities-for-leaders-at-the-nato-summit-2014/> (дата звернення 15.05.2021)

²¹ Саміт НАТО ухвалить рішення щодо України і стане "поворотним пунктом" – Расмуссен. *Європейська правда*. 5 серпня 2014. URL <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/08/5/7024723/> (дата звернення 15.05.2021)

серйозної кризи²².

Проте цього не сталося. Під час роботи саміту П.Порошенко зустрівся з лідерами п'яти провідних західних країн – США, Великобританії, Німеччини, Франції та Італії, а також взяв участь у засіданні комісії НАТО-Україна. Лідери провідних країн-членів у своїх виступах ставили збройний конфлікт в Україні в один ряд із ситуацією в Афганістані і в Іраку. Під час роботи саміту, генеральний секретар НАТО А.Расмуссен дав свою оцінку подіям в Україні «Якщо заяви російської сторони щирі, ми їх вітаємо» – сказав він, разом з тим вважає глава НАТО «Росія не зробила жодного кроку» до миру на сході України. Позицію альянсу він висловив формулою: «Росія воює з Україною в Україні»²³.

На головне ж для України питання – чим НАТО може конкретно допомогти країні, що веде, за її власними словами, війну з Росією, відповіді на саміті в Уельсі не стали несподіваними. Генеральний секретар А. Расмуссен заявив, що альянс підтримує Україну, закликав Росію відмовитися від анексії Криму, виведення своїх військ, припинити підтримку сепаратистів на сході. Росія повинна використати свій вплив на сепаратистів для деескалації конфлікту і зробити конкретні кроки для врегулювання проблеми політичним та дипломатичним шляхом²⁴. Такі заяви лунали й раніше. Не стала новиною і заява про трастові фонди, за допомогою яких НАТО планувала допомогти Україні модернізувати свою армію. Поставок озброєнь, «у тому числі – високоточних» Київ чекає від окремих членів НАТО, заявив у Ньюпорті П. Порошенко, не зазначивши ні конкретної країни, ані виду озброєнь²⁵. Головний підсумок зустрічі, на думку президента України, стала «безпрецедентна підтримка», яку він відчув, спілкуючись із західними

²² Етапи розвитку Комісії Україна-НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/komisiya-ukrayina-nato/etapi-rozvitku-komisiyi-ukrayina-nato> (дата звернення 15.05.2021)

²³ Гончаренко Р. Україна і НАТО: саміт слабких надій і обмежених можливостей. *Deutsche Welle*. 4.09.2014. URL: <https://www.dw.com/uk/a-17902970> (дата звернення 15.05.2021)

²⁴ Декларація Уельського саміту видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

²⁵ Україна і НАТО: саміт слабких надій і обмежених можливостей. URL: <https://www.dw.com/uk/a-17902970> (дата звернення 15.05.2021)

лідерами. Поки це була підтримка більше на словах.

2 грудня 2014 р. у режимі відеоконференції відбулося чергове засідання Комісії Україна-НАТО на рівні міністрів закордонних справ за участю Міністра закордонних справ України П. Клімкіна. Під час заходу учасники обговорили сучасну безпекову ситуацію на євроатлантичному просторі, насамперед, в Україні, внутрішньополітичний розвиток нашої держави, а також питання поглиблення співробітництва України з НАТО, зокрема у сфері реформування сектору безпеки і оборони нашої держави відповідно до натовських стандартів, невідкладні напрями подальшої підтримки Альянсом України у протидії безпрецедентній агресії та гібридній війні з боку РФ.

У спільній заяві вчергове було констатовано про те, що члени Альянсу рішуче засуджують подальшу навмисну дестабілізацію східної України Росією, яке йде врозріз з міжнародним правом, у тому числі – постачання сепаратистам танків і важкого озброєння, сучасних систем протиповітряної оборони. Заяви ж Росії, про її «повагу» до результатів проведених сепаратистами 2-го листопада так званих «виборів», на їх думку не сприяють розв'язанню конфлікту, а навпаки посилили напруженість в регіоні. Представники Альянсу закликали Росію виконувати взяті зобов'язання за умовами мінських угод, з метою політичного та дипломатичного врегулювання кризи, що передбачало б повагу до суверенітету України, до її територіальної цілісності та міжнародного визнаних кордонів²⁶. Ця заява свідчила про особливі надії, які покладало керівництво і члени Альянсу на Мінські домовленості, при цьому явно переоцінюючи шляхетність керівництва РФ та самого президента В. Путіна.

Після боїв на Дебальцевському плацдармі в січні-лютому 2015 р. та переговорів «нормандської четвірки» щодо комплексу заходів з виконання Мінського протоколу, узгоджений на саміті в Мінську 11-12 лютого 2015 р. лідерами Німеччини, Франції, України та Росії, і підписаний контактною

²⁶ Спільна Заява Комісії Україна-НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_115474.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

групою, з метою деескалації збройного конфлікту на сході України, позиція Північноатлантичного альянсу почала ґрунтуватися на виконанні сторонами задекларованих принципів.

Так, в заяві, прийнятій за результатами засідання Комісії Україна-НАТО в травні 2015 р. в Анталії було зазначено наступне: «Ми підтверджуємо нашу рішучу підтримку врегулюванню конфлікту на сході України дипломатичними засобами і діалогом. Ми схвалюємо Пакет заходів з виконання Мінських угод, підписаний 15 лютого 2015 року, і відповідну Декларацію чотирьох глав держав і урядів. Ми також підтримуємо зусилля ОБСЄ та її Спеціальної моніторингової місії (SMM). Ми схвалюємо перші кроки з виконання Пакета заходів, в тому числі нещодавнє засідання робочих груп під егідою Тристоронньої контактної групи»²⁷. В той же час вони висловили стурбованість щодо порушення режиму припинення вогню уздовж лінії розмежування, передусім з боку сепаратистів, яких підтримує Росія, застосування важких озброєнь і продовження російської підтримки сепаратистів, в тому числі передача їм озброєнь, що повністю суперечить Мінським угодам²⁸.

З 8 по 9 липня 2016 р. відбулася 27-а зустріч на вищому рівні глав держав та голів урядів країн-учасниць Північноатлантичного альянсу у Варшаві. Міністр оборони Польщі Томаш Сємоняк під час відвідування міжнародних військових навчань на полігоні біля Львова, заявив, що Україна повинна бути однією з найважливіших тем під час саміту НАТО у Варшаві²⁹.

Варшавська декларація НАТО щодо трансатлантичної єдності, була одноголосно підтримана всіма 28 країнами-членами альянсу. Детальніша позиція країн-союзників була представлена у заяві саміту на 139 пунктів. Варто зазначити, що проблему українсько-російського конфлікту лідери країн-членів НАТО відзначили вже на початку першого пункту – наша країна

²⁷ Спільна заява Комісії Україна – НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_119425.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

²⁸ Там само.

²⁹ На саміті НАТО в Варшаві мають обговорювати Україну - міноборони Польщі. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/07/24/7036280/> (дата звернення 15.05.2021)

і досі лишається в переліку ключових пріоритетів альянсу. В цілому ж риторика представників Альянсу не змінилася³⁰.

Під час засідання Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав і урядів, що проходило у Варшаві 9 липня 2016 року, було ухвалено першу Програму комплексної допомоги Україні, яка має на меті зміцнити і розширити підтримку України з боку НАТО. Вона була покликана зробити Україну стійкішою, забезпечити її спроможність краще гарантувати свою безпеку і запроваджувати у життя необхідні реформи, насамперед реформування національних структур безпеки і оборони. Передбачалося під егідою Представництва НАТО в Україні, а також у рамках діяльності Спільної робочої групи з питань оборонної реформи, держав – член Альянсу надання Україні дорадчої допомоги на стратегічному рівні з питань реформування структур безпеки і оборони й розбудови інституцій у цій галузі. Серед ключових галузей – демократичний і цивільний контроль над Збройними силами і структурами безпеки, а також розбудова ефективних і дієвих структур безпеки і оборони. Крім того, Україна і НАТО окрему увагу мали приділити економічним аспектам оборонної реформи у рамках діяльності Спільної робочої групи з питань економічної безпеки. У ПКД містилося понад 40 заходів цілеспрямованої допомоги у ключових галузях³¹.

З нагоди 20-ї річниці підписання Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО, 10 липня 2017 р. в Києві за присутності Президента України та членів Кабінету Міністрів відбулося засідання Комісії Україна-НАТО. На ній, зокрема було обговорено безпекову ситуацію в державі, допомогу з боку Альянсу, плани на майбутнє. Обидві сторони відзначили помітний прогрес у партнерських стосунках. НАТО в черговий раз підтвердив свою незмінну підтримку суверенітету і територіальної цілісності України в межах її міжнародно визнаних кордонів та її невід’ємне право

³⁰ Заява за результатами саміту у Варшаві. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 20.06.2021)

³¹ Програма комплексної допомоги Україні. Бюлетень Організації Північноатлантичного договору. Жовтень 2016 р. С. 1-2. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_10/20161017_1610-compreh-ass-package-ukrain.pdf (дата звернення 20.06.2021)

самій обирати власне майбутнє і зовнішньополітичний курс без втручання ззовні, як вказано у Гельсінському заключному акті³².

11-12 липня 2018 р. в рамках Брюссельського саміту країн-учасниць НАТО союзники провели засідання Північноатлантичної ради НАТО з Україною і Грузією на тему «Безпека, оборонна реформа і співробітництво», за результатами якого було оприлюднено Заяву головуючого про відносини НАТО-Україна³³. Зокрема у цьому документі про відносини НАТО-Україна зазначається, що, з огляду на відновлення Україною прагнень до членства в НАТО, в Альянсі дотримуються рішень, схвалених на Бухарестському та подальших самітах. Тим самим держави-члени НАТО підтримали євроатлантичні прагнення України та підтвердили перспективу її членства в Альянсі. Держави-члени НАТО визнали, що триваючий збройний конфлікт на сході України, розпочатий та підтримуваний Росією, залишається головним викликом євроатлантичній безпеці, призводячи до гуманітарної катастрофи на Донбасі³⁴.

26 листопада 2018 р. відбулося екстрене засідання Комісії Україна-НАТО на рівні послів щодо ситуації, що склалася у зв'язку із збройним нападом і захопленням РФ українських кораблів у Керченській протоці 25 листопада 2018 р. 27 листопада Північноатлантична Рада НАТО ухвалила заяву, в якій союзники закликали Росію забезпечити безперешкодний доступ до українських портів в Азовському морі і надати свободу навігації, а також негайно звільнити українських моряків та віддати захоплені кораблі. 7 вересня 2019 р. захоплені моряки повернулись додому, а 20 листопада 2019 р. Росія повернула українські кораблі³⁵.

³² Спільна заява комісії Україна-НАТО з нагоди 20-ї річниці підписання хартії про особливе партнерство між Україною та організацією північноатлантичного договору. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_146087.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 20.06.2021)

³³ Відносини з НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/yevroatlantichne-spivrobitnictvo/vidnosini-z-nato> (дата звернення 20.06.2021)

³⁴ Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=en (дата звернення 20.06.2021)

³⁵ Північноатлантична рада вимагає від РФ без зволікань звільнити захоплених моряків і судна. *Європейська правда*. 27 листопада 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/27/7089964/> (дата звернення 20.06.2021)

3-4 квітня 2019 року міністри закордонних справ держав-членів НАТО під час заходів з нагоди 70-ї річниці утворення Альянсу схвалили Пакет заходів з питань безпеки Чорного моря, який, зокрема, передбачав додаткову допомогу Україні, зокрема у вигляді посилення інтенсивності навчання української та грузинської берегової охорони та військово-морських сил, відвідування портів Чорного моря кораблями Альянсу, спільні навчання та посилений обмін інформацією³⁶. Питання допомоги у проведенні внутрішніх реформ, які покликані наблизити країну до членства в НАТО прозвучали 4 червня 2019 р. у ході візиту В. Зеленського до штаб-квартири НАТО союзники підтвердили своє зобов'язання допомогти Україні. Важливою подією 2019 року став візит Північноатлантичної ради НАТО в Україну 30-31 жовтня в міста Одесу та Київ. В цей час Одесу відвідали чотири морських судна Постійної протимінної військово-морської групи НАТО № 2 (SNMCMG2) з Болгарії, Італії, Румунії та Іспанії, що здійснювали патрулювання у Чорному морі в рамках посиленої підтримки Альянсу для країн-партнерів у цьому регіоні.

31 жовтня 2019 р. у Києві за участі В. Зеленського відбулось засідання комісії Україна-НАТО, присвячене безпековій ситуації на сході України, реформуванню країни та подальшому поглибленню співпраці Україна-НАТО, на якому було також схвалено третій Огляд Комплексного пакету допомоги Альянсу для України, а наприкінці – прийнято відповідну Заяву. Перебуваючи в Києві Єнс Столтенберг черговий раз наголосив на тому, що НАТО підтримує суверенітет і територіальну цілісність України, і ніколи не визнає нелегальної анексії Криму з боку Росії і закликав РФ повернути контроль над півостровом Крим Україні і припинити свої дії з дестабілізації на сході України та припинити підтримувати бойовиків і найманців на сході України і вивести свої сили та озброєння з її території³⁷. У рамках

³⁶ Голубов О. НАТО посилює присутність у Чорному морі. *Deutsche Welle*. 1 квітня 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/a-48151689> (дата звернення 20.06.2021)

³⁷ Капсамун І. Пас НАТО. *День*. 31 жовтня 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobyci-nota-bene/pas-nato> (дата звернення 20.06.2021)

міжпарламентської співпраці ПА НАТО підтримала пропозицію української сторони провести Весняну сесію в Україні, проте, через спалах коронавірусу, було прийнято рішення перенести її на травень 2022 р..

Отже, відколи постала російсько-українська криза, НАТО послідовно дотримувалася чіткої позиції на підтримку суверенітету і територіальної цілісності України у межах міжнародно визнаних кордонів. Держави – члени Альянсу не визнають нелегітимну анексію Криму Росією, а також засудили цілеспрямовані дії Росії з метою дестабілізації ситуації на сході України із проведенням військового втручання і підтримкою бойовиків. Разом з тим, навіть в ході жорстких протистоянь між сторонами, представники Північноатлантичного альянсу були досить стриманими, як в своїх оцінках подій, так і в питаннях надання Україні допомоги.

1.3 Нормативно-правова база відносин України та НАТО (2014-2021 рр.).

Тривала історія відносин України з Північноатлантичним Альянсом розпочалася ще у 90-х рр. XX ст., після здобуття Україною незалежності. Основним документом міжнародної співпраці була Хартія щодо особливого партнерства між Україною і НАТО³⁸. Переломним моментом стало прийняття Рішення РНБО «Про Стратегію України щодо Організації Північноатлантичного договору» від 23 травня 2002 р., введеному в дію відповідним Указом Президента України від 8 липня 2002 р., де зокрема наголошується, що «Україна розглядає НАТО як основу майбутньої загальноєвропейської системи безпеки і підтримує процес її розширення», а також «виходить з того, що кінцевою метою її євроінтеграційної політики є вступ до цієї організації як основи загальноєвропейської структури безпеки»³⁹.

³⁸ Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997 р. *Офіційний вісник України* від 06.09.2006 р., 2006 р., № 34, С. 203.

³⁹ Указ Президента України від 8 липня 2002 р. № 627/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/627/2002#Text> (дата звернення 20.06.2021)

Постановою Верховної Ради України від 21 листопада 2002 р. №233 «Про рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО» народні депутати підтримали цю стратегію і наголосили на необхідності інтенсифікації процесу підготовки України до членства в Альянсі⁴⁰. Празький саміт НАТО, який проходив 21 та 22 листопада 2002 року, став віхою в історії Альянсу та загалом євроатлантичної архітектури безпеки, внаслідок ухвалення рішень щодо запрошення нових членів, поліпшення оборонного потенціалу та поглиблення партнерських відносин. Ухвалення Плану дій у рамках засідання Комісії Україна – НАТО на рівні міністрів закордонних справ 22 листопада 2002 року стало вагомим подієм у розвитку відносин між партнерами⁴¹. Однак, непослідовність зовнішньої політики України, не дозволила досягнути успіху щодо військово-політичної співпраці із НАТО. Представники Альянсу неодноразово наголошували, що в Україні обов'язково мають бути проведені політичні, економічні та воєнні реформи, зміцнено верховенство права, вдосконалено демократію і свободу слова.

В Законі України «Про основи національної безпеки України» у 2003 р. було закріплено членство України в НАТО, незважаючи на те, що українська держава не отримала Плану дій щодо членства⁴². А в Указі Президента «Про воєнну доктрину України» у 2005 р., та в рамках Плану дій Україна-НАТО знайшли своє місце оборонні аспекти європейської та євроатлантичної інтеграції нашої держави. Згодом, 21 квітня 2005 р. під час засідання Комісії Україна-НАТО у Вільнюсі, було затверджено «інтенсифікований діалог між Україною й НАТО», що стало наступним кроком на шляху до членства в Альянсі⁴³.

⁴⁰ Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233-15#Text> (дата звернення 20.06.2021)

⁴¹ Празький План дій Україна – НАТО. *НовиниНато*. 2003. Вип. 1. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/povini/2003/0301.pdf> (дата звернення 20.06.2021)

⁴² Закон України «Про основи національної безпеки» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

⁴³ Комісія Україна-НАТО 2005 р. URL: <http://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua/ukrainenato/commission> (дата звернення 30.06.2021)

Відомо, що протягом 2006-2008 рр. НАТО активно проводило військово-політичний діалог із Україною та оголосило політику відкритих дверей для вступу в альянс. Так, у 2008 р. під час саміту голів держав і урядів держав-членів Північноатлантичної Ради у Бухаресті, було погоджено Декларацію, згідно з якою Україну та Грузію запевнили у майбутньому членстві у НАТО. У 2009 р. було підписано Декларацію щодо доповнення Хартії про особливе партнерство, що залишається базовим документом співпраці й до сьогодні⁴⁴.

Лише в грудні 2014 р. Верховна Рада підтримала законопроект, ініційований Президентом П. Порошенком, щодо відмови від позаблокового статусу України, що виявився неефективним стосовно охорони держави від зовнішніх агресій. Було внесено зміни у ст. 6, 8 ЗУ «Про основи національної безпеки України» і ст. 11 ЗУ «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», відповідно до яких відновлено курс на євроатлантичну інтеграцію⁴⁵. Головними напрямками державної політики України з питань національної безпеки було визначено поглиблення співробітництва із НАТО для досягнення необхідних критеріїв для членства в Альянсі⁴⁶.

Внаслідок конфлікту на Сході України, співробітництво з НАТО значно активізувалося і 2015 р. характеризувався активним діалогом. Візит в Україну генерального секретаря НАТО Єнса Столтенберга в 2015 р. був знаковим, оскільки під час цього була підписана Спільна заява щодо посилення оборонного та технічного співробітництва України із НАТО. Даний документ визначає головні напрями співпраці й спрямований на підвищення сумісності в сфері озброєння, та надання дорадчої допомоги у питаннях реформування оборонно-промислового комплексу й ефективного забезпечення ним потреб безпеки та оборони держави⁴⁷. Згодом, у грудні

⁴⁴ Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною від 21.08.2009 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/950_021. (дата звернення 30.06.2021)

⁴⁵ Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення 20.06.2021)

⁴⁶ Україна відмовилася від позаблокового статусу. *Українська правда*. 23 грудня 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/23/7052990/> (дата звернення 30.06.2021)

⁴⁷ Особливе партнерство України з НАТО. URL: <http://gov.ua/ua/about-ukraine/internationalorganizations/>

2015 р. Україна і НАТО підписали «Дорожню карту» із оборонно-технічного співробітництва⁴⁸. Підписання даного документа передбачає застосування практичних аспектів реалізації головних завдань, визначених в Спільній заяві та визначає співробітництво в сфері озброєння та військової техніки⁴⁹. Україна відновила свою участь в програмі НАТО «Процес планування та оцінки сил», яка сприяє посиленню сумісності між збройними силами⁵⁰.

Головним системним документом щодо розвитку співробітництва із НАТО й пріоритетним інструментом здійснення реформ є Річні національні програми співробітництва Україна-НАТО, що розробляються із 2009 року. Річна національна програма співробітництва 2015 була затверджена Указом Президента України № 238/2015 від 23 квітня 2015 року⁵¹. Річна національна програма співробітництва (Указ Президента України № 45/2016 від 12 лютого 2016 року)⁵².

8-9 липня 2016 р. за рішенням Варшавського саміту НАТО Україна отримала від союзників Комплексний пакет допомоги. За його підтримки створено так звану гібридну платформу – майданчик для спільного вивчення гібридної війни, розв'язаної РФ проти України⁵³.

Річна національна програма співробітництва 2017 р. була затверджена Указом Президента України № 103/2017 від 8 квітня 2017 р. Ця програма була суттєво удосконалена і оновлена, зокрема включає у себе заходи із проведення реформ всіх важливих сфер функціонування держави, починаючи від сектору безпеки та оборони, і до ключових соціально-

⁴⁸ НАТО і Україна підписали Дорожню карту військово-технічного співробітництва. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_125994.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 20.06.2021)

⁴⁹ Спільна заява Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів. URL: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/49117-spilyna-zajavakomisiji-ukrajina-nato-pid-chas-varshavsykogo-samitu> (дата звернення 30.06.2021)

⁵⁰ Інформація щодо характеристики стандарту STANAG 2920. URL: <https://consafety.prom.ua/a176409-nformatsya-schodoharakteristiki.html> (дата звернення 30.06.2021)

⁵¹ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». Указ Президента України № 555/2015 від 24.09.2015 р. *Офіційний вісник України від 09.10.2015 р.*, 2015 р., № 78, С. 38.

⁵² Питання координації євроатлантичної інтеграції України. Указ Президента України № 296/2016 від 8 липня 2016 р. *Офіційний вісник України від 22.07.2016 р.*, 2016, № 55, С. 7.

⁵³ Програма комплексної допомоги Україні. Бюлетень Організації Північноатлантичного договору. Жовтень 2016 р. С. 1-2. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_10/20161017_1610-compreh-ass-package-ukrain.pdf (дата звернення 20.06.2021)

політичних й правових реформ, боротьби із корупцією і децентралізація⁵⁴.

З 2018 р. функції з координації циклу річних національних програм виконує Урядовий офіс координації європейської та євроатлантичної інтеграції СКМУ. Відтак, 2 жовтня 2018 р. Указом Президента затверджено Положення про розроблення річних національних програм та оцінювання результатів їхнього виконання⁵⁵. Згідно з цим положенням у кожному розділі річних національних програм міститься опис реформ за відповідними напрямками, визначаються стратегічна мета реформ, цілі та пріоритетні завдання і тим самим вона відіграє роль програми покрокової підготовки України до членства в НАТО. Невід’ємною її складовою є додатки, в яких визначені часові рамки і відповідальні за виконання конкретних заходів разом з індикаторами виконання/показниками ефективності реалізації⁵⁶.

В травні 2017 р. Уряд погодив проект Указу Президента «Про Державну програму інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017 – 2020 роки»⁵⁷. Головний акцент даної програми робиться на роботу із інформування населення у всіх регіонах України.⁵⁸ Свідченням цього є загальна позитивна динаміка у ставленні українського суспільства щодо перспектив вступу до НАТО. Починаючи з 2014 р. продовжує превалювати орієнтація на вступ до НАТО як найкращий варіант гарантування національної безпеки України. Порівняно з 2012 р. частка тих, хто вважає цей шлях кращим за інші опції безпеки, зросла більш ніж втричі: у 2012 р. вступу до НАТО як джерела безпеки надали перевагу 13%, у травні 2018 – 43%. В регіональному вимірі вступ до НАТО підтримується абсолютною більшістю громадян на Заході (71%) та в Центрі (52%) України,

⁵⁴ Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2017 рік URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1032017-21670> (дата звернення 30.06.2021)

⁵⁵ Указ Президента України №298/2018 Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2982018-25074> (дата звернення 30.06.2021)

⁵⁶ Указ Президента України №89/2018 Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/892018-23882>

⁵⁷ Указ Президента України № 43/2017 від 21.02.2017 р. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/432017-21350> (дата звернення 30.06.2021)

⁵⁸ Там само

тоді як на Сході та Півдні підтримка вступу до НАТО помітно менша – 32% та 20% відповідно. Зростання підтримки членства в НАТО від 2014 року відбувалось на тлі розчарування в ідеї позаблоковості та військового союзу з Росією й іншими країнами СНД⁵⁹ (Додаток А).

За останніх кілька років низка актів Верховної Ради України і підписаних Президентом України документів заклали міцні підвалини євроатлантичного курсу нашої держави, скерованого на набуття Україною повноправного членства в НАТО, зокрема:

21 червня 2018 р. ВРУ ухвалила Закон «Про національну безпеку України».⁶⁰ Законодавчий акт визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз. У лютому 2019 р. набрали чинності зміни до Конституції України у частині стратегічного курсу на набуття Україною повноправного членства в ЄС і НАТО. Відповідно до внесених змін, Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття Україною повноправного членства в ЄС і НАТО⁶¹.

У річній національній програмі – 2020, було визначені такі пріоритети: досягнення відповідності критеріям членства в НАТО, переведення сектору безпеки й оборони України на стандарти НАТО і зміцнення демократичного цивільного контролю⁶².

12 червня 2020 р. за рішенням Північноатлантичної ради НАТО Україну було визнано партнером з розширеними можливостями. Цей статус став частиною ініціативи НАТО з оперативної сумісності з партнерами,

⁵⁹ Що українці думають і знають про НАТО? URL: <https://dif.org.ua/article/shcho-ukraintsi-dumayut-i-znayut-pro-nato243> (дата звернення 20.06.2021)

⁶⁰ Верховна Рада України прийняла Закон «Про національну безпеку». URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2018/06/21/verhovna-rada-ukraini-prijnyala-zakon-pro-nacjonalnu-bezpeku/> (дата звернення 30.06.2021)

⁶¹ Основоположні документи, що визначають відносини між Україною та НАТО. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/osnovopozhni-dokumenti-sho-viznachayut-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-ta-nato> (дата звернення 30.06.2021)

⁶² Указ Президента України №203/2020 Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861> (дата звернення 30.06.2021)

покликаної підтримувати і поглиблювати співробітництво між членами Альянсу і партнерами, які роблять значні внески в операції і місії на чолі з НАТО. Будучи партнером НАТО, Україна надає свої війська для участі в операціях і навчаннях Альянсу, а також до складу Сил реагування НАТО⁶³.

Як партнер з розширеними можливостями, Україна користується особливими можливостями, які допоможуть отримати розширений доступ до програм і навчань з оперативної сумісності, і обмінюватися більшими обсягами інформації, зокрема щодо набутого досвіду⁶⁴.

14 вересня 2020 р. Президент України підписав «Стратегію національної безпеки України»⁶⁵ яким вводиться у дію рішення Ради Національної Безпеки та Оборони «Про Стратегію національної безпеки України». Аналіз засвідчує, що за змістом та структурою Стратегія досить відрізняється від попередніх її варіантів, що були прийняті у 2007, 2012 та 2015 рр. Так, ця Стратегія є основним документом довгострокового планування, що визначає актуальні загрози національній безпеці України, відповідні цілі та завдання і механізми захисту її національних інтересів, та слугуватиме основою для планування і реалізації державної політики у сфері національної безпеки⁶⁶.

Нова Стратегія замінила Стратегію 2015 р.⁶⁷, яка приймалася в особливих військово-політичних умовах тривалої агресії з боку Російської Федерації на Сході України. Стратегія 2020 р. робить відповідні акценти та артикулює проблеми, які уточнюють погляд на безпекову складову і те, на чому буде базуватися діяльність державних органів в найближчі роки при формуванні плану дій, насамперед у безпековому секторі. В ній до пріоритетів національних інтересів та забезпечення нацбезпеки віднесено

⁶³ НАТО визнає Україну партнером з розширеними можливостями. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_176327.htm (дата звернення 30.06.2021)

⁶⁴ Там само

⁶⁵ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України № 392/2020. URL : <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 30.06.2021)

⁶⁶ Там само.

⁶⁷ Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України № 287 від 26.05.2015 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/ed20150526#Text> (дата звернення: 20.08.2020)

розвиток особливого партнерства з Організацією Північноатлантичного договору з метою набуття повноправного членства в НАТО.⁶⁸

Крім того, для розвитку потенціалу стримування Україна прискорить оборонну та безпекову реформи за нормами, принципами і стандартами НАТО. Україна зміцнить бойовий потенціал Збройних Сил України, інших органів сил оборони, в тому числі і шляхом трансформації професійної культури на основі доктринальних підходів і принципів командування й контролю, підготовки, освіти НАТО⁶⁹.

Попри коронавірусні обмеження, Україна стала однією з небагатьох держав, яка зберегла інтенсивний очний (на додачу до онлайн) діалог на найвищому та високому рівнях. Однак у практичній площині відбулося помітне гальмування впровадження норм та стандартів ЄС на тлі раніше обіцяних темпів. Попри пандемію, активно відбувався на всіх рівнях діалог Україна – НАТО, проте не відбулися дві важливі для України події. Проведення весняної сесії Парламентської асамблеї НАТО у Києві було перенесено з травня 2020 р. на 27-30.05.2022 р.⁷⁰ та щорічної конференції Ukraine Reform, яка повинна були відбутися у Вільнюсі.

Протягом досліджуваного періоду відбувається активізація двосторонніх відносин між нашою країною та НАТО, що супроводжується зростанням нормативно-правової бази між партнерами. Варто зазначити, що логічним наслідком такої активності стало, надання Альянсом Україні статусу партнера з розширеними можливостями, що свідчить про позитивну динаміку двосторонніх відносин та характер змін у реформуванні сфер національної безпеки та оборони.

Висновок до I розділу.

Отже, події 2014 р., анексія Криму і початок бойових дій на Донбасі,

⁶⁸ Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 30.06.2021)

⁶⁹ Там само.

⁷⁰ Весняну сесію Парламентської асамблеї НАТО у Києві перенесли через коронавірус. *Укрінформ*. 2 квітня 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2910661-vesnanu-sesiu-parlamentskoi-asamblei-nato-u-kyevi-perenesli.html> (дата звернення 30.06.2021)

ознаменували початок нового етапу в житті нашої держави. Особливо кардинальних трансформацій зазнала зовнішня політика України, яка протягом довгого часу характеризувалася т. зв. багатовекторністю. Територія України слугує буферною зоною між країнами Євроатлантичного блоку і РФ, і саме тут сходяться стратегічні наміри країн Заходу і Росії. І одні, і інші прагнуть бачити Україну в орбіті своїх інтересів. І це, цілком зрозуміло, накладає свій відбиток на увесь спектр відносин з світом. Зовнішня політика України в цілому критично залежить від російського напрямку, який, в свою чергу, великою мірою обумовлений подальшим ходом війни, перспективами її закінчення і можливими наслідками.

З самого початку конфлікту Північноатлантичний альянс виступив за мирне врегулювання конфлікту і на цій позиції він незмінно перебував, як в часи зростання ескалації конфлікту, так і в періоди коли не відбувалося особливих подій. Наголошуючи при цьому на підтримці територіальної цілісності та державного суверенітету Української держави. Основоположними документами, що продовжують визначати відносини між Україною та НАТО на сучасному етапі, є Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 р., а ключовим інструментом – Комісія Україна-НАТО. Членство України в Організації Північноатлантичного договору як запорука безпеки держави, в умовах агресії РФ та інших регіональних безпекових загроз, визнано пріоритетом державної політики і закріплено у Конституції України) та підтримується переважною більшістю громадян, про що свідчить загальна позитивна динаміка серед опитаних.

РОЗДІЛ 2. СПІВПРАЦЯ У ГАЛУЗІ РЕФОРМУВАННЯ СТРУКТУР БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

2.1. Політичні та воєнно-політичні відносини.

Співпраця між Україною і НАТО у галузі реформування структур безпеки і оборони є однією з вирішальних для продовження трансформації безпекової позиції України і лишається важливою складовою поточних демократичних трансформацій в країні. НАТО сприяє реформуванню структур безпеки і оборони України під егідою СРГ з оборонної реформи, у рамках механізму Процесу планування і огляду сил, Програм НАТО із сприяння доброчесності і розвитку військової освіти, діяльності СРГ з оборонно-технічного співробітництва, а також дорадчої місії при Представництві НАТО у Києві⁷¹.

Реалізація програми співробітництва Україна – НАТО з реформування сектору безпеки і оборони має на меті сприяти: трансформації та розвитку даного сектору для виконання властивих йому завдань як в інтересах держави, так і в інтересах забезпечення регіональної і глобальної стабільності і безпеки; сприяти розвитку ЗСУ для реалізації завдань оборони України та участі у міжнародних операціях і навчаннях; досягненню взаємосумісності ЗСУ, інших складових сектору оборони та безпеки; використанню можливостей оборонно-технічного співробітництва в інтересах розвитку ОВТ ЗСУ та підвищення конкурентоспроможності вітчизняного ОПК на міжнародному ринку⁷².

Відповідно до поставленої мети, першочерговими завданнями для її досягнення, є робота по зміцненню цивільного демократичного контролю над ЗСУ і установами безпеки. Держави-члени НАТО сприяють перетворенню оборонних і безпекових установ України у сучасну й

⁷¹ Відносини Україна – НАТО. Інформація. URL:

https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/topics_pdf/NATO-Ukraine-Relations_ukr.pdf (дата звернення 10.07.2021)

⁷² Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobitnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki> (дата звернення 10.07.2021)

ефективну організацію під належним цивільним і демократичним контролем, яка була б в змозі забезпечити надійне і ефективне стримування агресії і захист від воєнних загроз. Завдяки підтримці з боку НАТО Україна має змогу модернізувати структури національних збройних сил і механізмів командування й управління, реформувати систему матеріально-технічного забезпечення, а також вдосконалювати оборонний потенціал, планування і процедури. До того ж НАТО надає цілеспрямовану підтримку з метою сприяння справедливому управлінню структурами безпеки і боротьбі з корупцією. Робота по реформуванню даних структур здійснюється в кількох основних напрямках співробітництва:

- політичний (здійснюється Президентом України, МЗС, РНБОУ);
- воєнно-політичний (організовується Міноборони, Апаратом РНБОУ та іншими причетними органами державної влади України);
- військовий (ГШ ЗСУ, визначені структури сектору безпеки України);
- оборонно-технічний (МОУ, суб'єкти державного сектору економіки, які беруть участь в реалізації оборонно-технічної політики)⁷³.

Цілком зрозуміло, що ключову роль у зовнішній політиці відіграє Президент України. Він вносить на розгляд парламенту кандидатуру міністра закордонних справ і по суті визначає напрямки і інтенсивність зовнішньополітичних відносин.

Досліджуваний період припав на діяльність тандему П. Порошенко – П. Клімкін. Експерти назвали їх найефективнішим президентом і міністром закордонних справ у питаннях зовнішньої політики за часів незалежності України⁷⁴. Саме в часи їх роботи на міжнародній арені, Україна зробила найбільший поступ в напрямку євроатлантичної інтеграції.

Агресія РФ проти України, анексія Криму, військове втручання у східних регіонах України, постійний військовий, політичний, економічний та

⁷³ Відносини Україна-НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/vidnosini-ukrayina-nato>. (дата звернення 30.06.2021)

⁷⁴ Порошенка названо найефективнішим президентом у питаннях зовнішньої політики. *Gazeta UA*. 25 серпня 2021. URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_poroshenka-nazvano-najefektivnishim-prezidentom-u-pitannyah-zovnishnroyi-politiki/1048788 (дата звернення 27.08.2021)

інформаційний тиск з боку Росії зумовили необхідність пошуку більш дієвих гарантій незалежності, суверенітету, безпеки і територіальної цілісності України змусила прийняти 23 грудня 2014 р. 303 голосами законопроект про відмову від позаблокового статусу, а 29 грудня 2014 року П. Порошенко підписав його⁷⁵.

У квітні 2015 р. Президент підписав програму співпраці з НАТО на 2015 рік, в якій проглядався процес інтенсифікації між обома партнерами. Так, зокрема, в документі зазначалося, що Україна надаватиме Альянсу підтримку в операціях з підтримки миру та безпеки, літакам НАТО було дозволено проводити спостережні польоти над українською територією. Крім того, програма передбачала появу в Україні військових радників з країн-членів НАТО та проведення спільних військових навчань, як на території України, так і по за її межами⁷⁶.

У рамках реалізації Комплексної програми допомоги Україні, яку було затверджено на засіданні КУН під час Варшавського саміту НАТО у 2016 році, НАТО пообіцяла підтримати Україну щодо запровадження її мети реформувати структури безпеки і оборони відповідно до стандартів Організації шляхом надання консультацій на стратегічному рівні, а також втілення у життя 40 спеціально розроблених заходів підтримки.

У липні 2017 року Президент підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо зовнішньополітичного курсу України». Одним з пріоритетів національних інтересів документом визначається інтеграція у євроатлантичний безпековий простір з метою набуття членства у НАТО. З цією метою Україна зобов'язується активізувати зусилля з усього комплексу реформ, у тому числі у безпековому та оборонних секторах задля досягнення відповідності критеріям членства в Альянсі⁷⁷.

⁷⁵ Україна відмовилася від позаблокового статусу. *Українська правда*. 23 грудня 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/23/7052990/> (дата звернення 10.07.2021)

⁷⁶ Порошенко підписав програму співпраці Україна-НАТО на 2015 рік. *Дзеркало тижня*. 24 квітня 2015. URL: https://zn.ua/ukr/POLITICS/poroshenko-pidpisav-programu-spivpraci-ukrayina-nato-na-2015-rik-170836_.html (дата звернення 10.07.2021)

⁷⁷ Хронологія відносин України та НАТО. URL: <https://www.zsu.gov.ua/menu/5ff346ecd3a55a205e8fd567> (дата звернення 10.07.2021)

Зі зміною вищого керівництва України, хоч і збереглася позитивна динаміка у відносинах з НАТО, проте це були радше напрацювання попередників аніж власна робота в цьому напрямку. 7 лютого 2019 року ВРУ ухвалила законопроект щодо закріплення у Конституції курсу на членство України в Європейському Союзі та Північноатлантичному Альянсі. Таким чином, остаточно зафіксовано намір стати повноправним членом євроатлантичної спільноти та незворотність курсу на членство в НАТО, а вже 12 червня 2020 року Північноатлантична рада НАТО схвалила рішення про надання Україні статусу партнера Альянсу з розширеними можливостями⁷⁸.

Воєнно-політичне співробітництва у галузі реформування структур безпеки і оборони здійснюється в рамках: засідання КУН на рівні міністрів оборони. Відбуваються, як правило, щорічно під головуванням Генсекретаря НАТО з актуального для Альянсу та України порядку денного; спільної групи Україна–НАТО з питань воєнної реформи (СРГ ВР) – робочий орган КУН для підтримання воєнно-політичного діалогу та забезпечення практичного співробітництва з Альянсом у сфері безпеки і оборони; участь у Процесі планування та оцінки сил (ППОС) міжнародної програми «Партнерство заради миру»; впровадження стандартів НАТО у Міністерстві оборони та ЗСУ⁷⁹.

Основні зусилля діяльності СРГ ВР зосереджуються на визначенні пріоритетів співробітництва та практичної підтримки з боку Альянсу їх реалізації, забезпеченні підготовки і проведення засідань КУН на рівні міністрів оборони, неформальних консультацій Україна – НАТО за участю міністрів оборони. Для прикладу на 2020 рік були визначені такі основні напрями діяльності СРГ ВР: сприяння активізації воєнно-політичного діалогу України з НАТО, у тому числі забезпечення підготовки засідань КУН на рівні міністрів оборони та діяльності консультативного кризового механізму

⁷⁸ Хронологія відносин України та НАТО. URL: <https://www.zsu.gov.ua/menu/5ff346ecd3a55a205e8fd567> (дата звернення 10.07.2021)

⁷⁹ Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobitnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki> (дата звернення 10.07.2021)

у рамках Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО; збереження досягнутої у 2019 році динаміки практичної співпраці та залучення консультативно-дорадчої та матеріально-технічної допомоги Альянсу та країн-членів НАТО щодо подальшого реформування сектору безпеки і оборони України за рахунок реалізації існуючих практичних проєктів, у тому числі завершення проведення Комплексного огляду сектору безпеки і оборони; нарощування бойових спроможностей ЗСУ та інших військових формувань для відбиття збройної агресії проти України, у тому числі шляхом забезпечення імплементації нових трастових фондів НАТО. З метою розширення можливостей консультативно-дорадчої допомоги Україні Альянсом було направлено радників в оборонній сфері.

Однією з основних цілей воєнно-політичного співробітництва у галузі реформування структур безпеки і оборони в рамках ППОС – є адаптація національної системи оборонного планування до норм і процедур, прийнятих в Альянсі, зокрема забезпечення її прозорості для інших країн-учасниць ППОС, розвиток військових спроможностей відповідно до спільно погоджених з Альянсом вимог. ППОС є основним дієвим механізмом оцінки готовності сил до виконання завдань в міжнародних операціях, досягнення взаємосумісності і підвищення бойових можливостей виділених сил і засобів України до участі в міжнародних миротворчих операціях під егідою НАТО, ЄС та ООН. В цьому найбільшому спільному міжнародному проєкті НАТО, що реалізується на постійній основі, беруть участь структури Міністерства оборони, ЗСУ, Державної служби з надзвичайних ситуацій, Міністерства внутрішніх справ, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби, Міністерства фінансів⁸⁰.

Планування здійснюється за дворічними циклами. Ступінь досягнення цілей партнерства оцінюється щорічно сертифікованими експертами НАТО під час оцінки виконання завдань II розділу «Оборонні та військові питання»

⁸⁰ Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobitnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki> (дата звернення 10.07.2021)

Річної національної програми партнерства Україна-НАТО⁸¹.

Впровадження стандартів НАТО в Україні відбувається відповідно до основних документів оборонного відомства та Дорожньої карти співробітництва з Агенцією НАТО зі стандартизації. Особлива роль при цьому відводиться професійній компетенції персоналу зі стандартизації та кодифікації представників Міністерства оборони України та ЗСУ⁸².

Отже, система стандартизації НАТО охоплює всі напрями діяльності у сфері оборони: від процедур військового управління до логістики, управління життєвим циклом озброєння та військової техніки (визначення технічних вимог, розробка, виробництво, технічне обслуговування, ремонт і модернізація, утилізація). Це – основа для подальшого розвитку спроможностей та досягнення взаємосумісності.

2.2. Співпраця Україна – НАТО з питань воєнної реформи.

Спільна робоча група Україна – НАТО з питань воєнної реформи (СРГ ВР) створена у 1998 році з метою реалізації положень Хартії про особливе партнерство між Україною та НАТО. Головною метою діяльності групи є сприяння підтриманню воєнно-політичного діалогу та забезпечення практичного співробітництва з Альянсом у сфері безпеки та оборони. Для реалізації поставленої мети, перед СРГ ВР поставлені наступні завдання: сприяти трансформаційним процесам сектору безпеки і оборони України з метою адаптації до європейських і євроатлантичних норм і стандартів; залучати консультативну та експертну допомогу Альянсу для формування і реалізації завдань реформування оборонного і безпекового сектору держави; забезпечити реалізацію спільних проєктів практичного співробітництва у сфері безпеки і оборони, започаткованих під егідою СРГ ВР, таких як: мережа партнерства Україна-НАТО з підвищення обізнаності

⁸¹ Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobitnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki> (дата звернення 10.07.2021)

⁸² Указ Президента України №189/2021. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1892021-38845> (дата звернення 24.07.2021)

громадянського суспільства; програма з удосконалення військової освіти; ініціатива з розбудови доброчесності та прозорості оборонних інституцій; співробітництво в сфері кібернетичного захисту.

З метою реалізації поставлених перед групою завдань організовуються засідання СРГ ВР високого рівня, які проводяться щорічно і почергово у Києві та Брюсселі за участю співголів Групи. Від України – перший заступник Секретаря РНБО України, з боку Альянсу – заступник Генерального секретаря НАТО з питань операцій. Крім того, відбуваються засідання СРГ ВР у форматі ключової групи – проводяться як правило в штаб-квартирі НАТО під егідою Комітету з питань партнерств та колективної безпеки.

Так, на засідання СРГ-ВР, яке відбулося 12 грудня 2019 р. обговорювалися положення проєкту Стратегії національної безпеки України. Засідання відбулося під співголовуванням Директора Департаменту оборонних інституцій і розвитку спроможностей Марка ді Паоло та директора Національного інституту стратегічних досліджень Олександра Литвиненка, за участю представників Кабінету Міністрів і Міністерства закордонних справ України. Обговорення проєкту Стратегії дозволило врахувати рекомендації і поради союзників при плануванні та реалізації державної політики у сфері національної безпеки України⁸³.

Під егідою СРГ ВР реалізується ціла низка проєктів, зокрема:

1. *Програма професійного розвитку цивільного персоналу сектору безпеки і оборони України (Professional Development Program – PDP).*

Програма була започаткована у жовтні 2005 року під егідою Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи на виконання домовленостей, досягнутих за результатами засідання КУН.

Метою програми є допомога у професійній підготовці та підвищенні

⁸³ Директор НІСД Олександр Литвиненко в ході зустрічі високого рівня Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи презентував проєкт Стратегії національної безпеки України. URL: [https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/direktor-nisd-oleksandr-litvinenko-v-khodi-zustrichi-visokogo-rivnya-spilnoi](https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/direktor-nisd-oleksandr-litvinenko-v-khodi-zustrichi-visokogo-rivnya-spilnoi-robochoi-grupi-ukraina-nato). (дата звернення 20.08.2021)

кваліфікації цивільних фахівців сектору безпеки та оборони, а також підтримка ключових реформ та виконання завдань, пов'язаних з євроатлантичною інтеграцією України.

Згідно з новою «Політикою Програми з професійного розвитку цивільного персоналу сектору безпеки і оборони України на 2017 – 2021 роки, пріоритетами на ці роки визначено: розширення професійних знань фахівців, що опікуються питаннями співробітництва з НАТО та євроатлантичної інтеграції, задіяних у виконанні КПД та Річних національних програм під егідою КУН; сприяння Україні у проведенні реформ складових сектору безпеки та оборони; участь у підвищенні рівня стійкості державних органів шляхом забезпечення професійної підготовки відповідних фахівців, відповідальних за вирішення питань безпеки, з якими стикається Україна; розбудова потенціалу українських агенцій з професійного розвитку, що сприятиме формуванню власного потенціалу для підготовки фахівців сектору безпеки та оборони України.

Програма професійної підготовки Україна – НАТО саме про людей, які працюють у цивільному секторі безпеки та оборони. Вона створена для розбудови спроможностей українських інституцій, через підвищення кваліфікації та професійних навичок цивільного персоналу сектору безпеки і оборони. Відповідно, одне з головних завдань програми – підвищення кваліфікації працівників і створення інституційного потенціалу, що дозволяв би забезпечувати сучасне навчання своїм співробітникам⁸⁴.

Серед головних проектів програми у 2019 р. були:

100 Чемпіонів – проект із підвищення кваліфікації в сфері євроатлантичної інтеграції держслужбовців понад 55 міністерств і відомств, що впроваджується за запитом та спільно з Урядовим офісом з питань європейської та євроатлантичної інтеграції КМУ. Термін реалізації – 3 роки. На цьому етапі увага звернена на спроможності державних службовців, які

⁸⁴ 500 військовослужбовців та цивільних працівників щороку проходять навчання в рамках NATO PDP. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=56513> (дата звернення 24.07.2021)

розробляють РНП Україна – НАТО.

Створення інформаційно-тренінгового Центру в Секретаріаті ВРУ – проєкт, націлений на запровадження власних спроможностей з організації тематичних тренінгів для держслужбовців – працівників Секретаріату на основі оцінки потреб працівників комітетів ВРУ.

Young UA – проєкт розвитку лідерських якостей і практичних навичок молодих талановитих державних службовців, які також працюють у сфері євроатлантичної інтеграції.

Створення Національної Академії Національної Гвардії України й підтримка розвитку відділу євроатлантичної інтеграції, який доповнює класичне навчання офіцерів і кадетів Нацгвардії сучасними тренінговими модулями західного зразка. Реалізується у тісній взаємодії з операцією «UNIFIER» під проводом Канади⁸⁵.

Крім проєктів, які вже реалізуються в стадії розробки перебуває проєкт *«Активна співпраця з Міноборони України в підвищенні кваліфікації співробітників, які там працюють»*. Також на стадії розробки і концепція хабу з розбудови національної стійкості України⁸⁶. Координація діяльності Програми здійснюється: з боку України – Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції КМУ; з боку НАТО – Департаментом операцій Міжнародного секретаріату НАТО.

Відповідно до наказу Міноборони від 30.11.20 № 448 «Про затвердження Порядку організації та проведення курсів професійної військової освіти та підвищення кваліфікації військовослужбовців, працівників ЗСУ» було розроблено та затверджено «Каталог курсів професійної військової освіти та підвищення кваліфікації військовослужбовців та працівників Збройних Сил у вищих військових

⁸⁵ Operation UNIFIER Government of Canada. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html> (дата звернення 24.07.2021)

⁸⁶ 500 військовослужбовців та цивільних працівників щороку проходять навчання в рамках NATO PDP. Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=56513> (дата звернення 24.07.2021)

навчальних закладах і військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти».

Військовослужбовці, державні службовці та працівники ЗСУ отримали змогу навчатися як безпосередньо у ВВНЗ МО, так і під час виконання службових обов'язків на посадах за допомогою систем дистанційного навчання. В першому півріччі 2021 р. було проведено 29 курсів, підготовку на яких завершили 423 військовослужбовця⁸⁷.

2. Ініціатива НАТО/ПЗМ з розбудови цілісності, доброчесності, прозорості та зниження корупційних ризиків у роботі оборонних та безпекових інституцій (Building Integrity – BI).

Програма з розбудови цілісності, запровадження доброчесності та зниження корупційних ризиків в оборонних та безпекових інституціях започаткована у листопаді 2007 року за погодженням країн-членів Ради євроатлантичного партнерства (РЄАП) НАТО на підтримку Плану дій Партнерства з розбудови оборонних інституцій («Partnership Action Plan on Defence Institution Building - PAP-DIB»). Політику Програми було схвалено на Саміті НАТО у Варшаві у 2016 році. На саміті в Брюсселі у липні 2018 року лідери країн-членів Альянсу відзначили Звіт про реалізацію політики НАТО в галузі безпеки 2017 року, а вже з січня 2019 року Альянсом розпочалась IV фаза реалізації Програми, в якій бере участь 31 країна.

Завдання з антикорупційної діяльності передбачені Програмою, відображаються в РНП України на відповідний рік, а також у цілі партнерства «Розбудова доброчесності, цілісності, прозорості та зниження корупційних ризиків», яку включено до нового пакету цілей партнерства в рамках участі України у ППОС. Метою Програми є надання допомоги у запровадженні в національних оборонних і безпекових інституціях ефективного, доброчесного і прозорого менеджменту, зміцнення механізмів

⁸⁷ Інформація про виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік станом на 30 червня 2021 року. Київ, 2021. С. 171

протидії і запобігання корупції, удосконалення системи управління фінансовими і матеріальними ресурсами. Ресурсне та організаційне забезпечення здійснюється за допомогою Трестового фонду НАТО за рахунок фінансових внесків Болгарії, Норвегії, Польщі, Швейцарії та Великобританії. Виконавчий агент та менеджер Програми – Департамент з операцій Міжнародного секретаріату НАТО.

Інституціями, які безпосередньо залучені до імплементації Проєкту є ВК НАТО; Міжнародна неурядова організація «Transparency International»; Навчально-тренувальний центр при Академії оборони Великобританії; Школа НАТО (Обераммергау, ФРН); Інститут менеджменту оборонних ресурсів та Школа післядипломної освіти (Монтерей, США); Женевський Центр демократичного контролю над збройними силами (DCAF), інші⁸⁸.

Заходи України в рамках програми ВІ відображаються у Робочій програмі Україна-НАТО з розбудови доброчесності, цілісності, прозорості та зниження корупційних ризиків в роботі оборонних та безпекових інституцій (ВІ), яка затверджується щороку.

Так, на 2019 рік зазначений документ включав 34 заходи, в 2020 – 45. Серед заходів проведених в 2019 р. зокрема, проведено мобільні курси щодо запобігання корупції у військових частинах, які залучені до сил та засобів ООС (травень-червень); завершено розробку проєкту та практичної апробації он-лайн курсу дистанційного навчання і підвищення кваліфікації з питань запобігання корупції (березень-вересень); проведено мобільною групою НАТО семінарів (тренінгів) в рамках Програми НАТО з розбудови цілісності, прозорості, запровадження доброчесності та зниження корупційних ризиків в оборонних і безпекових інституціях для навчально-педагогічних працівників та курсантів Житомирського військового інституту, Військового інституту (м.Одеса), Інституту Військово-Морських Сил Національного університету «Одеська морська академія», Харківського національного університету

⁸⁸ Програма (Ініціатива) НАТО/РЄАП. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/programa-iniciativa-natouyear> (дата звернення 30.06.2021)

Повітряних сил, військово-юридичного факультету Національної юридичної академії імені Ярослава Мудрого (березень), а також Національної академії сухопутних військ, Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (листопад)⁸⁹.

В рамках виконання Антикорупційної програми Міноборони на 2018-2020 роки (затверджена наказом Міноборони від 27.04.2018 № 190, зі змінами) у першому півріччі було проведено низку інформаційних кампаній, що супроводжувалися брифінгами, інтерв'ю, виступами керівного складу міністерства для представників ЗМІ, а також розміщенням інформаційних повідомлень на офіційному веб-сайті Міноборони в рамках реалізації оборонної реформи, зокрема: порядку подання декларацій особами, уповноваженими на виконання функцій держави, забезпечення поширення методичних рекомендацій серед суб'єктів декларування, консультаційній та роз'яснювальній роботі, а також поданні до НАЗК звітних аналітичних матеріалів щодо фінансового контролю (січень-квітень); інформації Міноборони до проєкту Національної доповіді щодо реалізації засад антикорупційної політики (лютий); проведення низки нарад (тренінгів), робочих засідань Комісії щодо оцінювання корупційних ризиків в основних видах діяльності Міноборони (січень-березень); проведення в НУОУ імені Івана Черняхівського курсів з виховання доброчесності та запобігання корупції (січень – червень); проведення курсу-семінару НАТО з питань виховання доброчесності та протидії корупції з навчально-педагогічним складом Наукового центру проблем виховання доброчесності та запобігання корупції у секторі безпеки і оборони НУОУ (березень); роз'яснення методики роботи з повідомленнями про порушення антикорупційного законодавства, захист викривачів (березень); презентація в Міноборони першої частини нового Освітнього серіалу “Стоп корупція для військовослужбовців”, який розроблено у форматі навчального багатосерійного фільму з метою

⁸⁹ Інформація Міністерства оборони України про ключові антикорупційні інформаційні ініціативи, що проведені в 2019 році URL: https://www.mil.gov.ua/content/corruption/dodatok_261219.pdf (дата звернення 24.07.2021)

формування серед військових та працівників ЗСУ нульової толерантності до корупції (березень), а також участі у презентації цього серіалу й брифінгу в Клубі КМУ щодо розміщення серіалу на порталі “Дія. Цифрова освіта” (червень); участі у презентації в НАЗК результатів опитування “Антикорупційна доброчесність – 2020”, де учасники отримали практичні рекомендації щодо покращення стану доброчесності в державних інституціях, а також розвитку інституційної спроможності антикорупційних уповноважених) (червень)⁹⁰.

3. Програма НАТО «Удосконалення військової освіти» (Defence Education Enhancement Program – DEEP).

Програму було започатковано у 2007 році за пропозиціями Робочої групи з питань розвитку освіти Консорціуму оборонних академій та дослідницьких інститутів з питань безпеки програми «Партнерство заради миру». Програма об’єднує керівництво та професорсько-викладацький склад ВНЗ країн НАТО, а також Центр досліджень з питань європейської безпеки імені Дж. Маршалла, Бюро міжнародної мовної координації, Оборонний коледж НАТО та школи НАТО в Обераммергау (Німеччина) з їх колегами з країн-партнерів.

Метою Програми є підтримка керівного та професорсько-викладацького складу військових навчальних закладів у реформуванні системи військової освіти. На сьогодні участь у реалізації Програми беруть 13 держав-партнерів (Азербайджан, Афганістан, Вірменія, Грузія, Ірак, Казахстан, Мавританія, Молдова, Монголія, Сербія, Туніс, Узбекистан та Україна).

Україна приєдналася до DEEP у жовтні 2012 року за результатами домовленостей досягнутих в ході засідання СРГ ВР. Практичну її реалізацію розпочато в липні 2013 року. До участі в програмі залучені вищі навчальні заклади складових сектору безпеки і оборони України та Національної

⁹⁰ Інформація Міністерства оборони України про ключові антикорупційні інформаційні ініціативи, що проведені в першому півріччі 2021 року. URL: https://www.mil.gov.ua/content/corruption/info_corruption_1_2021.pdf (дата звернення 24.07.2021)

академії державного управління при Президентіві України.

Робота охоплює широке коло напрямків, зокрема, розвиток системи дистанційної освіти; інноваційні методики освіти та викладання; удосконалення мовної підготовки; лідерство; теорія управління; психологічні, правові та практичні аспекти ведення бойових дій; стандарти НАТО щодо системи управління сухопутних військ, повітряних сил та військово-морських сил; короткотермінові курси для керівництва обраних ВНЗ; військові ігри та комп'ютерне моделювання навчань; цивільно-військові відносини; інформаційна безпека; підготовка штабних офіцерів; комунікаційні навички викладача і командира; математичне моделювання безпекових питань; економічна безпека.

З 2015 року окремим напрямом діяльності Програми є допомога Україні в удосконаленні системи підготовки сержантського складу. Власне сама підтримка розпочалася у 2016 році, коли було продемонстровано підтримку на політичному рівні. ВРУ прийняла новий законопроект про звання та посади старшинського складу. Процес впровадження нової системи звань старшинського складу відбувається відповідно до наказів МОУ, індивідуального плану кар'єрного росту для сержантського складу. Було створено три школи для підготовки сержантів різних складових: сухопутних, військово-морських та повітряних сил, і ці школи досягли своїх початкових оперативних спроможностей підготовки. Впровадження нової системи професійної військової освіти сержантського складу відбулося наступним чином: було створено 4-рівневу систему освіти для керівників та 3-рівневу програму розвитку та сертифікації інструкторів. Міністерство оборони України створило при Центрі передового досвіду (COE) сержантського складу курси вдосконаленого лідерства та командування старших солдат (CSEL). Тримісячні пілотні курси базової військової підготовки (ВМТС) були розпочаті для критично важливих бойових спеціальностей (піхота, танкові війська). Переглянули базові та проміжні навчальні плани курсів лідерства для сержантів та курси інструктора; стандарти кваліфікації розроблені та

викладаються на постійній основі українськими інструкторами.⁹¹

У січні 2021 р., за сприянням Програми НАТО «Удосконалення військової освіти» протягом майже двох тижнів для 35 науково-педагогічних працівників НУОУ було проведено онлайн-курс «Протидія тероризму» (Counter-Terrorism Reference Curriculum). У проведенні курсу брали участь 12 представників з 6 країн світу (Великобританії, США, Франції, Бельгії, Іспанії та Австралії), випускники Лондонської школи економіки і політичних наук за підтримки Азіатсько-Тихоокеанського фонду. Слухачі курсу вивчали питання історії виникнення тероризму, мотивації та причин виникнення насильницького екстремізму та тероризму, розуміння їхньої радикалізації та шляхів протидії, транснаціональних екстремістських ідеологій, здійснення розвідувальної діяльності для протидії тероризму, різновиди терористичних організацій та повстанців, використання терористичними організаціями кіберпростору та новітніх технологій, шляхів транснаціонального фінансування тероризму, зв'язок тероризму з кримінальною діяльністю⁹².

У 2020 році за участю експертів Програми DEEP в Міністерстві оборони проведено огляд системи військової освіти і перший у світовій практиці інституційний аудит професійної військової освіти. Відповідно до проведеного міжнародного аудиту для оцінки існуючої системи освіти було видано близько 66 рекомендацій щодо її вдосконалення⁹³.

На думку СРГ ВР з питань професійної військової освіти Представництва НАТО в Україні, підполковника Стасіса Палдунаса, пріоритетними завданнями Програми DEEP на найближчу перспективу є: залучення іноземних інструкторів до проведення занять (тренінгів) на курсах

⁹¹ Як реалізовується програма НАТО удосконалення військової освіти в Україні. URL: <https://www.armyfm.com.ua/yak-realizovuyetsya-programa-nato-udoskonallennya-vijskovoi-osviti-v-ukraini/> (дата звернення 24.07.2021)

⁹² За сприянням Програми НАТО DEEP в Україні завершено навчальний онлайн-курс міжнародної програми «Протидія тероризму». *АрміяInform*. 29 січня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/01/za-spryyanniyam-programy-nato-deep-v-ukrayini-zaversheno-navchalnyj-onlajn-kurs-mizhnarodnoyi-programy-protidyia-teroryzmu/> (дата звернення 24.07.2021)

⁹³ Як реалізовується програма НАТО удосконалення військової освіти в Україні. URL: <https://www.armyfm.com.ua/yak-realizovuyetsya-programa-nato-udoskonallennya-vijskovoi-osviti-v-ukraini/> (дата звернення 24.07.2021)

професійної військової освіти: фахового курсу тактичного рівня L-1B, командного курсу тактичного рівня L-1C, командно-штабного курсу тактичного рівня L-2, курсу офіцерів об'єднаних штабів оперативного рівня L-3, курсу вищого керівного складу стратегічного рівня L-4⁹⁴. В рамках виконання наказу МОУ від 12.11.20 № 412 «Про організацію підготовки офіцерських кадрів тактичного рівня та сержантського (старшинського) складу у закладах фахової передвищої освіти вищих військових навчальних закладах МОУ та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти», в першому півріччі 2021 р. у НУОУ здійснено навчання 40 офіцерів на Курсі L-4; 130 офіцерів на Курсі L-3; 120 офіцерів СВ на Курсі L-2; 60 офіцерів Повітряних Сил на Курсі L-2; 30 офіцерів на Командно-штабному курсі L-2. Загалом на курсах L-4, L-3, L-2 у НУОУ завершили навчання 460 військовослужбовців⁹⁵. Крім того, аналогічні курси проводилися і в інших вищих військових навчальних закладах. В період з 01.03-22.05.21 у НА СВ ім. гетьмана П. Сагайдачного здійснено навчання: 20 офіцерів механізованих і танкових військ на курсі L-1C; 20 офіцерів наземної артилерії на Командному курсі L-1C⁹⁶. У період з 01.03 по 22.05.2021 у Військовій академії (м. Одеса) на Командному курсі L-1C, здійснено навчання 15 офіцерів логістики тактичного рівня підготовки⁹⁷. Починаючи з 1 вересня 2020 р. у всіх ВВНЗ тактичного рівня підготовки здійснюється навчання курсантів за освітньо-кваліфікаційним рівнем «бакалавр» на курсах L-1A (загально військовий курс) та L-1B (фаховий курс)⁹⁸.

Окреме місце в рамках професійної підготовки особового складу приділяється організації проходження науково-педагогічними працівниками ВВНЗ та науково-дослідних установ підготовки за навчальними програмами

⁹⁴ Як реалізовується програма НАТО удосконалення військової освіти в Україні. URL: <https://www.armyfm.com.ua/yak-realizovuyetsya-programa-nato-udoskonallynnya-vijskovoi-osviti-v-ukraini/> (дата звернення 24.07.2021)

⁹⁵ Інформація про виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік станом на 30 червня 2021 року. Київ, 2021. С. 175

⁹⁶ Там само.

⁹⁷ Інформація про виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік станом на 30 червня 2021 року. Київ, 2021. С. 175

⁹⁸ Там само.

НАТО вдосконалення освітніх програм магістерської підготовки (вивчення процедур планування та прийняття військових рішень (TLP, MDMR, JOPP), які використовуються у ЗС держав-членів НАТО. Так, 22-25.03.2021 р. в рамках Програми НАТО з Удосконалення військової освіти у дистанційному режимі на базі Академії ЗС Словаччини проведено робоче засідання представників науково-педагогічних працівників ВВНЗ ЗСУ, Нацгвардії та Держприкордонслужби. Участь у заході взяли 20 науково-педагогічних працівників ЗСУ. У рамках реалізації програми «Підготовка керівників вищого рівня» у період з 25 по 27 травня 2021 р. фахівцями Академії оборони Великої Британії було проведено короткостроковий курс. Від ЗСУ участь у заході брали 8 осіб. Впродовж лютого-березня 2021 р. за сприяння Програми НАТО з Удосконалення військової освіти було проведено новий дистанційний курс для науково-педагогічних працівників ВВНЗ: «Мікронавчання з H5P». До заході було залучено 56 учасників від України⁹⁹.

Окреме місце і роль у системі професійної підготовки в ЗСУ відводиться вивченню англійської мови. Міністром оборони у березні 2021 р. було затверджено «Дорожню карту вдосконалення мовної підготовки у Збройних Силах України (на 2021-2025 рр.)», яка була підтримана представниками окремих держав – членів НАТО. Особливістю цього документу є те, що починаючи з 2024 року володіння англійською мовою (на рівні стандартизованого мовленнєвого рівня (СМР) – 2 «Функціональний») є обов'язковим для усіх категорій військовослужбовців, неможливо буде отримати посаду старшого офіцера без відповідного знання іноземної мови¹⁰⁰.

У першому півріччі 2021 р. за сприяння Британської Ради в Україні здійснюється індивідуальна підготовка з вивчення англійської мови для вищого керівного складу Міноборони та ЗСУ. Завершено розробку

⁹⁹ Інформація про виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік станом на 30 червня 2021 року. Київ, 2021. С. 171-172

¹⁰⁰ Основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України. С. 14. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf> (дата звернення 24.07.2021)

дистанційного навчального курсу удосконалення іншомовної компетентності особового складу ЗСУ для досягнення СМР 2 відповідно до стандарту НАТО STANAG 6001 «Рівні мовної підготовки»¹⁰¹. До прикладу, на курсах інтенсивного вивчення іноземних мов пройшли підготовку у період з 08.02 по 28.05.2021 р., 404 особи.

У рамках програми НАТО з удосконалення системи військової освіти, а також на основі відповідних планів двосторонньої співпраці, курсанти Інституту ВМС Національного університету «Одеська морська академія» мають можливість проходити стажування на кораблях ВМС держав-членів Альянсу. Зокрема, у період з 26 березня по 13 квітня 2019 року курсант Інституту ВМС НУ «ОМА» стажувався на тральщику ВМС ЗС Французької Республіки «Капрікорн»¹⁰². Протягом трьох місяців у 2019 р. двоє курсантів цього ж навчального закладу проходили навчальний курс та практичну підготовку на навчальному кораблі ВМС Румунії «MIRCEA»¹⁰³.

Спільна робоча група Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва (СРГО)

У березні 2004 року під егідою КУН для координації реалізації практичних заходів співробітництва та обміну інформацією у сфері озброєнь була створена Спільна робоча група Україна – НАТО з оборонно-технічного співробітництва. Створення СРГО мало на меті – прагматичне використання можливостей міжнародної кооперації в інтересах розвитку озброєння і військової техніки та національного оборонно-промислового комплексу. Співголовами СРГО з української сторони – заступник Секретаря Ради національної безпеки і оборони України, зі сторони НАТО – заступник Генерального секретаря НАТО з оборонних інвестицій – директор

¹⁰¹ Інформація про виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік станом на 30 червня 2021 року. Київ, 2021. С. 176

¹⁰² Українські курсанти проходять стажування на кораблях ВМС держав-членів НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/71416-ukrajinsyky-kursanti-prohodyaty-stazhuvannya-na-korablyah-vms-derzhav-chleniv-nato> (дата звернення 24.07.2021)

¹⁰³ Українські курсанти пройшли стажування на кораблі НАТО. *Укрінформ*. 4 серпня 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2753929-ukrainski-kursanti-projsli-stazuvanna-na-korabli-nato.html>. (дата звернення 24.07.2021)

Департаменту оборонних інвестицій Міжнародного Секретаріату НАТО.

Засідання СРГО проводяться, як правило, по чергово у штаб-квартирі НАТО та на території України кожні півроку. 29 червня 2021 р. у форматі відеоконференції відбулось 30-те засідання СРГО під спільним головуванням заступника Секретаря Ради національної безпеки і оборони України С. Демедюка та помічника Генерального секретаря НАТО з оборонних інвестицій К. Гранда. Під час засідання сторони обговорили результати співпраці у сфері озброєнь у I півріччі 2021 року, програми і плани реформування національного оборонно-промислового комплексу, взаємодію у сфері підтримки і постачання, досягнення взаємосумісності, співробітництво у сфері розвитку технологій і інноваційної політики та інше¹⁰⁴. Також, в рамках 30-го засідання СРГО було проведено панель «Оборонна політика: економічні та промислові аспекти» було презентовано розроблений Міністерством економіки законопроект «Про здійснення іноземних інвестицій у суб'єкти господарювання, що мають стратегічне значення для національної безпеки України».¹⁰⁵ Він запроваджує нову процедуру проведення оцінки впливу іноземних інвестицій на національну безпеку. Передбачається, що іноземним інвесторам доведеться отримувати погодження спеціально створеного органу (Міжвідомчої комісії, склад якої затверджується КМУ), формальний строк складає 45 днів з моменту звернення. Таку процедуру пропонується запровадити для 38 стратегічних галузей економіки¹⁰⁶.

За результатами засідань СРГО сторонами схвалюється/оновлюється Дорожня карта оборонно-технічної співпраці на відповідний рік. В ході засідань розглядаються результати участі представників України у спільних

¹⁰⁴ Про 30-те засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/pro-30-te-zasidannya-spilnoyi-robochoyi-grupi-ukrayina-nato-z-oboronno-tehnichnogo-spivrobitnictva> (дата звернення 24.07.2021)

¹⁰⁵ Співпраця Україна-НАТО: Відбулося 30-те засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spivpracya-ukrayina-nato-vidbulosya-30-zasidannya-spilnoyi-robochoyi-grupi-ukrayina-nato-z-oboronno-tehnichnogo-spivrobitnictva> (дата звернення 24.07.2021)

¹⁰⁶ Бізнес наголошує на важливості дебіурократизації в країні. URL: <https://eba.com.ua/biznes-nagoloshuye-na-vazhlyvosti-debyurokratyzatsiyi-v-krayini/> (дата звернення 08.08.2021)

заходах оборонно-технічної співпраці: засіданнях Конференції національних директорів з озброєння (CNAD) та її робочих груп/підгруп. Протягом першого півріччя 2021 р. представники міноборони взяли участь у 8 засіданнях Робочих груп; діяльності Комітету НАТО зі стандартизації. В рамках чого були опрацьовані та оновленні технічні стандарти, відповідно до документів НАТО з питань озброєнь. Зокрема, продовжено розроблення національних стандартів на ОВТ, їх перегляд та гармонізацію зі стандартами НАТО в рамках діяльності технічного комітету стандартизації ТК-176 «Стандартизація озброєння та військової техніки»¹⁰⁷. Участь в багатонаціональних проєктах Концепції «Розумної оборони» НАТО, дослідженнях Промислово-дорадчої групи НАТО (NIAG) та Організації НАТО з науки та технологій (STO), випробуваннях, дослідницьких багатонаціональних навчаннях НАТО¹⁰⁸. ДК «Укроборонпром» є координатором Промислово-дорадчої групи НАТО в Україні.¹⁰⁹

Отже, співробітництво Україна-НАТО з питань воєнної реформи оборони займає пріоритетне значення у відносинах між партнерами. Перспективи вступу до Північноатлантичного альянсу змушує звертати особливу увагу на відносини в цій сфері. Можна з впевненістю констатувати про позитивну динаміку змін у реформуванні сфери безпеки і оборони. В рамках діяльності спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи підтримується воєнно-політичний діалог та реалізовується практичне співробітництво України з Альянсом у сфері безпеки та оборони.

2.3. Співробітництво Україна – НАТО в рамках трастових фондів

Перший Трастовий фонд НАТО в Україні було започатковано в 2006 р. За рік до того Уряд України звернувся до Штаб-квартири НАТО із проханням допомогти вирішити проблему утилізації застарілих, непридатних

¹⁰⁷ Інформація про виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік станом на 30 червня 2021 року. Київ, 2021. С. 157

¹⁰⁸ Співробітництво у сфері оборони та безпеки. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobitnictvo-u-sferi-oboroni-ta-bezpeki> (дата звернення 24.07.2021)

¹⁰⁹ Там само. С. 158.

для використання боєприпасів та технічно застарілої зброї, яка лишилася в Україні ще з часів Другої світової війни, і становить серйозну небезпеку не лише для України, а й далеко за її межами (Додаток Б).

Зважаючи на те, що багато арсеналів, складів знаходяться поруч із стратегічно важливими промисловими об'єктами, у тому числі і атомними станціями вони становлять потенційну загрозу техногенної катастрофи. Практична діяльність розпочалась у 2006 році, а реалізацію проєкту доручили Агенції НАТО з підтримки та постачання (NATO Support and Procurement Agency – NSPA). Такі ж фонди з утилізації непридатних для використання боєприпасів уже діяли на той час і в інших країнах-партнерах НАТО.

Реалізацію проєкту передбачено в два етапи: I етап – 2005-2011 рр.; II етап – триває з 2012 р. Загальний бюджет на реалізацію проєкту складає 25 млн. євро, станом на вересень 2020 р. загальна сума внесків складає 19 807 347 євро (79,7%)¹¹⁰. З часом цей Трстовий фонд розширився: додалась утилізація непридатної стрілецької зброї, а також протипіхотних мін типу ПФМ, заборонених Оттавською конвенцією. 16 грудня 2020 р. Кабінет Міністрів України затвердив додатковий перелік боєприпасів, що підлягають утилізації. Зокрема, 122, 125 та 152-мм осколково-фугасні снаряди та відповідні зривники. Найстаріші серед боєприпасів 120-мм міни – 1945 року, решта 1951-1989 років¹¹¹.

Станом на лютий 2021 р. в рамках діяльності трстового фонду було знищено: 164,4 мільйонів патронів до стрілецької зброї; 5,65 млн протипіхотних мін; 2 мільйони ручних гранат; 642 000 боєприпасів, що не вибухнули; 626 000 од. стрілецької та легкої зброї; 46 750 тон різних боєприпасів; 83 тисячі ракет «земля-повітря»; 1635 портативних систем ППО (ПЗРК); 2620 тон меланжу; 4120 га очищено від мін або нерозірваних

¹¹⁰ Trust Funds: supporting demilitarization and defence transformation projects. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50082.htm?selectedLocale=en (дата звернення 08.08.2021)

¹¹¹ Махно О. Уряд затвердив додатковий перелік боєприпасів, які мають утилізувати. *Ukrainian Military Pages*. 21 грудня 2020. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/utilizatcia.html> (дата звернення 08.08.2021)

боєприпасів¹¹².

Вибухи на складах боєприпасів в Балаклії та Калинівці у 2017 р., Ічні у 2018 р. актуалізували питання управління безпекою боєприпасів. Вже протягом 2018 р. було виконано низку заходів у цьому напрямку, зокрема, підготовлено план перехідного періоду та першочергові заходи реформування системи зберігання боєприпасів.¹¹³ Крім того, експерти НАТО надали низку рекомендацій для вирішення проблем організації системи зберігання боєприпасів в Україні. Серед яких: сформувати національний орган, відповідальний за формування політики у сфері безпеки боєприпасів щодо усіх структур сектору безпеки і оборони, правоохоронних органів, підприємств усіх форм власності, які застосовують небезпечні ракети, боєприпаси, піротехнічні та вибухові речовини; впровадити автоматизовану систему обліку та управління запасами звичайних боєприпасів, легкого озброєння та стрілецької зброї; створити систему підготовки і сертифікації спеціалістів з безпеки боєприпасів.

На Уельському саміті 2014 р. держави-члени НАТО вирішили заснувати п'ять нових цільових фондів для допомоги Україні в критично важливих сферах: управління, контроль, зв'язок та комп'ютеризація (C4); логістика і стандартизація; кібернетична безпека; перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців; медична реабілітація. Окрім того, на прохання України у 2015 р. Альянс погодився започаткувати шостий цільовий фонд – для боротьби із саморобними вибуховими пристроями та утилізації вибухонебезпечних предметів.

Трастовий фонд НАТО з удосконалення системи командування, управління, зв'язку та обміну інформацією (Додаток В). Загальний бюджет трастового фонду складає 3,7 млн. євро, станом на 2021 р. загальна сума

¹¹² Trust Funds: supporting demilitarization and defence transformation projects. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50082.htm?selectedLocale=en (дата звернення 08.08.2021)

¹¹³ Перехідний план трансформації системи управління безпекою боєприпасів в Україні схвалили представники Мінборони та Агенції НАТО з підтримки та постачання. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/perehidnyj-plan-transformacziyi-sistemy-upravlinnya-bezpekoju-bojerypasiv-v-ukrayini-shvalyly-predstavnyky-minoborony-ta-agencziyi-nato-z-pidtrymky-ta-postachannya/> (дата звернення 08.08.2021)

внесків становить 4 403 142 євро (119%). Мета ТФ удосконалення національних спроможностей у сфері системи управління та зв'язку структур сектору безпеки і оборони України та її реформування відповідно до стандартів НАТО.

Основні проєкти:

- *Обмін досвідом та знаннями (Knowledge Sharing)*, що включає фахову підготовку особового складу та надання консультативно-дорадчої допомоги з впровадження стандартів НАТО у системи управління та зв'язку;

У січні 2020 р. відбулося засідання проєктних команд за участю фахівців Альянсу з обговорення програми діяльності проєкту в 2020 році; у лютому 2020 року проведено засідання за участю радників МОУ стратегічного рівня з обговорення трансформації системи управління; надано фінансову підтримку та адміністрування участі трьох українських команд у змаганнях фахівців з програмування «NATO TIDE Hackathon 2020» (лютий 2020 р., Німеччина)¹¹⁴; наприкінці травня 2020 р. надано доступ до ключових публікацій НАТО С4 і здійснено їх переклад українською; організовано участь українських команд у багатонаціональних навчаннях CWIX (Coalition Warrior Interoperability eXercise) 2020 (червень 2020 р.)¹¹⁵.

З метою сприяння створенню галузевих систем управління безпекою та реагуванню на кіберінциденти функціонує Міжвідомча робоча група з кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури енергетичної галузі. До першочергових завдань групи входять питання впровадження уніфікованої системи збору і обробки інформації щодо інцидентів кібернетичної безпеки та обміну технічними даними в режимі реального часу про ідентифікатори компрометації інформаційних систем об'єктів критичної інфраструктури енергетичної галузі. СБУ прийняла участь в опрацюванні проєкту Концепції кібербезпеки енергетичної галузі, який було ухвалено 5 лютого 2021 р. Галузеву систему управління кібербезпеки в сфері відповідальності

¹¹⁴ 2020 TIDE Hackathon – It's all about Machine Learning! URL: <https://www.act.nato.int/articles/tide-hackathon-2020-machine-learning> (дата звернення 08.08.2021)

¹¹⁵ Біла книга 2019-2020. Збройні сили України. Держспецтрансслужба. Київ, 2021. С. 186

Мінінфраструктури забезпечено створенням Галузевого центру цифровізації та кібербезпеки, з яким плідно співпрацює СБУ. Спільним наказом СБУ та МЗС затверджено створення Міжвідомчої робочої групи щодо посилення кібербезпеки інформаційно-телекомунікаційної системи МЗС¹¹⁶.

У вересні 2021 р. під час чергового засідання Комісії з питань координації євроатлантичної інтеграції України під головуванням віцепрем'єр-міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції Ольги Стефанішиної було обговорено питання проведення в Україні у 2021 році національних змагань з кіберзахисту, а також змагань НАТО TIDE Hackaton (Technology for Information, Decision and Execution) у 2022 році.¹¹⁷

- забезпечення засобами захищеного супутникового зв'язку та їх експлуатація (SATCOM);

Однією з численних проблем, які проявилися в ході активних бойових дій з російсько-терористичними військами на Донбасі протягом 2014-2015 років, була застарілість засобів радіозв'язку української армії, до того ж на всіх рівнях. Як стверджує військовий експерт Михайло Жорохов, у перші роки війни радіомережі, побудовані на радянській техніці 1970-х, фактично не працювали, а основним засобом зв'язку стали мобільні телефони. З того часу одним з основних завдань модернізації ЗСУ стало впровадження зв'язку цифрового формату¹¹⁸. У грудні 2018 р. ЗС України було передано в безоплатне безтермінове користування 55 терміналів захищеного супутникового зв'язку (DTCS) та 245 трекерів (SBD), оплачено супутниковий ефірний час (до кінця серпня 2019 р.). У лютому 2019 р. група фахівців Альянсу провела в Україні курс практичного використання цього обладнання.

¹¹⁶ Інформація про виконання... С. 251

¹¹⁷ РНП-2021 успішно виконується - засідання Комісії з координації євроатлантичної інтеграції України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rnp-2021-uspishno-vikonuyetsya-zasidannya-komisiyi-z-koordinaciyi-yevroatlantichnoyi-integraciyi-ukrayini> (дата звернення 18.09.2021)

¹¹⁸ Лиманський М. "Від мобільних телефонів до сучасних військових засобів зв'язку" — як американські Harris можуть стати основними радіостанціями ЗСУ. URL: <https://savelife.in.ua/ua/vid-mobilnyh-telefoniv-do-suchasnyh-vijskovyih-zasobiv-zvyazku-yak-amerykanski-racii-harris-staly-osnovnymy-radiostanciyamy-zsu/> (дата звернення 18.09.2021)

На сьогодні провідні країни ТФ С4 очікують рішення української сторони продовжити користування послугою US SATCOM у 2020-2021 роки на платній основі в рамках комерційної угоди.

- *реалізація Регіональної програми з безпеки повітряного простору (Regional Airspace Program)*¹¹⁹, у тому числі розгортання систем відображення повітряної обстановки на визначені командні пункти Повітряних Сил ЗСУ. З 2019 р. на командних пунктах військових частин ПС ЗСУ розгорнуто обладнання відображення повітряної обстановки, проведено загальне тестування працездатності встановленої системи. Також, Агенцією НАТО зі зв'язку та інформації та EUROCONTROL CIMAT 10 березня 2021 р., у м. Вінниця, Одеса та Львів було проведено онлайн-тренування з операторами RASP¹²⁰.

Трастовий фонд Україна – НАТО з кібербезпеки (Додаток Г). Під час Варшавського саміту країн-членів НАТО у липні 2016 р. Альянс остаточно визнав кіберпростір в якості операційного простору для ведення бойових дій¹²¹. Ще під час саміту НАТО в м. Ньюпорт (Уельс) у вересні 2014 р. країни-члени Альянсу домовилися, що головним пріоритетом щодо забезпечення кібербезпеки є захист своїх власних мереж. Враховуючи на широку присутність Альянсу в інтернет-мережі, це завдання є доволі складним. Реалізуючи цю частину своєї ролі в забезпеченні кібербезпеки, НАТО повинна забезпечити захист від тих загроз, що походять з кіберпростору, усіх інформаційно-комунікаційних систем, на які Альянс покладається у своїх операціях і місіях.

Державна румунська компанія RASIROM RA, яка спеціалізувалася на інтеграції та інжинірингу систем кібернетичної і фізичної безпеки та мала досвід у сфері інформаційних безпекових технологій INFOSEC, була

¹¹⁹ NATO-Ukraine Regional Airspace Security Program progress. URL: <https://www.ncia.nato.int/about-us/newsroom/natoukraine-regional-airspace-security-program-progress.html> (дата звернення 08.08.2021)

¹²⁰ Інформація про виконання... С. 153

¹²¹ Cyber defence / Офіційний сайт Організації Північноатлантичного договору / Організація Північноатлантичного договору. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm. (дата звернення 08.08.2021)

визначена уповноваженою та відповідальною з питань реалізації Тростового фонду. Національним координатором від України з питань реалізації Тростового фонду стала Служба безпеки України¹²².

У липні 2017 р. було підписано угоду про реалізацію Тростового фонду Україна – НАТО з питань кібербезпеки між СБУ та Румунською службою інформації. Тростовий фонд здійснює підтримку України у розвитку її оборонних можливостей у галузі кібернетичної безпеки, шляхом встановлення відповідного обладнання, програмного забезпечення, надання технічної допомоги, консультативних послуг та проведення навчальних тренінгів для створення в СБУ та Держспецзв'язку ситуаційних центрів з реагування на комп'ютерні загрози¹²³.

Тростовий фонд з кібербезпеки був спрямований на надання Україні необхідної підтримки виключно для розвитку оборонних технічних можливостей (таких, як CSIRT – Cyber Security Incident Response Team, група реагування на інциденти кібербезпеки), у тому числі лабораторій для розслідування інцидентів у кібернетичній сфері. Основне завдання тростового фонду полягало у підвищенні технічних можливостей України у сфері кібербезпеки. Крім того, проєкт також включав у себе реалізацію навчально-методичних та консультативних заходів із адаптаційним підходом, які базувалися на інтересах як союзників, так і України та виходили з вимог у сфері безпеки і оборони України.

В рамках реалізації ТФ, апаратом РНБО України забезпечено функціонування навчального центру при Національному координаційному центрі кібербезпеки (НКЦК) за підтримки міжнародних партнерів. НКЦК спільно з Фондом цивільних досліджень та розвитку США (далі – CRDF Global) та за підтримки Державного Департаменту США протягом першого

¹²² Cyber defence / Офіційний сайт Організації Північноатлантичного договору / Організація Північноатлантичного договору. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm. (дата звернення 08.08.2021)

¹²³ Угода про реалізацію Тростового фонду Україна - НАТО з питань кібербезпеки між Службою безпеки України та Румунською службою інформації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_063#Text (дата звернення 08.08.2021)

півріччя 2021 року: було започатковано Національний кластер з кібербезпеки за участі основних суб'єктів забезпечення кібербезпеки, народних депутатів України, представників Посольств США, Канади, Великобританії, Японії, донорських організацій, зокрема USAID, та представників міжнародних організацій – ОБСЄ, DAI тощо. Захід передбачає щомісячні зустрічі та спілкування у форматі круглого столу стосовно проблемних питань кібербезпеки України, та пошук спільних шляхів щодо їх вирішення.

Проведено низку навчальних заходів “Управління вразливостями” (“Vulnerability Disclosure Program (VDP)”: 01-31.04 (сектор охорони здоров'я + інші державні установи); 01-30.06 (паливно-енергетичний сектор). Крім того, було проведено низку кібернавчань для основних суб'єктів забезпечення кібербезпеки типу “Hackatone” або “CTF” – дослідження кіберінцидентів, електронні докази та тестування мереж на проникнення: квітень (Incident Response); червень (Cyber Forensic); вересень (Penetration Testing). У березні 2021 р. було проведено тренінг «Стратегічне планування та управління кібербезпекою», на якому представники НКЦК, НБУ, НУОУ ім. Івана Черняховського, ДП “НАІС” та НЕК “Укренерго” пройшли сертифікаційний курс SANS “MGT514: Security Strategic Planning, Policy, and Leadership” та стали переможцями за результатами оцінки рівня компетенцій. У тренінгу взяли участь понад 80 керівників підрозділів ІТ та кібербезпеки державних установ та об'єктів критичної інфраструктури.” Представниками Військ зв'язку та кібербезпеки ЗСУ взято участь у: початковій, головній та фінальній планувальній конференції з планування багатонаціональних навчань з кібербезпеки “Амбер Міст – 2021” та практичній фазі багатонаціональних навчань з кібербезпеки “Амбер Міст – 2021”, яка відбувалася у період з 20 по 27 серпня 2021р. у м. Вільнюс, Литовська Республіка¹²⁴.

В СБУ створено Центр реєстрації інформації про події в кібернетичному просторі з можливістю використання масивів даних для проведення їх

¹²⁴ Інформація про виконання... С. 248

криміналістичних досліджень та організації пошукових та слідчих дій з виявлення винних осіб¹²⁵. В СБУ введено платформу MISIP UA, призначену для поширення, між організаціями та підприємствами незалежно від форми власності, інформації, що сприяє виявленню кібератак, протидії акціям кібертероризму і кібершпигунства. На сьогодні до вказаної платформи вже підключено 407 організацій та 798 користувачів¹²⁶. Зацікавленим суб'єктам забезпечення кібербезпеки на потенційних об'єктах критичної інфраструктури недержавної форми власності за запитами надається методична та консультативна допомога щодо організації кіберзахисту¹²⁷. Відслідковується позитивна динаміка поповнення клієнтської бази платформи (щоквартально до MISIP-UA підключається близько 100 організацій та 150 користувачів).

У липні 2019 року сторона НАТО повідомила, що у зв'язку з досягненням початкової мети ТФ та отриманням остаточного фінансового звіту, стороною НАТО продовжено надання сприяння Україні в розбудові її спроможностей у сфері кіберзахисту в рамках вже існуючих форматів.

Трастовий фонд НАТО із знешкодження вибухонебезпечних предметів та протидії саморобним вибуховим пристроям

ТФ започатковано у липні 2016 р. на запит української сторони для підвищення спроможностей ЗСУ та інших структур сектору безпеки і оборони знешкоджувати вибухонебезпечні предмети та протидіяти саморобним вибуховим пристроям. До участі в реалізації ТФ, відповідно до Імплементативної угоди залучаються МОУ, СБУ, НПУ, НГУ, ДССТ, ДПСУ та ДСНС. Загальний бюджет трастового фонду 610 тис. євро, станом на 2021 р. загальна сума внесків – 724,120 євро (наповнення - 119%)¹²⁸.

¹²⁵ НАТО посилить технічні можливості України у сфері кібербезпеки. URL: <https://dnipr.kyivcity.gov.ua/news/8868.html> (дата звернення 08.08.2021)

¹²⁶ Інформація про виконання... С. 250

¹²⁷ Інформація про виконання... С. 249

¹²⁸ Трастовий фонд НАТО із знешкодження вибухонебезпечних предметів та протидії саморобним вибуховим пристроям. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/protiminna-diyalnist/informacijna-dovidka-shhodo-implementacijnoi-ugodi-mizh-kabinetom-ministriv-ukraini-ta-organizacziyu-nato-z-pidtrimki-ta-postachannya-pro-realizacziyu-proektu-trastovogo-fondu-nato.html> (дата звернення 08.08.2021)

Станом на 01 липня 2021 року відповідно до напрямків реалізації трастового фонду були реалізовані такі заходи:

- розроблено та прийнято ВСТ 01.106.005 – 2019 (01) «Глосарій термінів, визначень та скорочень з питань знешкодження вибухонебезпечних предметів та протидії саморобним вибуховим пристроям» та ВСТ 01.106.006 – 2020 (01) «Протидія саморобним вибуховим пристроям. Основні положення» відповідно до підходів НАТО;

- взято участь у «Курсі штабних офіцерів зі знешкодження вибухонебезпечних предметів» (Словацька Республіка); проведено навчальні семінар з питань знешкодження вибухонебезпечних пристроїв за стандартами НАТО; проведено чотири тижневих тренінги «Організація пошуку саморобних вибухових пристроїв»; проведено три п'ятиденні навчальні тренінги «Дії на місці події після застосування саморобних вибухових пристроїв»; проведено навчальні тренінги з протидії саморобним вибуховим пристроям «Пошук всередині будівель та на території населених пунктів» та «Підготовка інструкторів для проведення інформування щодо загрози застосування саморобних вибухових пристроїв». До участі у тренінгах та семінарах залучалися представники усіх складових сектору безпеки¹²⁹.

Трастовий фонд НАТО із надання допомоги Україні з медичної реабілітації (протезування) військовослужбовців (Додаток Д)

Мета – надання сприяння Україні в організації проведення медичної реабілітації (у т.ч. протезування), професійно-технічної та спортивної реабілітації, а також створення (удосконалення) системи реабілітації для забезпечення довгострокового обслуговування поранених військовослужбовців. Загальний бюджет трастового фонду – 3,15 млн. євро, загальна сума внесків, станом на 2021 р. – 3 055 500 євро (наповнення - 97%).

Основні проєкти у рамках діяльності ТФ: координація заходів з

¹²⁹ Міністерство оборони України Військовий стандарт 01.106.105 (Видання 1) URL: https://www.mil.gov.ua/content/protyminna/glos_.pdf (дата звернення 08.08.2021)

лікування та медичної реабілітації в медичних закладах країн-членів та партнерів НАТО поранених в зоні АТО/ООС українських військовослужбовців (пройшли 526 осіб); спортивна реабілітація поранених військовослужбовців (340 осіб взяли участь у спортивній реабілітації у 17 спортивних таборах; 149 осіб взяли участь у 5-х сімейних спортивно-відновлювальних таборах); протезування, у т.ч. і спортивне (28 осіб, також для 13 осіб, з них 1 жінка, закуплено 16 спортивних протезів); закупівля та встановлення медичного, реабілітаційного обладнання та спеціально обладнаних мікроавтобусів для перевезення інвалідів; закуплено та встановлено спеціальне обладнання для Військово-медичного клінічних центрів МОУ та НГУ; проведено професійно-реабілітаційне навчання (13 травмованих військовослужбовців закінчили професійно-реабілітаційне навчання); підготовка фахівців з медичної реабілітації; з 1 березня 2018 року започатковано нову освітньо-кваліфікаційну програму (бакалавр та магістр) з підготовки фахівців з медичної реабілітації; підтримка підготовки та участі національної команди в марафонах Морської Піхоти США, Іграх Нескорених, швидкісних маршах ветеранів;

Крім того, частина заходів в рамках діяльності фонду перебуває на етапі реалізації: протягом 2020-2021 рр. – постачання в рамках підтримки JAR Kusanone Grant реабілітаційного обладнання; до грудня 2022 р. – другий етап сертифікованої бакалаврської та магістерської освітньої програми для 14 фахівців з медичної реабілітації. Частину заходів в рамках діяльності трастового фонду було перенесено у зв'язку з пандемією COVID-19.

Платформа Україна – НАТО з вивчення досвіду гібридної війни в Україні.

Метою платформи є вивчення основних уроків з досвіду гібридної війни РФ в Україні та розробка рекомендацій для аналізу і протидії гібридним загрозам. Координацію діяльності Платформи здійснюється з боку України – Урядовим офісом координації європейської та євроатлантичної інтеграції Кабінету Міністрів України, а з боку НАТО – Департаментом політичних

справ та політики безпеки Міжнародного секретаріату НАТО. Узгодження планів діяльності здійснюється Керівною радою Платформи за участю країн-учасниць Платформи.

Тематичні кластери в рамках діяльності платформи: модель гібридного конфлікту (дослідження методів і засобів гібридної війни та надання сприяння у розробці моделі конфлікту та інструментів запобігання або врегулювання конфлікту); система управління кризами (сприяння розробці інтегрованої міжвідомчої системи управління кризовими ситуаціями, обмін теоретичним та практичним досвідом, сприяння розбудові стійкості національних інституцій для запобігання та протидії гібридним загрозам); захист критичної інфраструктури (сприяння у розбудові стійкості критичної інфраструктури, передусім кібер- та енергетичної, обмін досвідом у побудові стратегій, аналіз гібридних загроз критичній інфраструктурі, розробка інструментів для підвищення стійкості та керівних вказівок для органів державної влади); стратегічні комунікації (сприяння розумінню інформаційних аспектів гібридної війни та розробці інформаційної стратегії протидії гібридним загрозам).

В рамках діяльності української частини Платформи Україна – НАТО з вивчення досвіду протидії гібридній війні в Україні, зокрема щодо підготовки та реалізації спільних проєктів і досліджень, розроблення стратегій і політик, здійснення інших заходів з питань протидії гібридній війні в першому півріччі 2021р. було проведено цілий ряд заходів. Зокрема, 6 травня 2021 р. у штаб квартирі НАТО (м. Брюссель), відбулось засідання Керівної ради Платформи Україна – НАТО з вивчення досвіду протидії гібридній війні. У ході засідання учасниками обговорено поточний стан реалізації проєктів Робочої програми Платформи. У червні 2021 р. Центром оборонних реформ за підтримки Урядового офісу координації європейської та євроатлантичної інтеграції та проведено за участі неурядових організацій, центральних органів виконавчої влади, правоохоронних та військових розвідувальних органів України та країн НАТО, було проведено

Міжнародний симпозіум з гібридного стримування. За сприянням Місії України при НАТО в 2021 р. представники ССО ЗСУ взяли участь в двох дистанційних курсах з протидії гібридним загрозам в м. Монс, Бельгія¹³⁰.

У рамках підготовки до обміну інформацією про застосування гібридних засобів та звичайного озброєння продовжується співпраця з Об'єднаним центром вивчення та узагальнення досвіду НАТО (JALLC). З 18 по 20 травня 2021 р. відбувся візит до України мобільної тренувальної групи від JALLC з метою ознайомлення представників ЗСУ зі структурою та організацією роботи системи узагальнення передового досвіду в НАТО. Участь у заході взяв 31 представник ЗСУ¹³¹.

Отже, одним з прикладів практичної співпраці Україна – НАТО може слугувати співпраця в рамках трастових фондів. Після Уельського саміту 2014 р. державами-членами НАТО було засновано п'ять нових цільових фондів для допомоги Україні в критично важливих сферах: управління, контроль, зв'язок та комп'ютеризація (C4); логістика і стандартизація; кібернетична безпека; перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців; медична реабілітація, а в 2015 р. шостий цільовий фонд – для боротьби із саморобними вибуховими пристроями та утилізації вибухонебезпечних предметів. В реалізації усіх без винятку трастових фондів маємо позитивну динаміку результатів та змін.

Висновок до 2 розділу. Отже, співпраця між Україною і Північноатлантичним альянсом у сфері реформування структур безпеки і оборони і є однією з ключових для продовження подальшої трансформації безпекової позиції України і лишається важливою складовою поточних демократичних реформ в країні. НАТО сприяє реформуванню структур безпеки і оборони України під егідою Спільної робочої групи з оборонної реформи, у рамках механізму Процесу планування і огляду сил, Програм

¹³⁰ Інформація про виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік станом на 30 червня 2021 року. Київ, 2021. С. 96

¹³¹ Там само

НАТО із сприяння доброчесності і розвитку військової освіти, діяльності Спільної робочої групи з оборонно-технічного співробітництва, а також дорадчої місії при Представництві НАТО у Києві.

В рамках діяльності спільної робочої групи Україна – НАТО з питань воєнної реформи забезпечується реалізація практичного співробітництва України з Альянсом у сфері безпеки та оборони та підтримується воєнно-політичний діалог між сторонами. Зокрема питань пов'язаних з трансформаційними процесами в секторі безпеки і оборони України з метою адаптації до європейських і євроатлантичних норм і стандартів; консультативна та експертна допомога Альянсу для формування і реалізації завдань реформування оборонного і безпекового сектору держави; забезпечення реалізації спільних проєктів практичного співробітництва у сфері безпеки і оборони, започаткованих під егідою СРГ ВР. Водночас варто наголосити, що досягнення помітних результатів у реформуванні структур безпеки та оборони тісно пов'язане з величезним внеском іноземних партнерів як у багатосторонньому, так і у двосторонньому форматі. У цьому контексті йдеться про всебічну консультативно-дорадчу або менторську допомогу, яку надають наші іноземні партнери для напрацювання концептуальних засад розвитку української армії, керівних документів за різними напрямками діяльності та масштабна практична підтримка.

У межах практичної підтримки українські військовослужбовці мають можливість удосконалити знання та навички до належного рівня, який дасть їм можливість успішно виконувати завдання в складі багатонаціональних військових формувань.

У межах проєктів трастових фондів НАТО та відповідних двосторонніх програм Україна отримує суттєву матеріально-технічну допомогу, а це значною мірою допомагає нам просунутись на шляху реформ українського війська та досягти стратегічної мети членство України в Організації Північноатлантичного договору.

РОЗДІЛ 3. СПІВРОБІТНИЦТВО У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ

3.1. Підвищення рівня оперативних спроможностей та взаємосумісності Збройних Сил України з НАТО.

Трансформація ЗСУ до стандартів НАТО – це, перш за все, якісно новий рівень побудови і функціонування армії. Це не просто зміни, а докорінна внутрішня перебудова усього військового організму. І стосується вона, перш за все, підвищення результативності системи управління ЗСУ, досягнення найвищого балансу між плануванням і застосуванням ресурсів та можливостей в оперативній, адміністративній та матеріальній сферах.

Війна України з Росією показала, що ЗСУ не в повній мірі відповідають сучасним вимогам. Саме тому рішення переформатувати армію до стандартів НАТО є вкрай важливим. Попри те, що в країн Альянсу є великий досвід участі в бойових діях, НАТО є багатогранним організмом, що аналізує сучасні реалії та постійно трансформує власну армію відповідно до загроз та викликів сьогодення.

Основою для уніфікації ЗС усіх 30 держав-членів НАТО є стандартизаційні угоди (Standardization Agreement – STANAG), яких на сьогоднішній день прийнято більше тисячі. Їх метою є оперативна сумісність армій країн НАТО, яка необхідна для проведення багатонаціональних операцій та значно підвищує ефективність використання ресурсів¹³².

Усі країни-члени НАТО мають загальні стандарти, починаючи з найменшого – зовнішнього вигляду солдата або калібру стрілецької зброї, до стандартів, що охоплюють і захист довкілля або зберігання боєприпасів, і авіаційну безпеку чи систему заправки на летовищах. Лише одна термінологія налічує понад десять тисяч військових термінів французькою та англійською мовами.

Перехід на стандарти НАТО – це одне з головних завдань розвитку Збройних Сил сьогодні, як було зазначено і в «Стратегічному оборонному

¹³²Шейко Ю. Українська армія за стандартами НАТО: реформа без запрошення в Альянс. *Deutsche Welle*. 23 грудня 2014. URL: <https://www.dw.com/uk/a-18092149> (дата звернення 09.09.2021)

бюлетені України»¹³³, і в «Державній програмі розвитку Збройних Сил України»¹³⁴. Українські військові повинні досягнути такого рівня, щоб могли не лише ефективно реагувати на військові загрози національній безпеці України, але й відповідати євроатлантичним критеріям та стандартам, таких необхідних для членства України в НАТО¹³⁵.

У «Стратегічному оборонному бюлетені» було визначено основні стратегічні цілі розвитку оборонних спроможностей України. Зокрема, це і становлення оновленої системи керівництва силами оборони, і вдосконалення не лише системи планування, а й управління ресурсами, і досягнення оперативних спроможностей військ, достатніх не лише для адекватної відсічі агресії, але і для оборони держави, згідно стандартів та принципів НАТО. Не менш важливими є питання запровадження об'єднаної системи логістики та медичного забезпечення, які гостро постали під час ведення бойових дій¹³⁶.

Для того, щоб у Збройних Силах перейти на якісно новий рівень, повинен обов'язково відбутися перехід на стандарти НАТО. «Стандарти НАТО» – це детально розроблені та ретельно формалізовані в документах норми та регламенти, що стосуються будь-якої сфери військової діяльності.

Для підготовки у ЗСУ використовуються 765 таких стандартів або, іншими словами, нормативних документів НАТО. Більшість із цих документів (655) використовуються мовою оригіналу – англійською. Українською вже перекладено 13 таких документів, ще 97 документів усе ще опрацьовуються перекладачами. Але всі ці документи ретельно вивчаються та використовуються для створення сумісних із НАТО національних стандартів та методик підготовки ЗЗСУ та інших складових сил оборони.

¹³³ Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#Text> (дата звернення 20.09.2021)

¹³⁴ «Державна програма розвитку Збройних Сил України до 2020 р.». URL: https://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/National-program-2020_uk.pdf (дата звернення 20.09.2021)

¹³⁵ Збройні сили України: курсом до НАТО. Розповідає головнокомандувач Збройних Сил України, генерал армії Віктор Муженко. URL: <https://hi-tech.ua/article/zbroyni-sili-ukrayini-kursom-do-nato/> (дата звернення 09.09.2021)

¹³⁶ Там само

Стандарти НАТО мовою оригіналу використовуються переважно військовими частинами Сухопутних військ, Повітряних Сил, Десантно-штурмових військ, підрозділами та кораблями Військово-Морських Сил ЗСУ, які беруть участь у заходах міжнародного співробітництва та у спільних з НАТО заходах і структурах, зокрема, у Силах реагування НАТО¹³⁷.

2014 рік для ЗСУ став переломним, адже початок бойових дій на Сході через агресію з боку Росії, призвів до їх розгортання майже з нуля. За сім років бойових дій Україні вдалося не просто розгорнути ЗС та частково їх укомплектувати, але й повернути їм боєздатність.

На підставі ухвалених рішень щодо обсягів забезпечення потреб ЗСУ та визначення їх у Державному бюджеті України на 2021 рік Центральне управління розробило План утримання та розвитку української армії – комплексний документ, який передбачає деталізацію та відображення всіх заходів з утримання і розвитку ЗСУ для всебічного забезпечення, а також фінансові ресурси для їх виконання. Зокрема у ньому визначено кількісні та вартісні показники забезпечення військ (сил), на які спрямовуватимуться бюджетні кошти протягом року, зокрема: – розміри грошового забезпечення, інші виплати та види забезпечення особовому складу; – кількість та вартість закупленого, модернізованого та відремонтованого озброєння і військової техніки; – будівництво та капітальний ремонт об'єктів інфраструктури; – інтенсивність підготовки військ (сил) тощо.

Також у цьому документі відображаються сплановані обсяги надання ЗСУ матеріально-технічної допомоги країнами-партнерами. Це додаткове забезпечення потреб озброєнням, військовою технікою та іншими матеріальними ресурсами.

Під час планування заходів керівництво ЗСУ вживає заходи щодо збільшення видатків на розвиток української армії з відповідним зменшенням на їх утримання та наближення цього співвідношення до рекомендацій і

¹³⁷ Табаков В. Збройні сили України: курсом до НАТО. Розповідає головнокомандувач Збройних Сил України, генерал армії Віктор Муженко. Телеком. Військовий зв'язок. 4 квітня 2018. URL: <https://hi-tech.ua/article/zbroyni-sili-ukrayini-kursom-do-nato/> (дата звернення 09.09.2021)

практики у збройних силах країн-членів НАТО. Так, на 2021 рік на заходи розвитку було передбачено спрямувати 26% (30,1 млрд грн з 116,3 млрд грн) бюджетних коштів, з яких: інвестиції в озброєння та військову техніку – близько 20% (22,7 млрд грн). (розробка, закупівля, модернізація та капітальний ремонт ОВТ, засобів зв'язку та інформаційних систем); інвестиції в інфраструктуру – близько 6% (7,4 млрд грн). (будівництво, зокрема нових військових баз, та капітального ремонту військових об'єктів, розвитку об'єктів підготовки військ).

На заходи утримання було сплановано 74% (86,2 млрд грн) бюджетних коштів, з яких: – витрати на персонал становлять основну статтю витрат, близько 62% (72,4 млрд грн). Це кошти для виплати грошового, речового та продовольчого забезпечення особового складу; експлуатаційні витрати – близько 12% (13,8 млрд грн). Це кошти для забезпечення практичної підготовки та заходів життєдіяльності військ (сил)¹³⁸.

У проєкті Державного бюджету на 2022 рік, уперше в історії країни запланований обсяг фінансування сектору безпеки і оборони України становить рекордні 5,95% від ВВП (у 2021 році становив 5,92%, а у 2020 році – 5,45% від ВВП). В абсолютних цифрах: видатки Державного бюджету на Міністерство оборони України у 2022 році заплановані у сумі 131 млрд грн (без урахування державних гарантій), що більше, ніж у 2021 році на 13,4 млрд грн. Окрім бюджетних видатків на оборону, Україна на потреби армії отримає міжнародну допомогу від урядів Франції (12,6 млрд грн), Великої Британії (6,7 млрд грн) та США (1,7 млрд грн). Рекордна сума, у проєкті держбюджету 2022 р. передбачена на програму розвитку озброєння та військової техніки, це 32,9 млрд грн¹³⁹.

Питаннями боєздатності ЗС та обороноспроможності держави в цілому

¹³⁸ У 2021 році на розвиток Збройних Сил України спрямують 30,1 млрд грн бюджетних коштів. АрміяInform. 14 квітня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/04/u-2021-roczy-na-rozvytok-zbrojnyh-syl-ukrayiny-spryamuyut-301-mlrd-grn-byudzhetyh-koshtiv/> (дата звернення 08.08.2021)

¹³⁹ На бюджет Міноборони у 2022 році заплановано виділити 131 млрд грн. АрміяInform. 16 вересня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/09/na-byudzheth-minoborony-v-2022-roczy-zaplanovano-vydilyty-131-mlrd-grn-shho-na-134-mlrd-grn-bilshe-2021-go/> (дата звернення 18.09.2021)

опікується не лише українські компетентні органи, але й наші країни-партнери. У 2021-му на військову допомогу Україні в США виділили 250 млн доларів. З цих коштів близько 75 млн було направлено на передачу летального озброєння, а інший обсяг на оснащення, нелетальне озброєння, навчання бійців та інші види витрат¹⁴⁰. Загалом, починаючи від 2014 року, Вашингтон виділив Києву 2,5 мільярда доларів на підтримку обороноздатності. Починаючи з 2020 р., у постачанні озброєнь ставку зроблено передовсім на підтримку Військово-морських сил України. Уряд США планує поставити до України щонайменше 16 патрульних катерів Mark VI загальною вартістю 600 мільйонів доларів. Купівля здійснюватиметься у рамках програми FMF (Foreign Military Financing). В рамках цієї програми надаються гранти і кредити на придбання озброєнь. Перші два катери були поставлені навесні 2020 року¹⁴¹. На думку експерта Миколи Белєскова, у фокусі зовнішньої політики США наразі перебувають амбіції Китаю у тихоокеанському регіоні, а на українському напрямку Вашингтон демонструє стриманість, аби не загострювати протистояння з Росією. Тому, на його думку, Україні не варто очікувати суттєвого збільшення поставок зброї або військової допомоги від Сполучених Штатів, навіть у разі зростання напруженості на кордоні з Росією¹⁴². Водночас, професорка Національного університету оборони у Вашингтоні, Марія Омелічева побоюється, що через збільшення видатків на зброю залишиться менше грошей на вишкіл українських вояків у США у рамках програми IMET (International Military Education and Training). «На підтримку освіти середнього і вищого офіцерського складу у вищих навчальних закладах міністерства оборони США у період з 2014 по 2021 рік було виділено лише 19,7 мільйона доларів»,

¹⁴⁰ Панчишин В. До України доставлено близько 350 тонн міжнародної технічної допомоги від США. АрміяInform. 26 березня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/do-ukrayiny-dostavleno-blyzko-350-tonn-mizhnarodnoyi-tehnichnoyi-dopomogy-vid-ssha/> (дата звернення 29.10.2021)

¹⁴¹ Тейзе С. Військова допомога США Україні: від батарейок до протитанкових ракет. *Deutsche Welle*. 19 жовтня 2021. URL: <https://www.dw.com/uk/viiskova-dopomoha-ssha-ukraini-vid-batareiok-do-protytankovykh-raket/a-59546227> (дата звернення 29.10.2021)

¹⁴² Там само

– констатує М. Омелічева¹⁴³. Українські офіцери проходять навчання в центрах підготовки НАТО в різних країнах. Так, на навчання до військових навчальних закладів іноземних держав у перше півріччя 2021 р. направлено 159 військовослужбовців, з них: для здобуття оперативного рівня військової освіти – 6 (США); для здобуття оперативного рівня військової освіти – 10 (США – 4; Велика Британія – 2; Південна Корея – 2, ФРН – 1, Франція – 1); для здобуття тактичного рівня військової освіти – 2 (Велика Британія); курси підвищення кваліфікації – 122 (США – 87, Естонія – 3, Турецька Республіка – 32); курси вивчення іноземних мов – 19 (Республіка Польща – 9, Естонія – 9, Турецька Республіка – 1)¹⁴⁴.

Після візиту до Києва міністра оборони Великобританії Бена Воллеса у серпні 2020 року Україна отримала пропозицію оснастити Збройні сили сучасними ракетними катерами, сумісними зі стандартами НАТО. Великобританія запропонувала кооперацію для побудови щонайменше восьми ракетних катерів і готова надати Україні під цей проєкт кредит на 10 років у розмірі до 1,25 млрд британських фунтів. При цьому британська сторона враховує фактор, наявності в Україні власної оборонної промисловості. Тому пропозиція передбачає, щоб орієнтовно два катери збудували у Великобританії, решту – в Україні¹⁴⁵. Остаточну угоду між сторонами було підписано 21 червня 2021 р. в Одесі¹⁴⁶.

З метою трансформації ЗСУ до стандартів НАТО відбулося посилення демократичного цивільного контролю над армією. Наприкінці 2018 р. частка цивільного персоналу апарату Міністерства оборони становила 82%, військовослужбовців – 18%, а функції визначення та реалізації воєнної політики розподілені між Міноборони та Генеральним штабом. Саме тому на посади Міністра оборони, державного секретаря, заступників міністра та

¹⁴³ Там само.

¹⁴⁴ Інформація про виконання... С. 171.

¹⁴⁵ Бадрак В. Британські «термінатори» для України. *LB.ua*. 15 вересня 2020. URL: https://lb.ua/news/2020/09/15/465965_britanski_terminatori.html (дата звернення 29.10.2021)

¹⁴⁶ Назарчук І. Партнерство на морі. Про що домовились Україна та Велика Британія? *Радіо Свобода*. 22 червня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31320666.html> (дата звернення 29.10.2021)

інших військових посад керівників структурних підрозділів апарату Міноборони було призначено цивільних посадових осіб¹⁴⁷.

Для вдосконалення системи управління у ЗСУ було проведено низку заходів, що відокремили функції від завдань, перебудували органи військового управління згідно з розподілом компетенції в структурі штабів збройних сил країн-членів НАТО. Для цього було переформовано структурні підрозділи за напрямками «J» стандартів НАТО та започатковано створення дієвих управлінських вертикалей від вищого штабу до окремої військової частини.

Поряд з тим відбулося і розділення повноважень між: Міноборони та ЗСУ, прийняття ними від Міністерства оборони непритаманних йому функцій разом із підготовленим персоналом; Генеральним штабом ЗС України, Командуванням Об'єднаних сил, командуваннями видів (родів) військ (сил) щодо планування застосування, управління військами (силами) та їх генерування, у тому числі шляхом створення командувань підготовки (TRADOC) у складі видів, окремих родів військ (сил) та розділення посад Головнокомандувача ЗСУ та начальника Генерального штабу ЗСУ¹⁴⁸.

Власне, перехід на процедури «J» стандартів НАТО дозволив планувати повсякденну діяльність та вести бойові дії відповідно до процедур Альянсу. Перехід на структуру армій країн-членів НАТО, що розпочався у 2020 р., докорінно змінив структуру ЗСУ взагалі. Відбулося введення нових військових звань для вищого офіцерського складу, а також для сержантського складу. Передбачено ротацію осіб офіцерського складу зі штабних на командні посади та навпаки. У довгостроковій перспективі комплектування ЗС України особовим складом переважно буде здійснюватися на контрактній основі із застосуванням ефективної системи управління кар'єрою професійних військовослужбовців, в основу якої буде

¹⁴⁷ Біла книга – 2018. Збройні сили України. Київ, 2019. С. 8.

¹⁴⁸ Кабмін унормував законодавство щодо розподілу повноважень вищого військового керівництва. URL: [https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2020/06/10/kabmin-unormuvav-zakonodavstvo-shhodo-rozpodilu-povnovazhen-vishhogo-vijskovogo-kerivnicztva-\(ukrinform\)/](https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2020/06/10/kabmin-unormuvav-zakonodavstvo-shhodo-rozpodilu-povnovazhen-vishhogo-vijskovogo-kerivnicztva-(ukrinform)/) (дата звернення 09.09.2021)

покладено просування по службі на підставі рейтингів¹⁴⁹.

В липні 2021 року Президент України підписав закон, який збільшує чисельність Збройних Сил України на 11 тисяч військовослужбовців у зв'язку із ухваленням закону «Про основи національного спротиву», доводячи загальну чисельність ЗСУ до 261 тисячі осіб¹⁵⁰. Створюються нові командування та розгортаються нові частини. Так, наприклад, було сформовано Командування об'єднаних сил, військ зв'язку та кібербезпеки, сил підтримки, сил логістики, медичних сил, які сьогодні нарощують свої спроможності щодо забезпечення дій військ (сил) під час проведення міжвидових, міжвідомчих об'єднаних операцій. Продовжується набуття оперативних та бойових спроможностей Силами спеціальних операцій (ССО) з урахуванням стандартів НАТО. Станом на 2021 р. сформовано повітряний та морський компоненти ССО, полки спеціального призначення переформовано у окремі центри спеціальних операцій. Військові частини спеціального призначення та інформаційно-психологічних операцій переведені на уніфіковані штати. Тактична група спеціальних операцій (SOLTG-140), яка заявлена в рамках програми Концепції оперативних можливостей, пройшла оцінювання НАТО (NEL 2) та визнана готовою до дій у складі Сил реагування НАТО¹⁵¹. Розроблено керівні документи з питань їх функціонування, підготовки, застосування та забезпечення¹⁵².

Триває реформування системи військової розвідки. Сформовано нову військову частину військової розвідки та окрему авіаційну ескадрилью безпілотних авіаційних комплексів, реформовано структурні підрозділи розвідки штабу Командування десантно-штурмових військ, продовжується

¹⁴⁹ Генерал-лейтенант Руслан Хомчак: «Наше партнерство з НАТО має незворотний характер». URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2019/10/10/general-lejtenant-ruslan-homchak-nashe-partnerstvo-z-nato-mae-nezvorotnij-harakter/> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁵⁰ Зеленський підписав закони про правові основи нацспротиву та збільшення чисельності ЗСУ. Interfax-Україна. 29 липня 2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/758561.html> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁵¹ Сили спеціальних операцій ЗС України відтепер в міжнародній сім'ї SOF. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2019/06/27/sili-speczialnih-operacij-zs-ukraini-vidteper-v-mizhnarodnij-simi-sof/> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁵² Олександр Сирський, командувач Сухопутних військ ЗСУ, генерал-полковник «Ми будемо плани так, щоб сценарій стратегічної наступальної операції з боку РФ ніколи не зміг бути втіленим в життя». *Укрінформ*. 19 серпня 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3300714-oleksandr-sirskij-komanduvac-suhoputnih-vijsk-zsu-generalpolkovnik.html> (дата звернення 09.09.2021)

створення системи спеціальної розвідки.

Завершено створення єдиної системи логістики, удосконалено систему медичного забезпечення та закладено засади для створення Військової поліції, створено оперативні командування Повітряних Сил, Військово-Морських Сил ЗСУ та закладено основи для набуття ними спроможностей щодо управління відповідними силами та засобами в ході ведення операції сил оборони. Повітряні Сили, Військово-Морські Сили, Десантно-штурмові війська будуть розвиватися, нарощуючи спроможності, необхідні для проведення об'єднаних операцій всередині України за провідної ролі Сухопутних військ. Сформовано Морське командування та Командування морської піхоти, управління дивізіону надводних кораблів та два окремі взводи боротьби з підводно-диверсійними силами та засобами. Набуває спроможностей окремий розвідувальний батальйон Командування морської піхоти. Продовжуються заходи щодо формування комплекту військ (сил) на постійній основі для виконання завдань на узбережжі та в акваторії Азовського моря. Президент України Володимир Зеленський підписав указ про введення в дію рішення Ради національної безпеки і оборони від 20 серпня 2021 року «Щодо розвитку Військово-Морських Сил Збройних Сил України до 2031 року»¹⁵³. Військово-морські сили Збройних сил України отримають два тральщики-шукачі мін класу Sandown, які передадуть зі складу Королівського Військово-морського флоту Великої Британії¹⁵⁴. Про купівлю ракетних катерів у Великої Британії та передачу катерів США вже йшлося вище. Таким чином відбувається відродження військово-морського потенціалу держави. Відбувається нарощення корабельного складу ВМС, у тому числі за рахунок іноземних закупівель¹⁵⁵. Так, в 2021 р. Україна підписала з Туреччиною рамкову угоду на будівництво двох корветів класу

¹⁵³ Указ Президента України № 459/2021 про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Щодо розвитку Військово-Морських Сил Збройних Сил України до 2031 року». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4592021-40057> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁵⁴ Два тральщики класу Sandown отримають ВМСУ від флоту Британії. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/dva-tralshhyky-typu-sandown-otrymayut-vmsu-vid-flotu-velykobrytaniyi/> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁵⁵ Військово-Морські Сили Збройних Сил України. URL: <https://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnih-sil-ukraini/vijskovo-morski-sili/> (дата звернення 09.09.2021)

Ada для потреб ВМС ЗС України. На фінансування проєкту в 2021 році передбачили 3,8 млрд грн¹⁵⁶.

Переважна більшість українських офіцерів, що займають командні посади, мають реальний досвід ведення бойових дій. І саме ці офіцери тепер формують керівний склад ЗСУ. Від початку війни генеральські звання було присвоєно лише тим офіцерам, що мали бойовий досвід, адже саме це є нині головним аргументом під час просування по службі та призначення на вищі посади. Значна кількість офіцерів, загартованих в боях 2014 року, закінчили вищі військові навчальні заклади та повернулися до армії.

Також одним із важливих завдань, що стоять перед ЗСУ, є створення професійного сержантського корпусу. Однак, тут одразу постає низка проблем: потрібно не просто змінити відносини між офіцерами та сержантами, але і саму роль сержантів, яку вони починають відігравати під час виховання та професійної підготовки особового складу. Кращі підрозділи проходять сертифікацію та оцінку готовності до виконання завдань за стандартами НАТО, цей процес відбудеться у всіх бойових частинах. Підготовка рядового, сержантського та старшинського складу військової служби за контрактом за рівнями підготовки у 2018–2020 рр. охопила 99 тис. осіб. Зокрема в 2018 р. підготовку пройшло 43 тис. осіб, в 2019 р. – 32 тис. і в 2020 р. – 24 тис. Підвищення якості підготовки певною мірою стабілізувало зміни чисельності військовослужбовців військової служби за контрактом, що дало змогу дещо знизити обсяги підготовки¹⁵⁷.

З метою збільшення (покращення) взаємодії з іншими державними інституціями, організаціями, які беруть участь в охороні та обороні держави під час конфліктів у воєнний час усі складові сил оборони та сил безпеки налаштовано на сумісність їх між собою. Для цього відбувається об'єднане планування оборони держави під керівництвом Міноборони за участю

¹⁵⁶ Україна підписала з Туреччиною рамкову угоду на будівництво двох корветів. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/ukrayina-pidpysala-z-turechchynoyu-ramkovu-ugodu-na-budivnytstvo-dvoh-korvetiv/> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁵⁷ Біла книга 2019-2020 рр. С. 69

Генштабу ЗСУ та інших складових сектору безпеки і оборони України, центральних органів виконавчої влади. План оборони України як комплексний документ визначає, не тільки порядок застосування ЗСУ, інших складових сил оборони і безпеки, а також дії інших інституцій, організацій у міжнародній, економічній, фінансовій, інформаційній, мобілізаційній та інших сферах¹⁵⁸.

Також зони відповідальності територіальних органів управління інших військових формувань приведені у відповідність із зонами відповідальності оперативних командувань ЗСУ. З метою більш якісного планування розвитку сил оборони та відповідності оборонного і бюджетного планування, підвищення ефективності роботи з військовозобов'язаними, резервістами і ветеранами в системі надання послуг військові комісаріати було переформовано в територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, які повинні покращити обліково-мобілізаційну роботу, забезпечити прозорість та підвищити якість надання адміністративних послуг громадянам України¹⁵⁹.

Сім років війни показали, що формування дієздатного резерву та територіальної оборони, вкрай важливе питання, вирішенню якого варто приділити максимум уваги. Територіальна оборона сьогодні потребує урахування досвіду країн-членів НАТО. У зв'язку із необхідністю урегулювання розвитку територіальної оборони, організації руху опору і відповідної підготовки громадян України до національного спротиву, 16 липня 2021 р. був ухвалений закон «Про основи національного спротиву»¹⁶⁰. За законом, складовими національного спротиву є територіальна оборона, рух опору та підготовка громадян України до національного спротиву. Сили тероборони виводяться зі складу Сухопутних Військ ЗСУ і отримують

¹⁵⁸ Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=55107> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁵⁹ З листопада військкомати в Україні працюють поза законом. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/tck-no-law.html> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁶⁰ Закон України «Про основи національного спротиву». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення 20.08.2021)

окреме фінансування. Оновлення цілої системи нацспротиву дозволить законодавчо врегулювати питання застосування зброї військовослужбовцями сил тероборони ЗСУ і членами добровольчих загонів тероборони¹⁶¹.

Також вкрай важливим питанням є забезпечення соціального і правового захисту військовослужбовців, військовозобов'язаних і резервістів, призваних на навчання та збори, ветеранів війни, пенсіонерів із числа військовослужбовців ЗСУ та членів їхніх сімей¹⁶². Саме тому відновлення, утримання, розвиток інфраструктури та будівництво нових військових містечок, їх комунально-експлуатаційне забезпечення для розміщення органів військового управління (штабів), військових частин та підрозділів є важливим для сучасного українського війська. Так, до 30 грудня 2021-го має бути розроблена сучасна та ефективна модель забезпечення житлом військовослужбовців та членів їхніх родин¹⁶³.

Після активної фази бойових дій на Сході нашої країни дуже гостро перед ЗСУ постало питання психологічної та фізичної реабілітації воїнів, адже значна їх кількість пройшла через бойові дії. Також виникло питання соціальної адаптації учасників бойових дій, що звільняються в запас. Вирішення цих питань ще на крок вперед просунуло українську армію до стандартів НАТО. Адже в країнах-членах Альянсу велику увагу приділяють саме ветеранам.

Внаслідок цього було сформовано Командування медичних сил, підпорядковане начальнику Генерального штабу з метою удосконалення системи управління військово-медичною службою. Відкрито Реабілітаційний центр для військовослужбовців та створено нові медичні установи рівня «відділення/центр», розгорнуто профільні реабілітаційні відділення. Забезпеченість лікарськими засобами та індивідуальними аптечками

¹⁶¹ Рада ухвалила закон про національний спротив і збільшила чисельність ЗСУ. *Українська правда*. 16 липня 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/07/16/7300758/> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁶² Іванець О. Замість військкомату — ТЦК та СП із зоною «ресепшен». *АрміяInform*. 8 грудня 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/12/zamist-vijskkomatu-tczk-ta-sp-iz-zonoyu-resepshen/> (дата звернення 09.09.2021)

¹⁶³ Прощай черга? — проект Концепції забезпечення житлом військовослужбовців. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2018/07/konceptiya-zhytlo-viskovym.html> (дата звернення 09.09.2021)

доведено до встановлених норм (100 % у зоні проведення ООС). Скоординовано порядок лікування військовослужбовців у медичних закладах та підрозділах сил оборони¹⁶⁴.

Отже, одне з ключових завдань, яке стоїть перед ЗСУ, це реформування сектору безпеки і оборони у відповідності до стандартів НАТО, здійснення трансформацій у суспільно-політичній та економічній царинах. Підвищення рівня оперативної спроможності та взаємосумісності є обов'язковими умовами на шляху до вступу в НАТО. Для проведення багатонаціональних операцій необхідно, щоб українське військо пройшло уніфікацію, яку пройшли армії усіх 30-ти держав членів НАТО. Успішна реалізація цього завдання сприятиме перетворенню України на потужну, у тому числі у військовому плані, державу.

3.2. Співробітництво з питань трансформації, оборонних реформ та професіоналізації Збройних Сил України

Комісія Україна-НАТО забезпечує платформу для консультацій України та союзників зі спільних безпекових питань та керує їх спільною діяльністю. КУН проводить різнорівневі зустрічі, від глав держав і урядів, міністрів закордонних справ або оборони до послів, в різних форматах робочого рівня. Україна, регулярно проводить консультації у зазначених форматах. На рівні головнокомандувачів/начальників генеральних штабів та військових представників (нашу країну представляє військовий представник Місії України при НАТО) з метою консультацій з виключно військових питань було створено у форматі «30+1» військовий комітет Україна-НАТО. Для гарантування підтримки Альянсом процесів реформування сектору безпеки та оборони нашої держави, для реалізації заходів співробітництва Україна-НАТО, що входять до галузі озброєнь, була створена Спільна робоча група Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва (СРГ ОТС) та Спільна

¹⁶⁴ Рубан Т. Позитивні зрушення в системі медичного забезпечення українського війська. АрміяInform. 19 серпня 2019 URL: <https://armyinform.com.ua/2019/08/pozytyvni-zrushennya-v-systemi-medychnogo-zabezpechennya-ukrayinskogo-vijska/> (дата звернення 16.09.2021)

робоча група Україна-НАТО з питань воєнної реформи (СРГ ВР).

Визначальними практичними механізмами співробітництва з НАТО є: річна національна програма під егідою КУН для реалізації завдань реформ та виконання критеріїв, необхідних для набуття членства в Альянсі; робочий план Військового комітету Україна-НАТО та Імплементативна програма Робочого плану Військового комітету Україна-НАТО, які є основними планувальними документами для здійснення суто військового співробітництва; ППОС для сприяння реалізації завдань реформи сектору безпеки і оборони та досягнення сумісності визначених для спільних дій з військовими формуванням НАТО сил та засобів шляхом виконання завдань пакету Цілей партнерства на відповідний цикл ППОС; програми розбудови оборонного потенціалу (Програма удосконалення військової освіти (DEEP)), Програма професійного розвитку (PDP), Ініціатива з розбудови доброчесності, прозорості та зниження корупційних ризиків у діяльності оборонних та безпекових інституцій (BI); концепція оперативних можливостей (КОМ) для сертифікації та оцінки готовності до спільних дій з військовими формуваннями НАТО визначених сил та засобів; індивідуальна програма партнерства між Україною та НАТО для забезпечення фахової та мовної підготовки особового складу; участь у силах реагування НАТО (СРН) як внесок України в забезпечення безпеки; програма НАТО з обміну даними про повітряну обстановку (ASDE/ОДПО); цільові трастові фонди НАТО на підтримку обороноздатності України тощо¹⁶⁵.

Разом з тим, у межах співробітництва з окремими країнами НАТО активно використовуються інструменти та механізми співробітництва у дво- та багатосторонньому форматі, зокрема багатонаціональний об'єднаний комітет з питань військового співробітництва та оборонної реформи, а також іноземні тренувальні місії в Україні (для практичної підготовки підрозділів та створення інструкторського складу ЗС України).

¹⁶⁵ Основні органи та механізми співробітництва України з НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/evroatlantichne-spivrobitnictvo/oficijni-dokumenty> (дата звернення 16.09.2021)

5 червня 2015 р. у Києві відбулася робоча нарада під керівництвом заступника Міністра оборони України Юрія Гусєва щодо впровадження у вітчизняному оборонному відомстві стандартів НАТО. За результатами заходу, в якому взяли участь представники структурних підрозділів Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, було затверджено два військових стандарти Міністерства оборони України на основі стандартів НАТО - STANAG 2920 та STANAG 4926¹⁶⁶.

6 червня 2015 р. під час розширеного засідання Колегії Міноборони України під головуванням міністра оборони генерал-полковника Степана Полторака було ухвалене рішення про створення спеціальної групи з розробки Концепції створення в ЗСУ Сил спеціальних операцій за стандартами НАТО.¹⁶⁷

Запровадження стандарту НАТО передбачає собою комплекс заходів, що включає вивчення та прийняття рішення про застосування у секторі безпеки і оборони положень (норм, вимог) стандарту НАТО, прийняття до прямого застосування або розроблення на основі стандарту НАТО відповідного акту законодавства чи документа з військової стандартизації (внесення відповідних змін та/чи доповнень до чинних документів), надання йому чинності в установленому порядку, застосування розробленого документа в діяльності складових сектору безпеки і оборони України¹⁶⁸.

Завдання щодо запровадження стандартів НАТО у діяльність Міноборони та ЗСУ, інших складових сил оборони визначені в ЗУ «Про національну безпеку України» та стратегічними оборонними документами України (Стратегія національної безпеки, Стратегічний оборонний бюлетень, Воєнна доктрина тощо).

¹⁶⁶Україна переходить на стандарти НАТО. Затверджені перші два. *Укрінформ*. 5 червня 2015. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1851868-ukraiina_perehodit_na_standarti_nato_zatverdzeni_pershi_dva_2060706.html (дата звернення 16.09.2021)

¹⁶⁷ У ЗСУ планують створити Сили спецоперацій за стандартами НАТО. *Interfax-Україна*. 6 червня 2015 URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/270410.html> (дата звернення 16.09.2021)

¹⁶⁸Запровадження стандартів та інших керівних документів НАТО. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzheniya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html> (дата звернення 16.09.2021)

Процес запровадження стандартів та керівних документів НАТО (далі – НД НАТО) здійснювався як у рамках досягнення Цілей партнерства Україна-НАТО, так і поза ними (в рамках Дорожньої карти оборонно-технічного співробітництва, за результатами науково-дослідних робіт, участі у спільних з НАТО навчаннях тощо). Відповідно до пакету Цілей партнерства, схваленого на рівні глав постійних делегацій держав-членів Альянсу 23 травня 2018 року, опрацьовано 219 НД НАТО (100 % від запланованих). Для забезпечення процесу запровадження НД НАТО впродовж грудня 2020 року та січня-липня 2021 року були виконані наступні заходи: затверджено Програму робіт з військової стандартизації на 2021-2023 роки та зміни до неї, в якій сплановано 122 роботи щодо запровадження стандартів НАТО; затверджено оновлену Матрицю розподілу відповідальності за опрацювання та прийняття рішення щодо запровадження стандартів НАТО; опрацьовано перелік стандартів, які, відповідно до Каталогу спроможностей НАТО, були визначені першочерговими для запровадження країнами-членами НАТО¹⁶⁹.

Саме впровадження керівних документів та стандартів НАТО сприяє підвищенню ефективності використання державних ресурсів у сфері оборони, забезпечує досягнення взаємосумісності з силами та засобами провідних країн світу та сприяє планомірному нарощуванню боєздатності військ (сил).

Необхідність ефективного виконання завдань оборони в зоні ООС та здійснення заходів з реформування є визначною рисою діяльності оборонного відомства останніх років. ЗСУ постійно брали участь у міжнародних військових навчаннях та були задіяні у миротворчих міжнародних місіях під егідою НАТО та ООН.

Започаткований у 2016 році, черговий етап планової оборонної реформи формально завершився у 2020 р. Він є унікальним для ЗСУ з точки зору амбітності поставлених цілей, системності підходів та умов, за яких

¹⁶⁹ Запровадження стандартів та інших керівних документів НАТО. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzhennya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html> (дата звернення 16.09.2021)

відбувалися реформи. Програма-2020¹⁷⁰ показує, що оборонне відомство значною мірою наблизилося до головної мети: набуття спроможностей для ефективного реагування на загрози національній безпеці у війсьній сфері, оборони, захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності, а також досягнення євроатлантичних стандартів і критеріїв, необхідних для набуття членства в НАТО. В середині 2020 р. розпочався процес підготовки до наступного середньострокового етапу реформування, що матиме за мету подальший розвиток досягнутих результатів¹⁷¹.

Військовослужбовці ЗСУ активно залучаються до реалізації програм НАТО, спрямованих на розбудову оборонного потенціалу – Програми удосконалення військової освіти (DEEP), Програми професійного розвитку (PDP) та Ініціативи з розбудови доброчесності, прозорості та зниження корупційних ризиків у діяльності оборонних та безпекових інституцій (BI) шляхом участі у відповідних семінарах, курсах, стажуваннях, корабельній практиці тощо. У рамках Програми DEEP в першому півріччі 2021 р. було проведено 23 заходи (в онлайн-режимі), участь у яких взяли 330 представників МО та ЗСУ, а також представники науково-педагогічного складу вищих військових навчальних закладів ЗСУ та 82 експерти держав – членів Альянсу¹⁷².

Чільне місце посідає консультативно-дорадча підтримка під час розробки навчальних програм для сержантів, проведення програм лідерства, організація заходів мовної та фахової підготовки сержантського складу за стандартами НАТО – це допомога Альянсу у розвитку професійного

¹⁷⁰Програма спрямована на досягнення п'яти стратегічних цілей і завдань Стратегічного оборонного бюлетеня 2016р. (система управління, система оборонного планування, набуття необхідних спроможностей, системи логістики та медичного забезпечення, професіоналізація та військовий резерв). Повний текст Державної програми розвитку ЗСУ на період до 2020р. є таємним. Презентацію МО див.: www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/National-program-2020_uk.pdf. (дата звернення 16.09.2021)

¹⁷¹Наказ Міністерства оборони України «Про організацію виконання окремих заходів оборонної реформи на середньострокову перспективу» №283 від 14 серпня 2020р. URL: www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2020/nm_283.pdf. (дата звернення 16.09.2021)

¹⁷² Інформація про виконання... С. 171

сержантського складу ЗСУ, що здійснюється за кошти Програми DEEP¹⁷³. Для потреб навчальних центрів підготовки сержантського складу з початку 2021 року підготовлено: 149 інструкторів, із них: базового рівня - 126 осіб, підвищеного рівня - 17 осіб, академічного рівня - 6 осіб. Продовжують навчання у 197 ЦПСС інструктори базового рівня - 24 особи¹⁷⁴.

Набуття сумісності та вміння діяти спільно з військовими формуваннями НАТО здійснюється у рамках ППОС шляхом виконання завдань, зазначених для ЗСУ в Цілях партнерства. Для нового циклу ППОС пакет Цілей партнерства для України було схвалено в червні 2021 року і нараховує він 27 Цілей за відповідними векторами (для Сухопутних військ, Військово-Морських Сил, Повітряних Сил, Сил спеціальних операцій та загального змісту).

Готовність підрозділів ЗСУ до спільних дій у складі багатонаціональних формувань оцінюється з використанням механізму Програми перевірки та зворотного зв'язку Концепції оперативних можливостей НАТО. На даний момент участь у Концепції оперативних можливостей беруть 13 військових частин та підрозділів ЗСУ. Важливим здобутком у 2019 році стала сертифікація Альянсом оперативно-тактичної групи спеціального призначення (SOLTG-140). Вперше за всю історію Сил спеціальних операцій НАТО група ССО країни-партнера пройшла відповідну сертифікацію та була включена до складу додаткового комплекту сил і засобів Сил реагування НАТО¹⁷⁵.

З 2008 року підрозділи української армії залучені до Програми НАТО з обміну даними про повітряну обстановку. Організовано систематичний обмін інформацією в межах південного (з Туреччиною) та західного (з Угорщиною) позиційних районів. Планами на перспективу передбачено перехід на вищий

¹⁷³ Майбутні сержанти пройшли курс лідерства підвищеного рівня у НУОУ. АрміяInform. 23 жовтня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/10/majbutni-serzhanty-projshly-kurs-liderstva-pidvyshhenogo-rivnya-u-nou/> (дата звернення 29.10.2021)

¹⁷⁴ Інформація про виконання... С. 155

¹⁷⁵ Генштаб – про співробітництво з НАТО: до спільних дій готові 13 підрозділів та військових частин. *Укрінформ*. 2 квітня 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3220200-genstab-pro-spivrobotnictvo-z-nato-do-spilnih-dij-gotovi-13-pidrozdiliv-ta-vijskovih-castin.html> (дата звернення 28.09.2021)

рівень взаємодії – обмін класифікованими даними. На завершальному етапі перебуває реалізація в Україні Регіональної програми з безпеки повітряного простору (RASP). Координаційні пункти RASP, створені за сприяння Альянсу у структурі Повітряних Сил ЗСУ, обмінюватимуться даними про повітряну обстановку зі своїми іноземними колегами. Це, в свою чергу, значно покращить ситуаційну обізнаність та повітряну безпеку. На даний момент продовжується процес нормативно-правового врегулювання участі нашої держави в Програмі RASP¹⁷⁶.

Досягнення ЗСУ військових критеріїв для набуття членства в Альянсі неможливе без застосування в повсякденній діяльності його принципів, практик, а також положень головних керівних документів, де провідне місце посідають стандарти та союзні публікації НАТО. Впровадження практик, принципів та стандартів НАТО складають значну частку роботи у рамках процесу євроатлантичної інтеграції.

Робота з впровадження стандартів НАТО ведеться у рамках Переліку основних заходів досягнення Цілей партнерства в Міноборони та ЗСУ на 2018-2020 роки, Матриці розподілу відповідальності за опрацювання та прийняття рішення щодо впровадження стандартів НАТО та Програми Міністерства оборони України з військової стандартизації на 2019-2021 роки, якою передбачено впровадження 219 стандартів НАТО.

Шляхом розробки 331 національного документа станом на 15 червня 2021 р. запроваджено вже 303 нормативних документи НАТО. Вони застосовуються у війсьній політиці, безпеці та стратегічному плануванні, операції та бойових діях, підготовці території держави до оборони, розвідці, інформаційних та психологічних операціях, військовому зв'язку, розробці, постановці на виробництво та прийнятті на озброєння зразків озброєння, військової та спеціальної техніки, стратегічних комунікаціях, гендерних

¹⁷⁶ Уретій О. Україна стане учасником регіональної програми з безпеки повітряного простору. *АрміяInform*. 29 жовтня 2019. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/10/ukrayina-stane-uchasnykom-regionalnoyi-programy-z-bezpeky-povitryanogo-prostoru/> (дата звернення 28.09.2021)

перспективах тощо¹⁷⁷.

Підвищенню рівня взаємної довіри та співпраці між країнами т. зв. Люблінського трикутника, а також покращення безпекової ситуації в регіоні має створення спільної литовсько-польсько-української бригади (ЛитПолУкрБриг). Церемонія підписання Угоди між Кабінетом Міністрів України та урядами Литви і Польщі про її створення відбулася 19 вересня 2014 р. у Варшаві¹⁷⁸.

Тристороння військова частина складається з міжнародного штабу, який дислокується в Любліні, трьох піхотних батальйонів (батальйон «Уланів» Великої княжни Бірюте з литовської бригади «Залізний Вовк»; механізований батальйон Підгальських стрільців 19-ї механізованої бригади Війська Польського; 1-й повітряно-десантний батальйон 80 повітряно-десантної бригади (Україна)) та підрозділів підтримки та забезпечення, які знаходяться в резерві в своїх країнах. У разі прийняття рішення про активізацію бригади, вони мають бути розгорнуті в складі ЛитПолУкрБриг. Офіцери з Польщі, України та Литви призначаються на ключові посади (командир, заступник командира і начальник штабу) бригади на трирічній ротаційній основі.

Початкові оперативні спроможності були досягнуті 25 січня 2016. Повні – 24 січня 2017 року.

Створення ЛитПолУкр бригади дозволило підвищити рівень взаємної довіри та співпраці між країнами, а також покращити безпекову ситуацію в регіоні; поглибити військову співпрацю між державами, з метою опанування передовими оперативними стандартами підготовки військ та досягнення оперативної взаємосумісності; залучити визначений комплект сил та засобів ЗСУ до спільних заходів з підготовки штабів, тренувань, навчань для підвищення рівня оперативних спроможностей з метою виконання завдань за

¹⁷⁷ Курсом НАТО - Збройних сил України. URL: <https://www.zsu.gov.ua/menu/5ff346ecd3a55a205e8fd567> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁷⁸ Підписано Угоду щодо створення спільної литовсько-польсько-української бригади. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2014/09/19/pidpisano-ugodu-shhodo-stvorenniya-spilnoi-litovsko-polsko-ukrainskoi-brigadi/> (дата звернення 28.09.2021)

призначенням; поширення та впровадження сучасних підходів (стандартів) із планування, забезпечення та застосування військ (сил) у загальну систему підготовки ЗСУ; забезпечити національний внесок до багатонаціональних військових формувань високого рівня готовності (Резервні угоди ООН, Бойові тактичні групи ЄС, Сили реагування НАТО), а також міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки під егідою ООН, ЄС, НАТО та інших міжнародних організацій у сфері безпеки¹⁷⁹.

Особовий склад бригади бере участь у спільних тренуваннях та міжнародних навчаннях для підтримки спроможностей з ухвалення рішень, управління підрозділами, силами та засобами, а також можливостей оперативної сумісності. Додатково бригада або її окремі підрозділи можуть бути залучені до проведення міжнародних операцій за одноголосною згодою країн-засновниць. Загалом, з 2018 року по теперішній час, солдати та офіцери ЛитПолУкрБриг взяли участь у 31 міжнародному військовому навчанні¹⁸⁰.

Починаючи з 2015 року як на території України так і за її межами, за участю підрозділів Збройних Сил України, проведено близько 150 багатонаціональних навчань (Додаток Е). Наприклад у 2018 р. підрозділи Збройних Сил взяли участь у 33 багатонаціональних навчаннях, з них 6 навчань проведено на території України та 27 навчань – поза її межами. Загалом до участі у навчаннях залучалося понад 15 880 українських військовослужбовців, близько 200 од. військової техніки (Додаток Е)¹⁸¹. У 2020 р. через пандемію COVID-19 із 23 запланованих багатонаціональних навчань забезпечено участь підрозділів Збройних Сил у 10 (на території України – 5, поза межами України – 5)¹⁸². (Додаток Е)

Одним з наймасштабніших навчань, які проводяться на території

¹⁷⁹ Підписано Угоду щодо створення спільної литовсько-польсько-української бригади. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2014/09/19/pidpisano-ugodu-shhodo-stvorenniya-spilnoi-litovsko-polsko-ukrainskoi-brigadi/> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁸⁰ Daug vasarų, Sto Lat, Многая літа: з 5-ти річчям ЛИТПОЛУКРБРИГ! *АрміяInform*. 2 жовтня 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/10/daug-vasaru-sto-lat-mnogaya-lita-z-5-ty-richchiam-lytpolukrbryg/> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁸¹ Біла книга – 2018... С. 73

¹⁸² Біла книга 2019 – 2020... С. 70

України є спільне українсько-американське навчання “Сі Бриз”, яке бере початок з 1997 року у відповідності до “Меморандуму про взаєморозуміння та співробітництво у питаннях військових відносин між МО США та МО України”, який був підписаний у 1993 році. Навчання проводиться з 1997 року. Початковою метою проведення серії навчань “Сі Бриз” стала підготовка та підвищення бойової готовності ВМС ЗС України. Крім того, проведення навчань сприяє покращенню співпраці і координації між країнами Чорноморського регіону, окрім РФ, відпрацюванню спільних маневрів на морі і на суходолі. За домовленістю, Україна надає військову і цивільну інфраструктуру чорноморського узбережжя, а США підтримують навчання фінансово, надають допомогу у техніці та обладнанні. Навчання серії “Сі Бриз” проводяться як з державами-членами НАТО, так і з іншими державами-партнерами (за запрошенням української та американської сторін).

Також, спільне українсько-американське багатонаціональне командно-штабне навчання із залученням військ «Репід Трайдент» є найбільшим спільним сухопутним навчанням для підрозділів ЗСУ та інших військових формувань України (Нацгвардія, Держприкордон служба, ДСНС, Нацполіція, СБУ та Департамент держохорони). До навчань залучається близько 1000 одиниць військової і спеціальної техніки та до 6000 тисяч військових та спецпризначенців. В період з 2015 до 2021 року у навчанні брали участь від 10 до 16 країн членів та партнерів НАТО. Метою навчання є: розвиток багатонаціонального, регіонального та міжвидового військового співробітництва; обмін досвідом та підвищення рівня взаємосумісності між підрозділами та штабами ЗСУ, США, інших держав-членів та партнерів НАТО; зміцнення дружніх відносин між військовослужбовцями України, США, держав-членів і партнерів НАТО.

Дане навчання проводиться в Україні з 2006 року, а його попередником було перше спільне військове навчання «Щит миру», яке проводилося на Яворівському полігоні з 1995 до 2005 року. Зокрема, у 2003 році основною

метою військ було тренування та готовність підрозділів УкрПолБат (українсько-польський батальйон) під час підготовки до місії в Косово. А «Щит миру – 2005» було зосереджене на підготовці штабу бригади і армійського корпусу до операцій з підтримання миру в Іраку.

Проведення багатонаціональних заходів колективної та індивідуальної підготовки ЗС на території України за підтримки багатонаціональних тренувальних місій є основою для забезпечення підвищення рівня взаємосумісності підрозділів української армії з підрозділами держав – членів НАТО та адаптації національної системи підготовки військ до стандартів Альянсу. До проведення багатонаціональних тактичних навчань з підготовки підрозділів ЗС на території України залучаються багатонаціональні тренувальні місії в Україні, а саме американська (JMTG-U), британська (ORBITAL), канадська (UNIFIER).

«Об'єднана багатонаціональна група з підготовки – Україна» (JMTG-U) була започаткована у 2015 році та дислокується у Міжнародному центрі миротворчості та безпеки (МЦМБ), що на Львівщині. Наразі до її складу входять понад 300 військовослужбовців з 6 країн. Основу складають військові США та Канади, решту – Литви, Польщі, Данії та Швеції. Загалом у рамках цієї місії за період 2015-2021 років підготовлено: 1 рота, 9 батальйонів, 4 бойові тактичні групи зі штабами бригад, 4 бригади (у складі: штаб бригади та дві бойові тактичні групи), 3 бригади у повному складі, 2 бригади у повному складі з додатковим залученням підрозділу ДПСУ. Всього за 2015-2021 роки підготовлено близько 25 тисяч військовослужбовців. Створений навчальний центр підготовки підрозділів МЦМБ дає можливості до проведення об'єднаної колективної підготовки бригад ЗСУ з іншими складовими Сил оборони з використанням віртуального бойового середовища (VBS-3), системи імітаційного моделювання бойових дій «JCATS» та лазерної імітації бойових дій «MILES» та сучасної навчальної матеріально-технічної бази, у тому числі для ведення бойових дій в

урбанізованій місцевості¹⁸³.

Британська тренувальна місія (ORBITAL) була започаткована у 2015 році для надання допомоги з розвитку оперативних та бойових спроможностей Збройних Сил України. Починаючи з березня 2015 року, за участю британських інструкторів підготовлено більше 22 500 військовослужбовців ЗС України.

Дуже важливим досягненням місії “ORBITAL” є підготовка інструкторського складу, зокрема було здійснено підготовку: 452 інструкторів за кваліфікаційним стандартом № 1 (модулі 1-6); 61 інструктора за кваліфікаційним стандартом № 2 (модулі 7-8 (відділення взвод); 60 інструкторів за модулем “Бій в місті” (наразі здійснюється підготовка ще 40 інструкторів). Крім цього, у 2020 році спільно з командиром операції “ORBITAL” було започатковано ініціативу і розпочато її втілення в життя стосовно проведення в Україні багатонаціонального навчання “Козак Мейс – 2021”¹⁸⁴.

Канадська військова тренувальна місія “UNIFIER” бере свій початок з вересня 2015 року за сприяння Уряду та ЗС Канади. 18 березня 2019 року уряд Канади продовжив термін роботи місії до березня 2022 року. За період 2015 – 2021 проведено 11 ротацій місії UNIFIER, в ході яких було підготовлено понад 15 000 військовослужбовців ЗСУ. Інструктори місії провели наступні види підготовки: курс загальновійськової та фахової підготовки військовослужбовців; колективна підготовка (злагодження) підрозділів ЗСУ, до якої залучені шведські інструктори; мовна підготовка особового складу МЦМБ та Навчального центру підготовки підрозділів МЦМБ.

Підготовлено 13 батальйонів та 4 бригади. З 2020 року місія UNIFIER

¹⁸³ Романов Є. «Об’єднані зусилля — 2020»: одне з головних завдань — підвищення рівня взаємосумісності підрозділів ЗСУ і армій держав-партнерів. *АрміяInform*. 22 вересня 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/09/obyednani-zusylyya-2020-odne-z-golovnyh-zavdan-pidvyshhennya-rivnya-vzayemosumisnosti-pidrozdiliv-zsu-i-armij-derzhav-partneriv/> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁸⁴ Іванець О. Місії Orbital в Україні: навчання з індивідуальної підготовки за новітніми методиками. *АрміяInform*. 17 червня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/06/misiyi-orbital-v-ukrayini-navchannya-z-indyvidualnoyi-pidgotovky-za-novitnimy-metodykamy/> (дата звернення 28.09.2021)

надає допомогу в розвитку Центру підготовки підрозділів 235 МЦПП та займається менторством підготовки БТГр зі штабами бригад. Також представники UNIFIER надають допомогу в розвитку Міжвидового центру підготовки підрозділів ракетних військ і артилерії. З початку 2017 року, за підтримки канадських інструкторів, на базах 199-го навчального центру (м. Житомир) та 169-го навчального центру (сmt. Десна) організовано курси підготовки снайперів. Крім того, місія UNIFIER працює за наступними напрямками: підготовка інструкторів з розмінування на базі Центру розмінування (м. Кам'янець-Подільський). За період 2017 – 2020 років було підготовлено близько 1000 представників ЗСУ; підготовка фахівців Військової служби правопорядку ЗСУ (всього підготовлено 809 осіб); підготовка інструкторів з медичної підготовки. (тактична медицина) на базі 205-го навчального центру тактичної медицини. Станом на грудень 2020 року підготовлено понад 5000 військовослужбовців ЗСУ¹⁸⁵.

Отже, перехід ЗСУ до принципів і стандартів НАТО має відбуватися паралельно з зростанням професіоналізації армії. Тому не менш актуальним у сучасних умовах для прискорення реформ та надання їм незворотного характеру є удосконалення системи військової освіти на всіх рівнях – тактичному, оперативно-тактичному та оперативно-стратегічному. Окреме місце в професіоналізації армії та підвищенні взаємосумісності займає участь підрозділів ЗСУ у багатонаціональних навчаннях як на території України, так і за її межами.

3.3. Забезпечення участі підрозділів та особового складу Збройних Сил України у операціях з підтримання миру та безпеки та Силах реагування НАТО.

Україна розглядає участь у міжнародній миротворчій діяльності як

¹⁸⁵ Романов Є. «Об'єднані зусилля — 2020»: одне з головних завдань — підвищення рівня взаємосумісності підрозділів ЗСУ і армій держав-партнерів. *АрміяInform*. 22 вересня 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/09/obyednani-zusylyya-2020-odne-z-golovnyh-zavdan-pidvyshhennya-rivnya-vzayemosumisnosti-pidrozdiliv-zsu-i-armij-derzhav-partneriv/> (дата звернення 28.09.2021)

важливу складову своєї зовнішньої політики та прагне активно розвивати взаємовигідні відносини з державами, міжнародними організаціями на двосторонній (багатосторонній) основі. Стратегічною метою України є європейська інтеграція.

Одним із пріоритетних напрямів розвитку ЗСУ є підвищення рівня їх сумісності зі збройними силами країн НАТО та подальша участь у міжнародних операціях з підтримання миру та безпеки та Силах реагування НАТО (Додаток Є). Україна – одна з держав-партнерів НАТО, яка брала участь в усіх основних операціях та місіях Альянсу. Протягом досліджуваного періоду український національний контингент виконував завдання у складі Місії багатонаціональних сил НАТО у Косово, Республіка Сербія. Крім цього, триває робота із приєднання України до участі в Місії НАТО в Іраку та Операції НАТО «Морський охоронець».

Місія багатонаціональних сил НАТО у Косово, Республіка Сербія (Місія КФОР)

Конфлікт в Косово, що спалахнув в лютому 1998 року між албанськими повстанцями та Союзною Республікою Югославією, призвів до численних жертв серед цивільних осіб з обох сторін. У червні 1999 року, згідно з Військово-технічною угодою, підписаною представниками НАТО і югославської армії в Куманово, контроль над краєм перейшов до сил КФОР (KFOR – Kosovo Forces). До їх складу увійшли національні контингенти значної частини країн-учасниць програми «Партнерство заради миру»: Азербайджан, Вірменія, Грузія, Україна. Загалом 36 держав.

Український національний контингент виконує завдання у складі багатонаціональної бойової групи «Схід» (провідна країна – США). Чисельність національного контингенту 40 військовослужбовців формується на базі одного з інженерних полків ЗС України на ротаційній основі. До складу контингенту входять: інженерний підрозділ, офіцер взаємодії в Штабі

Місії КФОР та елемент забезпечення¹⁸⁶. Національний контингент входить до складу Об'єднаної групи логістичної підтримки Місії КФОР і виконує завдання із забезпечення безпечного та безперешкодного пересування військ КФОР шляхом виконання завдань з ліквідації штучних перешкод на маршрутах висування, розчищення доріг від завалів і руйнувань із залученням важкої інженерної техніки; розвідка, розмінування та знешкодження вибухонебезпечних предметів, у тому числі саморобних вибухових пристроїв.

Український контингент базується на військовій базі Збройних сил США «Бондстіл» («Залізний вузол»), розташовану у Косово, яку вважають однією з найбільших у Європі, як по площі, яка становить декілька десятків квадратних кілометрів, так і по кількості держав, які беруть участь у багатонаціональній групі «Схід» сил КФОР, до якої входять США, Польща, Україна, Литва, Румунія та Вірменія. Український національний контингент здійснює контроль в зоні відповідальності – на території муніципалітетів Штпрце, Качанік та Денерал Янкович (Хані і Елезіт). А у зв'язку з тим, що український підрозділ діє у складі польського, то крім планових патрулювань вздовж основних маршрутів, також проводяться спільні патрулювання з іншими національними контингентами та місцевою поліцією¹⁸⁷.

Крім того, підрозділи батальйону виконують заходи згідно програми бойової підготовки для миротворчих підрозділів, беруть участь у тренуваннях груп швидкого реагування, евакуації поранених за допомогою вертольоту MEDEVAC, посадки гелікоптерів, виконанні вправ стрільб зі стрілецької зброї на стрільбищах бригади «Схід», «ФАЛКОН-2» та «ФАЛКОН-4» з підрозділами Збройних сил США та Польщі, а також виконують стрільби з БРДМ-2 та з озброєння автомобілів «Хаммер»¹⁸⁸.

¹⁸⁶ Участь України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під проводом Альянсу, Силах реагування НАТО та навчаннях. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/uchast-ukrayini-u-mirotvorchih-operaciyah-pid-provodom-alyansu> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁸⁷ Ковтуненко О. Що ми робимо на Балканах. День. 25 травня 2007. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/foto/shcho-mi-robimo-na-balkanah> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁸⁸ Там само.

Саме діяльність національних контингентів Місії КФОР забезпечує нормальне пересування місцевого населення та рух транспорту по дорогах, підтримання правопорядку в потенційно небезпечних етнічних районах, виконання завдання по проведенню конвоїв в зоні відповідальності, перешкоджає нелегальному перетину кордонів з метою провезення контрабанди тощо. За даними Спеціального миротворчого центру, за весь час на миротворчій службі в Косово побувало близько 1300 українських військових, з них п'ятеро загинули, 26 отримали поранення. У червні 2021 року проведена чергова ротація особового складу національного контингенту в КФОР¹⁸⁹.

Тренувально-дорадча Місія НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан (Місія РП-А)

Під час роботи саміту НАТО в Чикаго 2012 року, Організація Північноатлантичного договору (НАТО) та Ісламська Республіка Афганістан (Афганістан) прийняли Спільну декларацію по Афганістану, відповідно до якої сторони домовилися про присутність сил НАТО в Афганістані після 2014 року в якості небойової, тренувально-дорадчої місії під проводом Північноатлантичного Альянсу та затвердили участь України як оперативного партнера. Ця тренувально-дорадча місія НАТО отримала назву «Рішуча підтримка» в Афганістані і розпочала діяльність на початку 2015 року. Україна від 2007 року брала участь у міжнародній місії під проводом НАТО в Афганістані, Міжнародних силах сприяння безпеці (ISAF), яка завершилася з кінцем 2014 року і яку з початку 2015 року замінила нинішня місія.

30 березня 2015 року Президент України підписав Указ № 185/2015 «Про направлення національного персоналу для участі України в тренувально-дорадчій Місії НАТО «Рішуча підтримка» в Ісламській Республіці Афганістан», згідно з яким направляється національний персонал

¹⁸⁹ Місія НАТО залишиться в Косові без змін – генсек. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/05/18/7123288/> (дата звернення 28.09.2021)

(з числа військовослужбовців та працівників ЗСУ) загальною чисельністю до 30 осіб¹⁹⁰, а 7 квітня 2015 р. стосовно цього з НАТО була укладена Угода (у формі обміну листами). Передбачалося, що основні зусилля місії будуть спрямовані на надання консультативно-дорадчої допомоги та підтримку діяльності національних міністерств та відомств безпеки. Надання дорадчої допомоги Афганським національним силам безпеки і оборони мала відбуватися лише на рівні штабів армійських корпусів та еквівалентних їм установ поліції¹⁹¹.

Основними завданнями українського національного персоналу були: виконання обов'язків на посадах штабних офіцерів у Штабі місії РП-А; ведення інженерної розвідки шляхів руху, об'єктів та місцевості; виконання заходів з протидії застосуванню саморобних вибухових пристроїв та знешкодження вибухонебезпечних предметів; чергування у складі сил зведеного загону швидкого реагування тощо¹⁹². У 2021 р. у складі Місії РП-А виконували завдання 10 військовослужбовців ЗСУ. Відповідно до рішення НАТО щодо згортання Місії РП-А, 100 % особового складу українського національного персоналу повернулися в Україну в червні 2021 р.¹⁹³.

Місія НАТО в Іраку (МНІ)

Північноатлантична рада затвердила рішення стосовно приєднання України до Місії НАТО в Іраку в якості потенційного операційного партнера у лютому 2019 року. Триває робота щодо нормативно-правового врегулювання направлення національного персоналу до складу МНІ¹⁹⁴.

Операція НАТО «Морський охоронець»

У 2016 році країни-члени Альянсу вирішили розпочати нову операцію із

¹⁹⁰ Указ Президента України «Про направлення національного персоналу для участі України в тренувально-дорадчій Місії НАТО "Рішуча підтримка" в Ісламській Республіці Афганістан». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185/2015#Text> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁹¹ Угода (у формі обміну листами) між Україною та НАТО щодо участі у діяльності місії НАТО в Афганістані «Рішуча підтримка» та відповідних фінансових зобов'язань. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_032#Text (дата звернення 28.09.2021)

¹⁹² Україна вивела свій контингент із Афганістану – Міноборони. *Радіо Свобода*. 9 червня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraine-viyskovi-afganistan/31299188.html> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁹³ Там само.

¹⁹⁴ Участь України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під проводом Альянсу, Силах реагування НАТО та навчаннях. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/uchast-ukrayini-u-mirotvorchih-operacijah-pid-provodom-alyansu> (дата звернення 28.09.2021)

підтримання безпеки у Середземному морі, яка здобула назву «Морський охоронець». Вона має широке коло завдань, зокрема, забезпечення обізнаності із ситуацією в регіоні, боротьба з тероризмом і розбудова потенціалу регіону. У липні 2020 року Північноатлантична рада затвердила рішення стосовно приєднання України до операції НАТО «Морський охоронець», яка проводиться у Середземному морі, в якості потенційного операційного партнера. Після набуття статусу повного операційного партнера планується залучити такі сили і засоби Військово-Морських Сил ЗС України для участі в Операції: два патрульні катери типу «Island»; фрегат «Гетьман Сагайдачний» з вертольотом типу Ка-27 та доглядовою командою¹⁹⁵. 2 квітня 2021 р. у Генштабі ЗСУ повідомили, що українська армія приєднається до місії НАТО в Іраку та операції в Середземному морі. Так, за словами полковника Андрія Павелка, в планах України – «збільшення національного внеску в операції і місії НАТО». «Уже в цьому році планується залучити перші активи в місії НАТО в Іраку та операції НАТО «Морський охоронець» в Середземному морі, а в подальшому – нарощувати наш внесок»¹⁹⁶, – повідомив він.

Сили реагування НАТО (СРН)

Сили реагування НАТО (NATO Response Force – NRF) були створені країнами-членами Північно-атлантичного Альянсу у 2002 році і замінили Союзне Командування Європи Мобільними Силами. До NRF входять сухопутні війська, підрозділи спеціального призначення, повітряних, морських сил. Вони перебувають у постійній бойовій готовності і залучаються протягом 5 днів до операцій з реагування на кризові ситуації по всьому світу. Під час військових конфліктів NRF мають стримувати ворожі сили до прибуття основного угруповання протягом 30 днів.

¹⁹⁵ Участь України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під проводом Альянсу, Силах реагування НАТО та навчаннях. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/uchast-ukrayini-u-mirotvorchih-operatsiyah-pid-provodom-alyansu> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁹⁶ Братюк Ю. Україна приєднається до місії НАТО в Іраку та операції у Середземному морі. Zaxid.net. 3 квітня 2021. URL: https://zaxid.net/ukrayina_dopomagatime_misiyi_nato_v_iraku_ta_operatsiyi_u-seredzemnomu_mori_n1516804 (дата звернення 28.09.2021)

Україна є першою країною-партнером НАТО, яка приєдналася до NRF. У 2019 році першою серед країн-партнерів НАТО Україна сертифікувала підрозділ Сил спеціальних операцій ЗСУ до участі у складі СРН, який заступив на чергування у 2020 році. 24 червня 2019 року вперше в історії підрозділ з країни – не члена НАТО пройшов сертифікацію як підрозділ ССО (SOF) і має право залучатися в Сили швидкого реагування НАТО. Цією частиною став 140-й навчальний центр Сил спеціальних операцій ЗС України, що проходив відповідні іспити у Литві від західних колег¹⁹⁷. У 2020 році 140-й навчальний центр уперше заступив на бойове чергування в складі Сил реагування НАТО.

В 2021 році Україна задекларувала до Сил реагування НАТО оперативно-тактичну групу спеціального призначення, ним має стати 3-й окремий полк спеціального призначення імені князя Святослава Хороброго та літак Іл-76¹⁹⁸. В планах командування Сил спеціальних операцій, зробити так, щоб у кожній частині був підрозділ, який стоїть на чергуванні НАТО, з цією метою, по черзі всі військові частини ССО будуть залучатися до Сил реагування НАТО. Графік чергувань командуванням ССО вже складено до 2025 р.¹⁹⁹

Участь підрозділів та особового складу ЗСУ у операціях з підтримання миру та безпеки та Силах реагування НАТО, сприяють як позитивному іміджу ЗСУ та України як держави, яка виконує свої міжнародні зобов'язання з підтримки миру у зонах воєнних конфліктів, дозволяє отримувати унікальний досвід військовослужбовців ЗСУ, який впливає на зміну ментальності особового складу, спонукає вносити зміни у повсякденну діяльність військ, у підготовку контингентів та навчальний процес військовослужбовців. Участь також сприяє зміцненню міжнародної довіри до

¹⁹⁷ Уперше в історії: українська військова частина отримала сертифікат Сил швидкого реагування НАТО. URL: <https://novynarnia.com/2019/06/24/otrimala-sertifikat-nato/> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁹⁸ «Україна задекларувала до Сил реагування НАТО в 2021 році групу спецпризначення та Іл-76», – Таран. URL: <https://novynarnia.com/2020/12/03/ukrayina-zadeklarovala/> (дата звернення 28.09.2021)

¹⁹⁹ Усі військові частини ССО залучатимуться до Сил реагування НАТО. Наступний – 3-й полк. URL: <https://novynarnia.com/2021/04/09/3-j-polik-ss0/> (дата звернення 28.09.2021)

України, як надійного, передбачуваного й активного партнера у справі будівництва нової системи колективної безпеки.

Висновки до 3 розділу.

Отже, військове співробітництво України з НАТО сприяє досягненню максимально можливого узгодження інтересів держав-членів НАТО та України в системі європейської безпеки, організації практичної взаємодії у досягненні конкретних цілей, забезпеченні більшої прозорості у військово-політичній галузі.

Військова співпраця з НАТО безпосередньо впливає на зміцнення зовнішніх гарантій національної безпеки України, набуттю і використанню досвіду Альянсу у реформуванні та розбудові структур безпеки і оборони і наближають за якісними показниками ЗСУ до кращих світових стандартів.

Постійна участь українських підрозділів та особового складу ЗСУ у багатонаціональних навчаннях, операціях з підтримання миру та безпеки та Силах реагування НАТО дозволяє набути необхідного досвіду і практичних навичок у взаємодії з своїми партнерами. Україна є активним учасником різноманітних ініціатив з підтримання міжнародного миру, а миротворча діяльність України стала дієвим чинником підвищення її авторитету на міжнародній арені, одним із важливих факторів розширення співпраці з іншими країнами. Завдяки активної участі України у миротворчому процесі її Збройні сили отримують можливість ефективнішої своєї реорганізації та переходу на професійну основу.

РОЗДІЛ 4. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА НАТО

За результатом проведеного дослідження можна виокремити ряд проблем, які стоять на перешкоді у поглибленні співробітництва в галузі реформування структур безпеки і оборони. До найголовніших варто віднести наступні:

1. Вищі посадові особи України достатньо часто занадто політизують питання співробітництва України та НАТО із технічно необґрунтованими та політично шкідливими заявами. Більш того, вони не додають Україні балів в очах Альянсу та справедливо сприймаються більше як піар-кроки, аніж як серйозні партнерські зобов'язання. Також, негативними факторами у поглибленні даної співпраці можуть відігравати половинчасті рішення політичного керівництва країною, а в окремих випадках непрофесійні рішення або навіть такі, які становлять загрозу національним інтересам держави.

2. Відсутній чіткий та прозорий механізм моніторингу процесу опрацювання та впровадження стандартів НАТО, із реалістичними та досяжними цілями на коротку та середню перспективу.

3. Неналежний рівень володіння англійською мовою серед військових (офіцерів ланки від командира взводу до командира бригади, а також офіцерів управління усіх рівнів), зокрема і тих, які безпосередньо займаються вивченням та впровадженням стандартів НАТО і беруть участь у робочих групах Україна-НАТО. «Мовна проблема» українсько-натівського партнерства лишається нерозв'язаною – настільки, що вона є однією з чільних перешкод для поглиблення співробітництва. Вивчення англійської та володіння нею на рівні міжнародного спілкування для військових має вважатися пріоритетом, а не непотрібним додатковим навантаженням.

4. Україна не належним чином інформує громадськість щодо співробітництва в галузі реформування структур безпеки і оборони.

5. В оцінці ефективності співробітництва України та НАТО за основу

беруться кількісні, а не якісні показники. Це позбавляє громадянське суспільство України мати актуальну і достовірну інформацію про якість реформування структур безпеки та оборони. І як наслідок, унеможлиблює якісний моніторинг та позбавляє важелів впливу і тиску на українські органи влади.

6. Відсутність системності в організації виконання робіт із впровадження стандартів НАТО (зокрема, коли за впровадження одних і тих самих стандартів відповідають різні інституції) та низький рівень фахової підготовки з питань стандартизації представників органів військового управління, відповідальних за опрацювання стандартів та керівних документів НАТО.

7. Проблемою поглиблення співробітництва в галузі реформування структур безпеки і оборони є такі складові як боротьба з корупцією, реформування судової системи, забезпечення того, щоб система функціонувала в рамках верховенства права, стримувань і противаг – питання, які не обов'язково пов'язані з оборонним сектором, але з цінностями, яких дотримуються країни члени НАТО. Реформування судової системи чи боротьба з корупцією відверто провалені, незважаючи на усі докладені зусилля.

8. Окрім того, суттєвою загрозою у поглибленні даного співробітництва і для державності України в цілому на сьогоднішній день є діяльність окремих проросійських фізичних та юридичних осіб, які обіймають високі держані посади, а також політичні партії, які фінансуються російською стороною та діють виключно в інтересах Кремля. Критичною проблемою являється наявність телеканалів, медіаресурсів та інших джерел інформації, якими володіють проросійські олігархи і які мають великий інформаційний вплив на свідомість населення. Це все створює всебічні перешкоди реалізації обраного політичного курсу держави та не надає сприятливих умов для повноцінної дієвої роботи у зовнішній політиці, зокрема у співпраці між Україною та НАТО.

Цілком зрозуміло, що подальше зміцнення оборони Східної Європи так чи інакше торкається нашої держави. Якщо раніше загроза з боку РФ країнам Балтії виглядала нереальною, то після анексії Криму і протистояння на Сході України це питання набирає своєї гостроти.

В першу чергу це стосуватиметься, насамперед, посилення військової присутності НАТО в країнах Балтії і Центрально-Східної Європи, вдосконалення інфраструктури Альянсу, підготовки Об'єднаних збройних сил (ОЗС) Північноатлантичного союзу до відбиття можливої агресії з боку РФ. Наприкінці травня 2020 р. була опублікована доповідь під назвою «Один фланг, одна загроза, одна присутність: стратегія для східного флангу НАТО», підготовлена співробітниками американського Центру аналізу європейської політики. Аналітики ЦАЄП вважають, що плани дій Північноатлантичного союзу в надзвичайних ситуаціях повинні розроблятися як мінімум для шести можливих сценаріїв конфлікту з РФ: в Україні, у державах Балтії, у Білорусії, у Придністров'ї, на Південному Кавказі (Закавказзя), у самій Росії (внутрішній заколот) .

Посилена військова спроможність НАТО, що включає сухопутні і морські сили, протиповітряну оборону при ударному потенціалі та швидкості передислокації, важлива для формування у Кремля почуття невизначеності, що у разі провокації та нападу Північноатлантичний союз здатний не лише захистити себе, але й нанести удар у відповідь по території РФ.

На сьогодні в регіоні Балтійського моря Альянс розгорнув бойові групи розширеної передової присутності (Enhanced Forward Presence) в Естонії, Латвії, Литві та Польщі. У Чорноморському регіоні НАТО використовує так звану адаптовану передову присутність (Tailored Forward Presence) .

Окреме місце західні аналітики відводять відносинам з країнами-партнерами Україною та Грузією. Зокрема вони пропонують Вашингтону проводити більш наполегливу політику на підтримку членства в Альянсі для згаданих країн. У випадку України, США повинні зміцнювати її можливості, надавати більшу підтримку її Військово-морським силам; Україна має

виробляти або купувати засоби, необхідні для того, щоб успішно протистояти можливого майбутнього наступу Росії; військово-морським суднам РФ повинен бути заборонений вхід в порти країн-членів НАТО.

Беручи до уваги такий сценарій розвитку подій, Україна і далі має реформувати армію з метою наближення її до вимог Північноатлантичного альянсу, проте цілком зрозуміло, що в умовах військового протистояння це зробити в рази важче. Для поглиблення співпраці Україна має використовувати регіональні формати та організації, на кшталт Вишеградської групи, «Бухарестської дев'ятки», «Ініціативи трьох морів», «Східного партнерства». Завдяки зусиллям на рівні НАТО і ЄС, ці формати можуть підвищити інформованість і стимулювати більш активну участь союзників на східному фланзі. Україна має брати активну участь у регіональному співробітництві, в першу чергу з Польщею, з якою наша держава має не лише спільний кордон, а й спільні проблеми. Ця країна має стати для України одним з ключових союзників в регіоні, поглиблювати відносини з країнами Балтії, які сьогодні стикнулися з гібридною агресією з боку лугашенківської Білорусі та РФ. Для реалізації такого сценарію не потрібно вносити значних змін ні у внутрішнє законодавство України, ні до договірної бази відносин між нашою державою та НАТО, і може здійснюватися шляхом розширення вже існуючих напрямів співробітництва сторін. Зокрема, такі дії можуть включати:

- більш тісне узгодження політики України в сфері національної безпеки із загальною стратегією НАТО щодо забезпечення безпеки Європи. Прикладом співпраці сторін за цим напрямом є надання НАТО проєкту нової Стратегії національної безпеки України з метою отримання рекомендацій та пропозицій;

- інтеграція планів бойового застосування Збройних сил України до відповідних планів Об'єднаних збройних сил НАТО на південно-східному напрямку. По суті, таку можливість відкриває Закон «Про оборону України», ухвалений Верховною Радою 20 вересня 2019 р., що визначає комплекс

заходів із захисту держави у випадку збройного конфлікту або зовнішньої агресії;

- активізація співпраці сторін у галузі проведення реформ оборонної сфери України відповідно до стандартів НАТО. З 2016 року керівництвом Північноатлантичного союзу реалізується комплексний пакет допомоги (КДП) для України, основна мета якого сприяти Україні у зміцненні її оборонного потенціалу, а також забезпечити оперативну сумісність українських ЗС та ОЗС НАТО. Крім того, важливим інструментом просування реформ в Україні є РНП Україна-НАТО;

- посилення взаємодії по лінії розвідки, в т. ч.: на стратегічному рівні – в плані викриття загроз безпеці України та НАТО; на тактичному рівні – в рамках обміну поточною інформацією. Зокрема, це вже передбачається Законом «Про розвідку», який був ухвалений 17 липня 2020 року . Крім того, в червні 2019 року була досягнута домовленість щодо поглиблення співпраці між ГУР МОУ та розвідувальними структурами НАТО;

- поглиблення взаємодії між Україною і НАТО стане потужним чинником стримування Росії та інших країн від агресивних дій проти нашої держави. Нарощування військової присутності НАТО на українській території, що може здійснюватися у різних формах, а т. ч. за рахунок: розширення мережі тренувальних місій Альянсу; проведення спільних військових навчань; надання військово-морських баз України для забезпечення передового базування кораблів НАТО. В цьому плані найбільш показовий характер мають щорічні спільні багатонаціональні навчання типу «Sea Breeze» та «Rapid Trident», які проводяться на українських полігонах та акваторіях;

- розвиток співробітництва між Україною та НАТО за іншими напрямками, які становлять взаємний інтерес, зокрема, в рамках: спільної протидії «гібридним» загрозам та забезпечення безпеки у Чорноморському регіоні; участі Альянсу у модернізації української військової інфраструктури з можливістю її подальшого використання у своїх інтересах; кооперації у

розробці та виробництві озброєння та військової техніки; організації взаємодії в галузях протиповітряної оборони та управління повітряним рухом; участі України у міжнародних операціях НАТО .

- активізація ефективної дієвої роботи відповідних структур (ДБР, СБУ) зі збором доказової бази в юридичній площині, стосовно фактів державної зради України та спроб порушення закріпленого Конституцією України стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Євроатлантичному Альянсі.

Все це створить сприятливі передумови для принципових змін у відносинах між Україною та НАТО, а саме – переходу нашої держави від положення країни, що, по суті, «нав'язує» себе Альянсу, до отримання статусу повноправного партнера Північноатлантичного союзу. І навіть більше, зробить співробітництво НАТО з Україною необхідним для його власних інтересів. А це, своєю чергою, дасть змогу Україні отримати реальні перспективи вступу до складу Північноатлантичного союзу навіть без остаточного вирішення проблем Донбасу та Криму.

Висновок до 4 розділу.

Отже, можна погодитися з доволі скептичними прогнозами перспективи членства України в НАТО. Більшість з них сходиться на думці, що українське членство в НАТО зараз є не на часі. Проте це аж ніяк не впливає на можливості обох сторін до поглиблення співробітництва в галузі реформування структур безпеки і оборони, а особливо зважаючи на позитивну динаміку відносин між партнерами. Виходячи з цього, акцент співробітництва України з Північноатлантичним альянсом має робитися не на посиленні загрози конфронтації з Росією, а на зміцненні спроможностей НАТО. Цьому сприятимуть реалістичні ініціативи із чіткими індикаторами виконання на субрегіональному рівні за сприяння близьких партнерів України зі Східного флангу Альянсу.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження ми прийшли саме до тих висновків, що, власне, з початку збройної агресії Росії проти нашої держави євроатлантична інтеграція України стала невинним вектором зовнішньої політики. Впродовж досліджуваного періоду низкою керівних документів було закладене підґрунтя євроатлантичного курсу України, спрямоване на набуття Україною повноправного членства в НАТО: Закон «Про національну безпеку України» набув чинності 8 липня 2018 р., а зміни до Конституції України щодо стратегічного курсу на набуття Україною повноправного членства в ЄС і НАТО набрали чинності вже в лютому 2019 р. Згідно зі змінами, Президент України є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття Україною повноправного членства в цих структурах. І вже 14 вересня 2020 р. Президентом України було підписано Стратегію національної безпеки України, де акцентується стратегічне значення взаємовідносин нашої держави з НАТО.

Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору від 9 липня 1997 року є ключовим документом, що визначає відносини між Україною та НАТО на сучасному етапі, а вирішальним інструментом стала Комісія Україна-НАТО. З червня 2020 р. (після набуття статусу партнера з розширеними можливостями) стосунки України з НАТО перейшли на нову площину і на політичний порядок денний вийшло питання визначення векторів та параметрів взаємодії країн в даному форматі.

З перших днів російської експансії, НАТО завжди дотримувалася чіткої позиції щодо суверенітету та непорушності територіальної цілісності України у межах визнаних кордонів. В підтримку нашої держави, країни – члени Альянсу не визнають незаконну анексію Криму Росією, а також засуджують проведення військового втручання Росії за підтримки бойовиків з метою цілеспрямованої дестабілізації ситуації на сході України.

Під час Уельського саміту 2014 р. держави-члени НАТО вирішили заснувати п'ять нових цільових фондів для допомоги Україні в критично важливих сферах: управління, контроль, зв'язок та комп'ютеризація; логістика і стандартизація; кібернетична безпека; перепідготовка і соціальна адаптація військовослужбовців; медична реабілітація. Слід зазначити, що на прохання України, в 2015 р. Альянс погодився створити шостий цільовий фонд для боротьби із саморобними вибуховими пристроями та утилізації вибухонебезпечних предметів.

У ході Варшавського саміту НАТО 2016 р. Російську Федерацію, було визнано агресором, головним викликом для Альянсу та джерелом нестабільності. Для нашої країни Варшавський саміт за своїми результатами став фактично ключовим. Нам було надано Комплексний пакет допомоги та було поновлено діалог Києва з Брюсселем.

Інтенсифікація співпраці Альянсу з українською стороною сприяла започаткуванню 2016 р. Платформи Україна-НАТО з вивчення досвіду протидії гібридній війні.

Співпраця між Україною та НАТО у галузі реформування структур безпеки і оборони є однією із значущих для продовження трансформації безпекової позиції України і лишається важливою складовою поточних демократичних змін в нашій країні. Реформування структур безпеки і оборони здійснюється в політичному, воєнно-політичному, військовому та оборонно-технічному напрямках співробітництва.

У військовій сфері співробітництво Україна-НАТО здійснюється відповідно до Робочого плану Військового комітету Україна-НАТО на поточний рік та вимог Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО. В себе воно включає: підвищення рівня оперативних спроможностей та взаємосумісності ЗСУ з НАТО; співробітництво з питань трансформації, оборонних реформ та професіоналізації ЗСУ; забезпечення участі підрозділів та особового складу ЗСУ в операціях з підтримання миру та безпеки та Силах реагування НАТО; застосування механізмів військової

співпраці, консультацій та взаємодії, проведення заходів з інформування громадськості.

Реалізація зазначених напрямів здійснюється шляхом проведення заходів, спрямованих на:

- удосконалення систем стратегічного та оборонного планування, бойової та мобілізаційної готовності, матеріально-технічного і медичного забезпечення, управління та зв'язку підготовки військ (сил) та розвитку оперативних спроможностей, покращення підготовки визначених підрозділів ЗСУ, досягнення взаємосумісності з підрозділами збройних сил держав-членів НАТО, включаючи спроможність виконувати завдання в складі об'єднаних багатонаціональних формувань;

- підготовку особового складу та підрозділів Збройних Сил України до участі в антитерористичних операціях, заходах по боротьбі з піратством та операціях з підтримання миру під проводом Альянсу в Афганістані, Косово, акваторії Середземного моря та у районі Африканського рогу, розвиток спроможностей кібернетичного захисту;

- забезпечення переходу на комплектування ЗСУ військовослужбовцями за контрактом, включаючи подальше удосконалення системи кадрового менеджменту шляхом завершення оптимізації мережі вищих військових навчальних закладів та навчальних підрозділів, продовження удосконалення системи багаторівневої підготовки осіб рядового і сержантського складу військової служби за контрактом та офіцерських кадрів ЗСУ;

- здійснення заходів військово-політичного діалогу, проведення робочих зустрічей та консультацій на всіх рівнях, розвиток військового співробітництва та гармонізацію двосторонньої співпраці;

Багаторазова участь наших військових у багатонаціональних навчаннях та робота іноземних місій дали можливості ЗСУ набути досвід армій провідних держав; підвищити рівень взаємосумісності підрозділів; керівництву набути практичного досвіду у процесах прийняття рішень за стандартами НАТО та підвищити роль сержантського складу у процесі

керування особовим складом. А також підвищили ефективність реформування Збройних Сил та прискорили процеси впровадження стандартів держав – членів НАТО в діяльність військ.

Початок агресії Росії проти України у 2014 р. змінив напрям трансформування системи європейської і трансатлантичної безпеки, підштовхнув до переоцінки державами – членами НАТО особливостей функціонування Альянсу за умов безпосереднього збройного конфлікту поблизу його східних кордонів. Саме загарбницька політика та гібридні дії РФ проти України та інших держав регіону порушили стабільність від Балтії до Чорноморсько-Каспійського басейну, створили серйозний виклик безпеці та миру в регіоні. Однак, створення «малих альянсів» усередині об'єднання подальше розширення Альянсу на схід, адаптація до нових форм загроз, та певна «регіоналізація» викликів ускладнюють формування єдиної політики НАТО.

У зв'язку із сучасними геополітичними умовами на континенті політика розширення Альянсу є одним з найбільш суперечливих питань для союзників. Нині держави-«аспіранти» (країни, які задекларували своє прагнення вступити до НАТО (Україна, Грузія, Боснія та Герцеговина)), з одного боку, наражаються на протидію РФ, з другого – на скепсис європейських союзників усередині Альянсу (ФРН, Франція). Найактуальнішим це питання є для України та Грузії, адже саме про неприйнятність їх членства в Альянсі Москва виступала ще у 2008 р. Така позиція РФ та обережність деяких членів Альянсу з цього приводу лише зміцнилися з нарощенням російської військової присутності у Чорноморському регіоні з 2014 р. Разом з тим, і власне в Українській державі існує цілий перелік необхідних змін, які потрібно здійснити, щоб мати можливість інтегруватися в євроатлантичні структури і, тим самим, гарантувати свою безпеку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

Джерела:

1. Бізнес наголошує на важливості дебіурократизації в країні. URL: <https://eba.com.ua/biznes-nagoloshuye-na-vazhlyvosti-debyurokratyzatsiyi-v-krayini/> (дата звернення 08.08.2021)
2. Біла книга – 2018. Збройні сили України. Київ, 2019. 172 с.
3. Біла книга 2019-2020. Збройні сили України. Держспецтрансслужба. Київ, 2021. 196 с.
4. Верховна Рада України прийняла Закон «Про національну безпеку». URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2018/06/21/verhovna-rada-ukraini-prijnyala-zakon-pro-naczionalnu-bezpeku/> (дата звернення 30.06.2021)
5. Весняну сесію Парламентської асамблеї НАТО у Києві перенесли через коронавірус. *Укрінформ*. 2 квітня 2020. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/2910661-vesnanu-sesiu-parlamentskoi-asamblei-nato-u-kievi-perenesli.html> (дата звернення 30.06.2021)
6. Відбулась зміна командування Координаційної групи Литовсько-польсько-української бригади. *АрміяInform*. 6 жовтня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/10/vidbulas-zmina-komanduvannya-koordynaczijnoyi-grupy-lytovsko-polsko-ukrayinskoyi-brygady/> (дата звернення 29.10.2021)
7. Відносини з НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/yevroatlantichne-spivrobitnictvo/vidnosini-z-nato> (дата звернення 20.06.2021)
8. Відносини Україна – НАТО. Інформація. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/topics_pdf/NATO-Ukraine-Relations_ukr.pdf (дата звернення 10.07.2021)
9. Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=55107> (дата звернення 09.09.2021)
10. Військово-Морські Сили Збройних Сил України. URL:

<https://www.mil.gov.ua/ministry/sklad-zbrojnih-sil-ukraini/vijskovo-morski-sili/>
(дата звернення 09.09.2021)

11. Генерал-лейтенант Руслан Хомчак: «Наше партнерство з НАТО має незворотний характер». URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2019/10/10/general-lejtenant-ruslan-homchak-nashe-partnerstvo-z-nato-mae-nezvorotnij-harakter/>
(дата звернення 09.09.2021)

12. Генштаб – про співробітництво з НАТО: до спільних дій готові 13 підрозділів та військових частин. Укрінформ. 2 квітня 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3220200-genstab-pro-spivrobitnictvo-z-nato-do-spilnih-dij-gotovi-13-pidrozdiliv-ta-vijskovih-castin.html> (дата звернення 28.09.2021)

13. Гібридні загрози Україні і суспільна безпека. Досвід ЄС і Східного партнерства. Аналітичний документ. / За заг. ред. В. Мартинюка. Київ, 2018. 106 с.

14. Два тральщики класу Sandown отримають ВМСУ від флоту Британії. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/dva-tralshhyky-typu-sandown-otrymayut-vmsu-vid-flotu-velykobrytaniyi/> (дата звернення 09.09.2021)

15. Декларація про доповнення Хартії про особливе партнерство між Організацією Північно-Атлантичного договору та Україною від 21.08.2009 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/950_021. (дата звернення 30.06.2021)

16. Декларація Уельського саміту видана главами держав та урядів, які брали участь у засіданні Північноатлантичної ради в Уельсі. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_112964.htm?selectedLocale=uk
(дата звернення 15.05.2021)

17. «Державна програма розвитку Збройних Сил України до 2020 р.». URL: https://www.mil.gov.ua/content/oboron_plans/National-program-2020_uk.pdf (дата звернення 20.09.2021)

18. Директор НІСД Олександр Литвиненко в ході зустрічі високого рівня Спільної робочої групи Україна-НАТО з питань воєнної реформи презентував проєкт Стратегії національної безпеки України. URL:

<https://niss.gov.ua/news/novini-nisd/direktor-nisd-oleksandr-litvinenko-v-khodi-zustrichi-visokogo-rivnya-spilnoi>. (дата звернення 20.08.2021)

19. Етапи розвитку Комісії Україна-НАТО. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/komisiya-ukrayina-nato/etapi-rozvitku-komisiyi-ukrayina-nato> (дата звернення 15.05.2021)

20. З листопада військкомати в Україні працюють поза законом. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/tck-no-law.html> (дата звернення 09.09.2021)

21. За сприянням Програми НАТО DEEP в Україні завершено навчальний онлайн-курс міжнародної програми «Протидія тероризму». *АрміяInform*. 29 січня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/01/zaspruyanniam-programy-nato-deep-v-ukrayini-zaversheno-navchalnyj-onlajn-kurs-mizhnarodnoyi-programy-protydiya-teroryzmu/> (дата звернення 24.07.2021)

22. Закон України «Про основи національної безпеки» URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>

23. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text> (дата звернення 20.06.2021)

24. Закон України «Про основи національного спротиву». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення 20.08.2021)

25. Закон України «Про розвідку» № 808-IX від 17.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-20#Text> (дата звернення 08.10.2021)

26. Запровадження стандартів та інших керівних документів НАТО. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzhennya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html> (дата звернення 16.09.2021)

27. Заява за результатами саміту у Варшаві. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_133169.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 20.06.2021)

28. Заява міністрів закордонних справ країн НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natolive/news_108501.htm (дата звернення

15.05.2021)

29. Заява перед засіданням Генерального секретаря Андерса Фога Расмуссена перед засіданням Північноатлантичної ради і Комісії Україна – НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/opinions_107663.htm (дата звернення 15.05.2021)

30. Заява Північноатлантичної ради з приводу святкування річниць розширення. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_108500.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

31. Заява Північноатлантичної ради з приводу так званого «референдуму» в Криму URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_108030.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

32. Заява Північноатлантичної ради за результатами засідання за Статтею 4 Вашингтонського договору. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_107716.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

33. Заява Північноатлантичної ради щодо ситуації в Україні. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_107681.htm (дата звернення 15.05.2021)

34. Збройні сили України: курсом до НАТО. Розповідає головнокомандувач Збройних Сил України, генерал армії Віктор Муженко. URL: <https://hi-tech.ua/article/zbroyni-sili-ukrayini-kursom-do-nato/> (дата звернення 09.09.2021)

35. Зеленський підписав закони про правові основи нацспротиву та збільшення чисельності ЗСУ. Interfax-Україна. 29 липня 2021. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/758561.html> (дата звернення 09.09.2021)

36. Інформація Міністерства оборони України про ключові антикорупційні інформаційні ініціативи, що проведені в 2019 році URL: https://www.mil.gov.ua/content/corruption/dodatok_261219.pdf (дата звернення 24.07.2021)

37. Інформація про виконання заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік станом на 30 червня 2021 року.

Київ, 2021. С. 175

38. Інформація щодо характеристики стандарту STANAG 2920. URL: <https://consafety.prom.ua/a176409-nformatsya-schodoharakteristiki.html> (дата звернення 30.06.2021)

39. Кабмін унормував законодавство щодо розподілу повноважень вищого військового керівництва. URL: [https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2020/06/10/kabmin-unormuvav-zakonodavstvo-shhodo-rozpodilu-povnovazhen-vishhogo-vijskovogo-kerivnicztva-\(ukrinform\)/](https://www.mil.gov.ua/ministry/zmi-pro-nas/2020/06/10/kabmin-unormuvav-zakonodavstvo-shhodo-rozpodilu-povnovazhen-vishhogo-vijskovogo-kerivnicztva-(ukrinform)/) (дата звернення 09.09.2021)

40. Комісія Україна-НАТО 2005 р. URL: <http://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ua/ukrainenato/commission> (дата звернення 30.06.2021)

41. Курсом НАТО – Збройних сил України. URL: <https://www.zsu.gov.ua/menu/5ff346ecd3a55a205e8fd567> (дата звернення 28.09.2021)

42. Майбутні сержанти пройшли курс лідерства підвищеного рівня у НУОУ. АрміяInform. 23 жовтня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/10/majbutni-serzhanty-projshly-kurs-liderstva-pidvyshhenogo-rivnya-u-nuou/> (дата звернення 29.10.2021)

43. Міжнародне безпекове середовище: виклики і загрози національній безпеці України. Аналітична доповідь / за заг. ред. К. А. Кононенка. Київ, 2013. С. 54.

44. Міністерство оборони України Військовий стандарт 01.106.105 (Видання 1) URL: https://www.mil.gov.ua/content/protyminna/glos_.pdf (дата звернення 08.08.2021)

45. Міністр оборони України Андрій Таран подякував учасникам «Сі Бриз-2021» за ефективне виконання завдань. АрміяInform. 12 липня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/07/ministr-oborony-ukrayiny-andrij-taran-podyakuvav-uchasnykam-si-bryz-2021-za-efektyvne-vykonannya-zavdan/> (дата звернення 28.09.2021)

46. Місія НАТО залишиться в Косові без змін – генсек. URL:

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2021/05/18/7123288/> (дата звернення 28.09.2021)

47. На бюджет Міноборони у 2022 році заплановано виділити 131 млрд грн. АрміяInform. 16 вересня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/09/na-byudzheth-minoborony-v-2022-roczy-zaplanovano-vydilyty-131-mlrd-grn-shho-na-134-mlrd-grn-bilshe-2021-go/> (дата звернення 18.09.2021)

48. На саміті НАТО в Варшаві мають обговорювати Україну - міноборони Польщі. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2015/07/24/7036280/> (дата звернення 15.05.2021)

49. Наказ Міністерства оборони України «Про організацію виконання окремих заходів оборонної реформи на середньострокову перспективу» №283 від 14 серпня 2020 р. URL: www.mil.gov.ua/content/mou_orders/mou_2020/nm_283.pdf. (дата звернення 16.09.2021)

50. НАТО визнає Україну партнером з розширеними можливостями. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_176327.htm (дата звернення 30.06.2021)

51. НАТО і Україна підписали Дорожню карту військово-технічного співробітництва. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/news_125994.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 20.06.2021)

52. НАТО посилить технічні можливості України у сфері кібербезпеки. URL: <https://dnipr.kyivcity.gov.ua/news/8868.html> (дата звернення 08.08.2021)

53. Олександр Сирський, командувач Сухопутних військ ЗСУ, генерал-полковник «Ми будемо плани так, щоб сценарій стратегічної наступальної операції з боку РФ ніколи не зміг бути втіленим в життя». Укрінформ. 19 серпня 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3300714-oleksandr-sirskij-komanduvac-suhoputnih-vijsk-zsu-generalpolkovnik.html> (дата звернення 09.09.2021)

54. Основні засади мовної підготовки особового складу у системі Міністерства оборони України. С. 14. URL: <https://nuou.org.ua/assets/documents/osn-zas-mp.pdf> (дата звернення 24.07.2021)

55. Основні органи та механізми співробітництва України з НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/pro-ukrayinu/yevroatlantichne-spivrobitnictvo/oficijni-dokumenti> (дата звернення 16.09.2021)
56. Основоположні документи, що визначають відносини між Україною та НАТО. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/osnovopolozhni-dokumenti-sho-viznachayut-vidnosini-mizh-ukrayinoyu-ta-nato> (дата звернення 30.06.2021)
57. Особливе партнерство України з НАТО. URL: <http://gov.ua/ua/about-ukraine/internationalorganizations/>
58. Перехідний план трансформації системи управління безпекою боєприпасів в Україні схвалили представники Міноборони та Агенції НАТО з підтримки та постачання. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/02/perehidnyj-plan-transformacziyi-systemy-upravlinnya-bezpekoyu-boeyprypasiv-v-ukrayini-shvalyly-predstavnyky-minoborony-ta-agencziyi-nato-z-pidtrymky-ta-postachannya/> (дата звернення 08.08.2021)
59. Питання координації євроатлантичної інтеграції України. Указ Президента України № 296/2016 від 8 липня 2016 р. Офіційний вісник України від 22.07.2016 р., 2016, № 55, С. 7.
60. Північноатлантична рада вимагає від РФ без зволікань звільнити захоплених моряків і судна. Європейська правда. 27 листопада 2018. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2018/11/27/7089964/> (дата звернення 20.06.2021)
61. Підписано Угоду щодо створення спільної литовсько-польсько-української бригади. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2014/09/19/pidpisano-ugodu-shhodo-stvorenniya-spilnoi-litovsko-polsko-ukrainskoi-brigadi/> (дата звернення 28.09.2021)
62. Підтримка позицій України щодо Криму та вступу в НАТО: представники України та Туреччини обговорили поглиблення двостороннього співробітництва. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/03/25/pidtrimka-poziczij-ukraini-shhodo-krimu-ta-vstupu-v-nato-predstavniki->

ukraini-ta-turechchini-obgovorili-pogliblennya-dvostoronnogo-spivrobitnicztva/
((дата звернення 20.06.2021)

63. Порошенка названо найефективнішим президентом у питаннях зовнішньої політики. Gazeta UA. 25 серпня 2021. URL: https://gazeta.ua/articles/politics/_poroshenka-nazvano-najefektivnishim-prezidentom-u-pitannyah-zovnishnoyi-politiki/1048788 (дата звернення 27.08.2021)

64. Порошенко підписав програму співпраці Україна-НАТО на 2015 рік. Дзеркало тижня. 24 квітня 2015. URL: https://zn.ua/ukr/POLITICS/poroshenko-pidpisav-programu-spivpraci-ukrayina-nato-na-2015-rik-170836_.html (дата звернення 10.07.2021)

65. Постанова Верховної Ради України «Про Рекомендації парламентських слухань про взаємовідносини та співробітництво України з НАТО». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/233-15#Text> (дата звернення 20.06.2021)

66. Празький План дій Україна – НАТО. НовиниНато. 2003. Вип. 1. URL: <https://www.nato.int/docu/other/ukr/novini/2003/0301.pdf> (дата звернення 20.06.2021)

67. Про 30-те засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/pro-30-te-zasidannya-spilnoyi-robochoyi-grupi-ukrayina-nato-z-oboronno-tehnichnogo-spivrobitnictva> (дата звернення 24.07.2021)

68. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України». Указ Президента України № 555/2015 від 24.09.2015 р. Офіційний вісник України від 09.10.2015 р., 2015 р., № 78, С. 38.

69. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. “Про Стратегію національної безпеки України” : Указ Президента України № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 30.06.2021)

70. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6

травня 2015 р. “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України № 287 від 26.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015/ed20150526#Text> (дата звернення: 20.08.2020)

71. Програма (Ініціатива) НАТО/РЄАП. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/programa-iniciativa-natoryear> (дата звернення 30.06.2021)

72. Програма комплексної допомоги Україні. Бюлетень Організації Північноатлантичного договору. Жовтень 2016 р. С. 1-2. URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_10/20161017_1610-compreh-ass-package-ukrain.pdf (дата звернення 20.06.2021)

73. Прощай черга? – проєкт Концепції забезпечення житлом військовослужбовців. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2018/07/konserciya-zhytlo-viskovym.html> (дата звернення 09.09.2021)

74. Рада ухвалила закон про національний спротив і збільшила чисельність ЗСУ. Українська правда. 16 липня 2021. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2021/07/16/7300758/> (дата звернення 09.09.2021)

75. Річна національна програма під егідою Комісії Україна – НАТО на 2017 рік URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1032017-21670> (дата звернення 30.06.2021)

76. РНП-2021 успішно виконується - засідання Комісії з координації євроатлантичної інтеграції України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rnp-2021-uspishno-vikonuyetsya-zasidannya-komisiyi-z-koordinaciyi-yevroatlantichnoyi-integraciyi-ukrayini> (дата звернення 18.09.2021)

77. Саміт НАТО ухвалить рішення щодо України і стане "поворотним пунктом" – Расмуссен. Європейська правда. 5 серпня 2014. URL <https://www.eurointegration.com.ua/news/2014/08/5/7024723/> (дата звернення 15.05.2021)

78. Сили спеціальних операцій ЗС України відтепер в міжнародній сім'ї SOF. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2019/06/27/sili-speczialnih-operaczij-zs->

ukraini-vidteper-v-mizhnarodnij-simi-sof/ (дата звернення 09.09.2021)

79. Співпраця Україна-НАТО: Відбулося 30-те засідання Спільної робочої групи Україна-НАТО з оборонно-технічного співробітництва. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/spivpracya-ukrayina-nato-vidbulosya-30-zasidannya-spilnoyi-robochoyi-grupi-ukrayina-nato-z-oboronno-tehничного-spivrobitnictva> (дата звернення 24.07.2021)

80. Співробітництво у сфері оборони та безпеки. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/spivrobotnictvo-u-sferi-oboroni-ta-bezpeki> (дата звернення 24.07.2021)

81. Співробітництво у сфері реформування сектору безпеки. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/spivrobotnictvo-u-sferi-reformuvannya-sektoru-bezpeki> (дата звернення 10.07.2021)

82. Спільна заява комісії Україна-НАТО з нагоди 20-ї річниці підписання хартії про особливе партнерство між Україною та організацією північноатлантичного договору. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_146087.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 20.06.2021)

83. Спільна заява Комісії Україна – НАТО на рівні глав держав та урядів. URL: <http://nato.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/49117-spilyna-zajavakomisiji-ukrajina-nato-pid-chas-varshavsykogo-samitu> (дата звернення 30.06.2021)

84. Спільна Заява Комісії Україна-НАТО. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_115474.htm?selectedLocale=uk (дата звернення 15.05.2021)

85. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення 30.06.2021)

86. Трастовий фонд НАТО із знешкодження вибухонебезпечних предметів та протидії саморобним вибуховим пристроям. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/protiminna-diyalnist/informaczijna-dovidka->

shhodo-implementacziynoi-ugodi-mizh-kabinetom-ministriv-ukraini-ta-organizacziyu-nato-z-pidtrimki-ta-postachannya-pro-realizacziyu-proektu-trastovogo-fondu-nato.html (дата звернення 08.08.2021)

87. У 2021 році на розвиток Збройних Сил України спрямують 30,1 млрд грн бюджетних коштів. *АрміяInform*. 14 квітня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/04/u-2021-roczni-na-rozvytok-zbrojnyh-syl-ukrayiny-spryamuyut-301-mlrd-grn-byudzhetnyh-koshtiv/> (дата звернення 08.08.2021)

88. У ЗСУ планують створити Сили спецоперацій за стандартами НАТО. *Interfax–Україна*. 6 червня 2015 URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/270410.html> (дата звернення 16.09.2021)

89. У Польщі завершилися спільні навчання WYDRA-21 за участю ЛитПолУкрбриг. *АрміяInform*. 21 жовтня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/10/u-polshhi-zavershylysya-spilni-navchannya-wydra-21-za-uchastyu-lytpolukrbryg/> (дата звернення 29.10.2021)

90. Угода (у формі обміну листами) між Україною та НАТО щодо участі у діяльності місії НАТО в Афганістані «Рішуча підтримка» та відповідних фінансових зобов'язань. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950_032#Text (дата звернення 28.09.2021)

91. Угода про реалізацію Трестового фонду Україна - НАТО з питань кібербезпеки між Службою безпеки України та Румунською службою інформації. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_063#Text (дата звернення 08.08.2021)

92. Указ Президента України «Про направлення національного персоналу для участі України в тренувально-дорадчій Місії НАТО "Рішуча підтримка" в Ісламській Республіці Афганістан». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185/2015#Text> (дата звернення 28.09.2021)

93. Указ Президента України № 43/2017 від 21.02.2017 р. Про Концепцію вдосконалення інформування громадськості з питань євроатлантичної інтеграції України на 2017–2020 роки. URL:

<https://www.president.gov.ua/documents/432017-21350> (дата звернення 30.06.2021)

94. Указ Президента України № 459/2021 про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року «Щодо розвитку Військово-Морських Сил Збройних Сил України до 2031 року». URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4592021-40057> (дата звернення 09.09.2021)

95. Указ Президента України №189/2021. Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2021 рік. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1892021-38845> (дата звернення 24.07.2021)

96. Указ Президента України №203/2020 Про Річну національну програму під егідою Комісії Україна – НАТО на 2020 рік. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2032020-33861> (дата звернення 30.06.2021)

97. Указ Президента України №298/2018 Про річні національні програми під егідою Комісії Україна – НАТО URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2982018-25074> (дата звернення 30.06.2021)

98. Указ Президента України №89/2018 Про затвердження Річної національної програми під егідою Комісії Україна – НАТО на 2018 рік. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/892018-23882>

99. Указ Президента України № 627/2002. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/627/2002#Text> (дата звернення 20.06.2021)

100. Указ Президента України Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 серпня 2021 року "Про Стратегічний оборонний бюлетень України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/473/2021#Text> (дата звернення 20.09.2021)

101. Україна вивела свій контингент із Афганістану – Міноборони. Радіо Свобода. 9 червня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-ukraina->

viyskovi-afghanistan/31299188.html (дата звернення 28.09.2021)

102. Україна відмовилася від позаблокового статусу. *Українська правда*. 23 грудня 2014. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/12/23/7052990/> (дата звернення 30.06.2021)

103. «Україна задекларувала до Сил реагування НАТО в 2021 році групу спецпризначення та Іл-76», – Таран. URL: <https://novynarnia.com/2020/12/03/ukrayina-zadeklaruvala/> (дата звернення 28.09.2021)

104. Україна і НАТО: саміт слабких надій і обмежених можливостей. URL: <https://www.dw.com/uk/a-17902970> (дата звернення 15.05.2021)

105. Україна переходить на стандарти НАТО. Затверджені перші два. Укрінформ. 5 червня 2015. URL: https://www.ukrinform.ua/rubric-other_news/1851868-ukrayina-perehodit_na_standarti_nato_zatverdzeni_pershi_dva_2060706.html (дата звернення 16.09.2021)

106. Україна підписала з Туреччиною рамкову угоду на будівництво двох корветів. URL: <https://mil.in.ua/uk/news/ukrayina-pidpysala-z-turechchynoyu-ramkovu-ugodu-na-budivnytstvo-dvoh-korvetiv/> (дата звернення 09.09.2021)

107. Українських військових тренують інструктори з дев'яти країн. Укрінформ. 10 лютого 2021. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3188034-ukrainskih-vijskovih-trenuut-instruktori-z-devati-krain.html> (дата звернення 09.09.2021)

108. Українські курсанти пройшли стажування на кораблі НАТО. Укрінформ. 4 серпня 2019. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/2753929-ukrainski-kursanti-projsli-stazuvanna-na-korabli-nato.html>. (дата звернення 24.07.2021)

109. Українські курсанти проходять стажування на кораблях ВМС держав-членів НАТО. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/news/71416-ukrajinsyki-kursanti-prohodyaty-stazhuvannya-na-korablyah-vms-derzhav-chleniv-nato> (дата звернення 24.07.2021)

110. Уперше в історії: українська військова частина отримала сертифікат Сил швидкого реагування НАТО. URL: <https://novynarnia.com/2019/06/24/otrimala-sertifikat-nato/> (дата звернення 28.09.2021)

111. Уперше за шість років існування: міжнародна бригада ЛитПолУкрбриг вийде на тактичні навчання. АрміяInform. 1 травня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/05/upershe-za-shist-rokiv-isnuvannya-mizhnarodna-brygada-lytpolukrbryg-vyjde-na-taktychni-navchannya/> (дата звернення 28.09.2021)

112. Усі військові частини ССО залучатимуться до Сил реагування НАТО. Наступний – 3-й полк. URL: <https://novynarnia.com/2021/04/09/3-j-polk-sso/> (дата звернення 28.09.2021)

113. Участь України у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки під проводом Альянсу, Силах реагування НАТО та навчаннях. URL: <https://nato.mfa.gov.ua/ukrayina-ta-nato/uchast-ukrayini-u-mirotvorchih-operaciyah-pid-provodom-alyansu> (дата звернення 28.09.2021)

114. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 09.07.1997 р. Офіційний вісник України від 06.09.2006 р., 2006 р., № 34, С. 203.

115. Хронологія відносин України та НАТО. URL: <https://www.zsu.gov.ua/menu/5ff346ecd3a55a205e8fd567> (дата звернення 10.07.2021)

116. Що українці думають і знають про НАТО? URL: <https://dif.org.ua/article/shcho-ukrainsi-dumayut-i-znayut-pro-nato243> (дата звернення 20.06.2021)

117. Як реалізовується програма НАТО удосконалення військової освіти в Україні. URL: <https://www.armyfm.com.ua/yak-realizovuyetsya-programa-nato-udoskonalennya-vijskovoї-osviti-v-ukraini/> (дата звернення 24.07.2021)

118. 23.04.2014, Брюссель. Захід Фонду Маршалла «Україна змінила пріоритети саміту НАТО-2014». URL <https://ukraine-office.eu/conference-of-the-german-marshall-fund-of-the-united-states-nato-and-the-crisis-in-ukraine->

changing-priorities-for-leaders-at-the-nato-summit-2014/ (дата звернення 15.05.2021)

119. 500 військовослужбовців та цивільних працівників щороку проходять навчання в рамках NATO PDP. Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua/special/news.html?article=56513> (дата звернення 24.07.2021)

120. 16th YES Annual Meeting. Yalta European Strategy URL: <https://yes-ukraine.org/en/about> (дата звернення 08.10.2021)

121. 2020 TIDE Hackathon – It's all about Machine Learning! URL: <https://www.act.nato.int/articles/tide-hackathon-2020-machine-learning> (дата звернення 08.08.2021)

122. 5th Annual Tbilisi International Conference. URL: <https://www.mccaininstitute.org/resources/events/5th-annual-tbilisi-international-conference/> (дата звернення 08.10.2021)

123. Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels 11-12 July 2018. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/official_texts_156624.htm?selectedLocale=en (дата звернення 20.06.2021)

124. Cyber defence / Офіційний сайт Організації Північноатлантичного договору / Організація Північноатлантичного договору. URL: http://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_78170.htm. (дата звернення 08.08.2021)

125. Daug vasarų, Sto Lat, Многая літа: з 5-ти річчям ЛИТПОЛУКРБРИГ! АрміяInform. 2 жовтня 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/10/daug-vasaru-sto-lat-mnogaya-lita-z-5-ty-richchyam-lytpolukrbryg/> (дата звернення 28.09.2021)

126. NATO-Ukraine Regional Airspace Security Program progress. URL: <https://www.ncia.nato.int/about-us/newsroom/natoukraine-regional-airspace-security-program-progress.html> (дата звернення 08.08.2021)

127. One flank, one threat, one presence. Center for European Policy Analysis

A Strategy for NATO's Eastern Flank, May 2020, 90p. URL: <https://cepa.org/one-flank-one-threat-one-presence/> (дата звернення 08.10.2021)

128. Operation UNIFIER Government of Canada. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/operations/military-operations/current-operations/operation-unifier.html> (дата звернення 24.07.2021)

129. Trust Funds: supporting demilitarization and defence transformation projects. URL: https://www.nato.int/cps/uk/natohq/topics_50082.htm?selectedLocale=en (дата звернення 08.08.2021)

Література:

130. Актуальні виклики та загрози регіональній безпеці: висновки для України. Аналітична лоповідь / за заг. ред. К. А. Кононенка. Київ, 2014. 42 с. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2014-06/0625_dop.pdf (дата звернення 12.05.2021)

131. Анастасов П. Чорноморський регіон: стратегічне перехрестя. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2018/05/25/chornomors-kij-regon-strategchne-perehrestya/index.html> (дата звернення 12.05.2021).

132. Бадрак В. Британські «термінатори» для України. *Лівий берег*. 15 вересня 2020. URL: https://lb.ua/news/2020/09/15/465965_britanski_terminatori.html (дата звернення 29.10.2021)

133. Бегма В., Шемаєв В., Онофрійчук А. Розвиток експорту військових технологій як пріоритет міжнародного воєнно-економічного співробітництва України. *Стратегічні пріоритети*. 2016. №1 (38). URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Behma_Vitalii/Rozvytok_eksportu_viiskovykh_tekhnologii_iak_priorytet_voienno-ekonomichnoho_spivrobitnytstva.pdf (дата звернення 20.06.2021)

134. Братюк Ю. Україна приєднається до місії НАТО в Іраку та операції у Середземному морі. *Zaxid.net*. 3 квітня 2021. URL: https://zaxid.net/ukrayina_dopomagatime_misiyi_nato_v_iraku_ta_operatsiyi_u_

seredzemnomu_mori_n1516804 (дата звернення 28.09.2021)

135. Бутусов Ю. Армія-2019: 5 життєво важливих змін. *Дзеркало тижня*, 29 грудня 2018. URL: https://dt.ua/internal/armiya-2019-5-zhittyevo-vazhlyvih-zmin298182_.html (дата звернення 20.06.2021)

136. Гвоздь В. Україна і НАТО. Проблеми та перспективи. *Борисфен Інтел*. 24 вересня 2019. URL: <https://bintel.org.ua/uncategorized/ukrayina-i-nato-problemy-ta-perspektyvy/> (дата звернення 08.10.2021)

137. Голубов О. НАТО посилить присутність у Чорному морі. *Deutsche Welle*. 1 квітня 2019. URL: <https://www.dw.com/uk/a-48151689> (дата звернення 20.06.2021)

138. Гончаренко Р. Україна і НАТО: саміт слабких надій і обмежених можливостей. *Deutsche Welle*. 4.09.2014. URL: <https://www.dw.com/uk/a-17902970> (дата звернення 15.05.2021)

139. Іванець О. Замість військкомату – ТЦК та СП із зоною «ресепшен». *АрміяInform*. 8 грудня 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/12/zamist-vijskkomatu-tczk-ta-sp-iz-zonoyu-resepshen/> (дата звернення 09.09.2021)

140. Іванець О. Місії Orbital в Україні: навчання з індивідуальної підготовки за новітніми методиками. *АрміяInform*. 17 червня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/06/misiyi-orbital-v-ukrayini-navchannya-z-indyvidualnoyi-pidgotovky-za-novitnimy-metodykamy/> (дата звернення 28.09.2021)

141. Капітоненко М. Політика Росії щодо сусідніх держав (доктрина «обмеженого суверенітету»). URL: <http://fpp.com.ua/polityka-rosiyi-shhodo-susidnih-derzhav-doktryna-obmezhenogo-suverenitetu/> (дата звернення 12.05.2021)

142. Капсамун І. Пас НАТО. *День*. 31 жовтня 2019. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/podrobysci-nota-bene/pas-nato> (дата звернення 20.06.2021)

143. Ковтуненко О. Що ми робимо на Балканах. *День*. 25 травня 2007. URL: <https://day.kyiv.ua/uk/article/foto/shcho-mi-robimo-na-balkanah> (дата

звернення 28.09.2021)

144. Лиманський М. "Від мобільних телефонів до сучасних військових засобів зв'язку" — як американські Harris можуть стати основними радіостанціями ЗСУ. URL: <https://savelife.in.ua/ua/vid-mobilnyh-telefoniv-do-suchasnyh-vijskovykh-zasobiv-zvyazku-yak-amerykanski-racii-harris-staly-osnovnymy-radiostanciyamy-zsu/> (дата звернення 18.09.2021)

145. Махно О. Уряд затвердив додатковий перелік боєприпасів, які мають утилізувати. Ukrainian Military Pages. 21 грудня 2020. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2020/12/utilizatcia.html> (дата звернення 08.08.2021)

146. Назарчук І. Партнерство на морі. Про що домовились Україна та Велика Британія? *Радіо Свобода*. 22 червня 2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/31320666.html> (дата звернення 29.10.2021)

147. Паливода В. Східний фланг НАТО: потреба злагодженого підходу і посилення. URL: <https://niss.gov.ua/news/statti/skhidniy-flang-nato-potreba-zlagodzhenogo-pidkhodu-i-posilennya> (дата звернення 08.10.2021)

148. Панчишин В. До України доставлено близько 350 тонн міжнародної технічної допомоги від США. *АрміяInform*. 26 березня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/03/do-ukrayiny-dostavleno-blyzko-350-tonn-mizhnarodnoyi-tehnichnoyi-dopomogy-vid-ssha/> (дата звернення 29.10.2021)

149. Панчишин В. Посилення обороноздатності: які зміни чекають на Міноборони та Збройні Сили України. *АрміяInform*. 23 вересня 2021. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/09/posylennya-oboronozdatnosti-yaki-zminy-cheKayut-na-minoborony-ta-zbrojni-sily-ukrayiny/> (дата звернення 29.10.2021)

150. Парахонський Б., Яворська Г. Системна криза міжнародної безпеки: Близькосхідно-Чорноморський простір : аналітична доповідь. Київ: НІСД. 2016. 52 с.

151. Романов Є. «Об'єднані зусилля — 2020»: одне з головних завдань — підвищення рівня взаємосумісності підрозділів ЗСУ і армій держав-

партнерів. *АрміяInform*. 22 вересня 2020. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/09/obyednani-zusylyya-2020-odne-z-golovnyh-zavdan-pidvyshhennya-rivnya-vzayemosumisnosti-pidrozdiliv-zsu-i-armij-derzhav-partneriv/>(дата звернення 28.09.2021)

152. Російська політика в Чорноморському регіоні: загрози й виклики для України : аналітична доповідь / за заг. ред. І. Веремія, М. Паламарчука. Київ : НІСД, 2020. 37 с.

153. Рубан Т. Позитивні зрушення в системі медичного забезпечення українського війська. *АрміяInform*. 19 серпня 2019 URL: <https://armyinform.com.ua/2019/08/pozytyvni-zrushennya-v-systemi-medychnogo-zabezpechennya-ukrayinskogo-vijska/> (дата звернення 16.09.2021)

154. Садовський В., Дацюк А., Марутян Р., Ніцович Р. Як визначати пріоритети державної безпекової політики? Київ: Європейський інформаційно-дослідницький центр, 2016. 52 с.

155. Снігір О., Халанчук В. Стратегія зовнішньої політики як спільна справа. *Дзеркало тижня*. 19 січня 2019. № 2. URL: https://dt.ua/international/vid-mriyi-do-diyi-300019_.html (дата звернення 20.06.2021)

156. Сунгуровський М. Геополітичний аналіз балансу сил і змін у ньому на фоні російсько-українського конфлікту. С. 5-6. URL: https://www.razumkov.org.ua/upload/1400153819_file.pdf (дата звернення 12.05.2021)

157. Сучасний стан і перспективи розвитку й трансформації Північноатлантичного альянсу : аналітична доповідь / за заг. ред. М. Паламарчука та О. Александрова. Київ : НІСД, 2021. 36 с.

158. Табаков В. Збройні сили України: курсом до НАТО. Розповідає головнокомандувач Збройних Сил України, генерал армії Віктор Муженко. Телеком. Військовий зв'язок. 4 квітня 2018. URL: <https://hi-tech.ua/article/zbroyni-sili-ukrayini-kursom-do-nato/> (дата звернення 09.09.2021)

159. Тейзе Є. Військова допомога США Україні: від батарейок до

протитанкових ракет. *Deutsche Welle*. 19 жовтня 2021. URL: <https://www.dw.com/uk/viiskova-dopomoha-ssha-ukraini-vid-batareiok-do-protytankovykh-raket/a-59546227> (дата звернення 29.10.2021)

160. Трегуб О. Новий закон про нацбезпеку: що зміниться в секторі оборони? *Українська правда*, 26.06.2018. URL: <https://rpr.org.ua/news/olena-trehub-novyy-zakon-pro-natsbezpeku-scho-zminytsya-v-sektori-oborony/> (дата звернення 20.06.2021)

161. Уретій О. Україна стане учасником регіональної програми з безпеки повітряного простору. *АрміяInform*. 29 жовтня 2019. URL: <https://armyinform.com.ua/2019/10/ukrayina-stane-uchasnykom-regionalnoyi-programy-z-bezpeky-povitryanogo-prostoru/> (дата звернення 28.09.2021)

162. Устименко О.В. Реформування системи стратегічного керівництва збройними силами України відповідно до принципів і стандартів НАТО. *Державне будівництво*. 2018. № 2. С. 1 – 8.

163. Фролов В.С., Саганюк Ф. В. Системний підхід до реалізації оборонної реформи в Україні URL: journals.uran.ua/index.php/2304-2699/article/download/130751/126328 (дата звернення 20.06.2021)

164. Шейко Ю. Українська армія за стандартами НАТО: реформа без запрошення в Альянс. *Deutsche Welle*. 23 грудня 2014. URL: <https://www.dw.com/uk/a-18092149> (дата звернення 09.09.2021).

165. Bielieskov M. Ukraine's Military Is Back. / M. Bielieskov // *The National Interest*, 2019, February 27. URL: <https://nationalinterest.org/blog/the-buzz/ukraines-military-back-24674> (дата звернення 20.06.2021)

166. De Spiegeleire S., Holynska K., Sapolovych Y. Why NATO May Want Ukraine. The Western Case in Favor of Ukrainian NATO Membership. The Hague Centre for Strategic Studies, April 10, 2018. – 20 pp.

167. Kapitonenko M. NATO's Brussels summit and Ukraine's aspirations for membership: the alliance's new agenda. UA: *UkraineAnalytica* 2018. Issue 4 (14). P. 20 – 25.

168. Kuzio T. NATO's Double Standards: Why Montenegro but Not

Ukraine? Atlantic Council, May 31, 2017. URL: <http://www.atlanticcouncil.org/blogs/ukrainealert/nato-s-double-standards-whymontenegrobuts-not-ukraine> (дата звернення 20.06.2021)

169. Oliner, Olga, Lynn E. Davis, Keith Crane, Andrew Radin, Celeste Gventer, Susanne Sondergaard, James T. Quinlivan, Stephan B. Seabrook, Jacopo Bellasio, Bryan Frederick, Andriy Bega, and Jakub P. Hlavka. Security Sector Reform in Ukraine. Santa Monica, CA: RAND Corporation, 2016. 136 p.

170. Potapova I. The new Ukraine-NATO annual national programme: change of essence and the reform. UA: Ukraine Analytica. 2018. Issue 4 (14). P. 32 – 36.

171. Shyrokykh K. The Evolution of the Foreign Policy of Ukraine: External Actors and Domestic Factors. Europe-Asia Studies, June 2018. URL: https://www.researchgate.net/publication/325937606_The_Evolution_of_the_Foreign_Policy_of_Ukraine_External_Actors_and_Domestic_Factors (дата звернення 20.06.2021)

172. Todorov I. Annual national programmes as an instrument of euroatlantic integration of Ukraine. UA: Ukraine Analytica. 2018. Issue 4 (14). P. 26 – 31

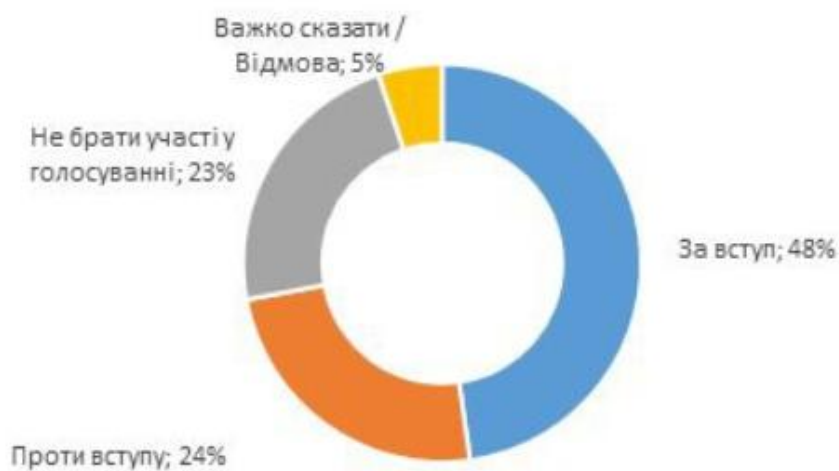
ДОДАТКИ

Додаток А

Громадська думка щодо вступу до НАТО,
на основі результатів соціологічних опитувань в Україні

"А якщо б зараз відбувся референдум з питання, чи вступати Україні до НАТО. Яким би був Ваш вибір - проголосувати за вступ до цього союзу, проти вступу або утриматися - не брати участі у голосуванні?" (червень 2021)

За вступ України в ЄС і НАТО готові проголосувати близько половини українців, - опитування URL:
https://lb.ua/news/2021/07/19/489700_vstup_ukraini_ies_i_nato_gotovi.html

Трастовий фонд НАТО/ПЗМ в Україні (другий етап)

Проекти, які реалізуються в Україні в рамках Трастових фондів НАТО (Інфографіки) URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/galleries/1963-projekti-jaki-realizujutysya-v-ukrajini-v-ramkah-trastovih-fondiv-nato-infografiki>

Додаток В

Модернізація системи командування, управління, комунікації та комп'ютеризації (С4)

Проекти, які реалізуються в Україні в рамках Трастових фондів НАТО (Інфографіки) URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/galleries/1963-projekti-jaki-realizujutysya-v-ukrajini-v-ramkah-trastovih-fondiv-nato-infografiki>

Кіберзахист

Проекти, які реалізуються в Україні в рамках Трастових фондів НАТО (Інфографіки) URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/galleries/1963-projekti-jaki-realizujutysya-v-ukrajini-v-ramkah-trastovih-fondiv-nato-infografiki>

Медична реабілітація

Проекти, які реалізуються в Україні в рамках Трастових фондів НАТО (Інфографіки) URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/galleries/1963-projekti-jaki-realizujutysya-v-ukrajini-v-ramkah-trastovih-fondiv-nato-infografiki>

Додаток Е

**Багатонаціональні навчання за участю підрозділів ЗС України на території України
та їх участі у багатонаціональних навчаннях поза межами України
у період з 2014 до 2021 року**

N з/п	Навчання	Тип навчання	Рік та термін проведення	Район проведення	Загальна чисельність сил, озброєння та військової техніки
1	2	3	4	5	6
Навчання на території України					
1	Українсько-польське навчання авіаційних підрозділів на рівні ескадрилій	Тактичне навчання	2014 До 7 діб, травень - жовтень	Повітряний простір України, аеродроми Повітряних Сил ЗСУ України	Загальна чисельність учасників навчання до 170 військовослужбовців. Від ЗС України до 100 військовослужбовців, до 9 літаків, 1 вертоліт. Від ЗС Республіки Польща до 70 військовослужбовців, до 5 літаків
2	Українсько-польське навчання підрозділів військової поліції "Правопорядок"	Тактичне навчання	2014, 2015 До 7 діб, травень - листопад	Міжнародний центр миротворчості та безпеки (с. Старичі, Яворівський р-н, Львівська обл.)	Загальна чисельність учасників навчання до 100 військовослужбовців. Від ЗС України до 50 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від ЗС Республіки Польща до 50 військовослужбовців зі спорядженням та стрілецькою зброєю
3	Українсько-американське навчання "Репід Трайдент"	Тактичне навчання	2014 – 2021 До 25 діб, червень - вересень	Міжнародний центр миротворчості та безпеки (с. Старичі, Яворівський р-н, Львівська обл.)	Загальна чисельність учасників навчання до 5500 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 15 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил України до 2500 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 5 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил Сполучених Штатів Америки до 1000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 5 літаків і вертольотів. Від збройних сил інших держав - членів НАТО та держав - учасниць програми <u>"Партнерство заради миру"</u> до 2000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 5 літаків і вертольотів.

4	Українсько-польське навчання авіаційних підрозділів "Безпечне небо"	Тактичне навчання	2014, 2015 До 14 діб, липень - жовтень	Повітряний простір України, аеродроми Повітряних Сил ЗСУ України	Загальна чисельність учасників навчання до 240 військовослужбовців. Від ЗСУ України до 150 військовослужбовців, до 11 літаків, 1 вертоліт. Від ЗСРеспубліки Польща до 90 військовослужбовців, до 7 літаків
5	Українсько-американське навчання "Сі Бриз"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2014 – 2021 До 25 діб, липень - жовтень	Акваторія Чорного моря, військові аеродроми та полігони Збройних Сил України, посадкові майданчики: м. Очаків, о. Первомайський, о. Зміїний, о. Тендрівська коса; Міжнародний аеропорт "Одеса" та Миколаївський міжнародний аеропорт; 235 міжвидовий центр підготовки підрозділів (с. Михайлівка, Миколаївська обл.), Військово-морська база "Південь", причали Одеського морського торговельного порту, морського порту "Південний", військовий порт Очаків	Загальна чисельність учасників навчання до 3750 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 50 кораблів (катерів та суден), до 2 підводних човнів, до 40 літаків і вертольотів, до 100 одиниць колісної техніки. Від Збройних Сил України та інших військових формувань України до 1750 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 35 кораблів (катерів та суден), до 30 літаків і вертольотів, до 50 одиниць колісної техніки. Від Збройних Сил Сполучених Штатів Америки до 1000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 5 кораблів, до 5 літаків і вертольотів, до 30 одиниць колісної техніки. Від збройних сил інших держав - членів НАТО та держав - учасниць <u>програми "Партнерство заради миру"</u> до 1000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 10 кораблів (катерів та суден), до 2 підводних човнів, до 5 літаків і вертольотів, до 20 одиниць колісної техніки.
6	Багатонаціональне навчання "Світла лавина"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2014, 2018 До 7 діб, серпень - жовтень	Міжнародний центр миротворчості та безпеки (с. Старичі, Яворівський р-н, Львівська обл.), річка Тиса, гирло річки	Загальна чисельність учасників навчання до 600 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від Збройних Сил України до 300 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від Збройних Сил Угорщини до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від Збройних Сил Румунії до

				Тиса	100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від Збройних Сил Словачької Республіки до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
7	Багатонаціональне навчання гірсько-піхотних підрозділів "Карпати"	Тактичне навчання	2014 До 7 діб, вересень - жовтень	м. Ужгород, полігони Сухопутних військ ЗСУ України	Загальна чисельність учасників навчання до 65 військовослужбовців. Від ЗСУ України до 35 військовослужбовців з озброєнням та військовою технікою. Від ЗСРеспубліки Польща та Угорщини до 30 військовослужбовців зі спорядженням та стрілецькою зброєю
8	Українсько-молдовсько-румунське навчання механізованих підрозділів "Південь"	Тактичне навчання	2014, 2020 До 7 діб, вересень - жовтень	Полігон "Широколанівський" (с. Улянівка, Миколаївський р-н, Миколаївська обл.)	Загальна чисельність учасників навчання до 300 військовослужбовців. Від ЗСУ України до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від ЗСРеспубліки Молдова та Румунії до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою до 10 літаків і вертольотів.
9	Українсько-американське навчання «Фіарлес Гардіан»	Командно-штабне навчання із залученням військ	2015 До 240 діб, березень - листопад	Міжнародний центр миротворчості та безпеки (с. Старичі, Яворівський р-н, Львівська обл.)	Загальна чисельність учасників навчання до 2200 військовослужбовців. Від ЗСУ України до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від Національної гвардії України до 1000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від ЗССполучених Штатів Америки до 1000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
10	Багатонаціональне навчання з підготовки підрозділів збройних сил	Тактичне навчання із залученням військ	До 365 діб, січень - грудень	Міжнародний центр миротворчості та безпеки (с. Старичі, Яворівський р-н, Львівська обл.), 235 міжвидовий центр підготовки	Загальна чисельність учасників навчання до 19000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 17 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил України до

				підрозділів (с. Михайлівка, Миколаївська обл.), 241 загальновійськовий полігон (м. Олешки, Херсонська обл.), 233 загальновійсько-вий полігон (с. Мала Любаша, Рівненська обл.), 242 загально-військовий полігон (смт Гончарівське, Чернігівська обл.), інші військові частини та полігони Збройних Сил України, акваторія Чорного моря, о. Зміїний	15000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 7 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил Сполучених Штатів Америки до 2000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 5 літаків і вертольотів. Від збройних сил інших держав - членів НАТО та держав - учасниць програми "Партнерство заради миру" до 2000 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 5 літаків і вертольотів.
11	Багатонаціональне навчання "Кленова арка"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2019 До 25 діб, травень - листопад	Міжнародний центр миротворчості та безпеки (с.Старичі, Яворівський р-н, Львівська обл.), військові частини та полігони ЗСУ України	Загальна чисельність учасників навчання до 1200 військовослужбовців. Від ЗСУ України до 600 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від ЗС Канади до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від ЗС Литовської Республіки до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від ЗС Республіки Польща до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
12	Багатонаціональне навчання "Чисте Небо"	Тактичне навчання	2018 До 14 діб, травень - листопад	Повітряний простір України, військові аеродроми Збройних Сил України	Загальна чисельність учасників навчання до 700 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 40 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил України до 350 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 20 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил Сполучених Штатів Америки до 250 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 15 літаків і вертольотів. Від збройних сил інших держав-членів НАТО до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою

					технікою, до 5 літаків і вертольотів
13	Українсько-румунське навчання "Ріверіан"	Тактичне навчання	2018 До 20 діб, квітень - листопад	Річка Дунай, гирло річки Дунай, акваторія Чорного моря	Загальна чисельність учасників навчання до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 10 кораблів (суден та катерів), до 2 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил України до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 4 кораблів (суден та катерів). Від Збройних Сил Румунії до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 6 кораблів (суден та катерів), до 2 літаків і вертольотів.
14	Українсько-британське навчання "Козак Мейс"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2021 До 14 діб, березень - грудень	Міжнародний центр миротворчості та безпеки (с. Старичі, Яворівський р-н, Львівська обл.), визначені полігони Збройних Сил України	Загальна чисельність учасників навчання до 1400 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від Збройних Сил України до 600 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від Збройних Сил Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії до 400 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою. Від збройних сил інших держав - членів НАТО та держав - учасниць <u>програми "Партнерство заради миру"</u> до 400 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою.
15	Українсько-польське навчання "Три Мечі"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2021 До 14 діб, березень - грудень	Міжнародний центр миротворчості та безпеки (с. Старичі, Яворівський р-н, Львівська обл.), визначені полігони та аеродроми Збройних Сил України	Загальна чисельність учасників навчання до 1600 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 8 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил України до 800 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил Республіки Польща до 400 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 3 літаків і

					вертольотів. Від збройних сил інших держав - членів НАТО та держав - учасниць <u>програми "Партнерство заради миру"</u> до 400 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 3 літаків і вертольотів.
16	Українсько-польське навчання "Сільвер Сейбер"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2021 До 45 діб: 1-й етап - до 15 діб, лютий - квітень; 2-й етап - до 15 діб, травень - червень; 3-й етап - до 15 діб, липень - грудень	Акваторія Чорного моря, полігони Збройних Сил України, військові аеродроми "Шкільний" (м. Одеса), "Кульбакіно" (м. Миколаїв), "Чорнобаївка" (м. Херсон), "Канатове" (м. Кропивницький), "Озерне" (с. Озерне, Житомирська обл.), посадкові майданчики о. Тендрівська коса, Міжнародний аеропорт "Одеса", Одеський морський торговельний порт, морський порт "Південний", військовий порт м. Очаків (Миколаївська обл.), о. Зміїний, Івано-Франківська обл., Чернівецька обл., Закарпатська обл., Львівська обл.	Загальна чисельність учасників навчання до 400 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 6 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил України до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків і вертольотів. Від Збройних Сил Республіки Польща до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків і вертольотів. Від збройних сил інших держав - членів НАТО та держав - учасниць <u>програми "Партнерство заради миру"</u> до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків і вертольотів.
17	Багатонаціональне навчання "Об'єднані зусилля"	Стратегічне командно-штабне навчання із залученням військ	2020-2021 До 25 діб, вересень-жовтень	Полігони та аеродроми Збройних Сил України, акваторії Чорного та Азовського морів	Загальна чисельність учасників навчання до 12500 осіб та понад 600 одиниць озброєння і військової техніки. 15 країн країн-членів та 4 країни-партнерів НАТО
Навчання поза межами України					
1	Багатонаціональне навчання тренувальних груп військової поліції	Тактичне навчання	2014 До 25 діб, травень - серпень	Федеративна Республіка Німеччина	Від ЗСУ України до 100 військовослужбовців зі спорядженням
2	Українсько-польське навчання авіаційних підрозділів "Безпечне небо"	Тактичне навчання	2014 До 14 діб, липень - жовтень	Республіка Польща	Від ЗСУ України до 70 військовослужбовців, до 6 літаків
3	Багатонаціональне навчання "Комбайнд"	Командно-штабне	2014	Федеративна Республіка	Від ЗСУ України до 45 військовослужбовців з

	Ендевор"	навчання із залученням військ	До 30 діб, серпень - вересень	Німеччина	озброєнням і військовою технікою
4	Навчання "Сейбер Джанкшин"	Тактичне навчання	2014, 2018 До 25 діб, травень - грудень	Федеративна Республіка Німеччина	Від Збройних Сил України до 150 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
5	Багатонаціональне навчання "Кленоварка"	Тактичне навчання	2015, 2017, 2018, 2020, 2021 До 12 діб, серпень - жовтень	Республіка Польща, Литовська республіка, Грузія	Від ЗСУ України до 120 військовослужбовців з озброєнням та військовою технікою
6	Навчання "Кембріан Петрол"	Тактичне навчання	2015 До 14 діб, вересень - листопад	Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії	Від ЗСУ України до 30 військовослужбовців зі спорядженням та стрілецькою зброєю
7	Навчання Європейських ротаційних сил	Тактичне навчання	До 25 діб, жовтень - листопад	Федеративна Республіка Німеччина	Від ЗСУ України до 90 військовослужбовців зі спорядженням та стрілецькою зброєю
8	Протичовнове навчання держав чорноморського басейну "Морський щит"	Тактичне навчання	2015, 2017, 2018 До 10 діб, липень - листопад	Північно-західна частина та західна частина Чорного моря	Від ЗСУ України до 500 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, 1 корабель, 1 літак, 1 вертоліт
9	Багатонаціональне навчання військ зв'язку "Коалішин Ендевор/Комбайнд Ендевор"	Тактичне навчання	2015 До 25 діб, серпень - листопад	Федеративна Республіка Німеччина (резерв - Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії та Латвійська Республіка)	Від військ зв'язку ЗСУ України до 40 військовослужбовців, до 3 комплексних апаратних зв'язку
10	Багатонаціональне навчання "Світла лавина"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2015, 2016, 2017, 2019, 2020, 2021 До 7 діб, травень - листопад	Угорщина Словацька Республіка Румунія	Від ЗСУ України до 30 військовослужбовців зі спорядженням та стрілецькою зброєю
11	Сертифікаційне навчання бойової тактичної групи Європейського Союзу "Коммон Челленж"	Тактичне навчання	2015 До 14 діб, липень - листопад	Федеративна Республіка Німеччина	Від ЗСУ України до 60 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків

12	Багатонаціональне навчання "Трайде́нт Джанче́р"	Тактичне навчання	2015 До 30 діб, серпень - листопад	Королівство Іспанія, Португальська Республіка	Від ЗСУ України до 50 військовослужбовців із спеціальним обладнанням, 1 літак
13	Багатонаціональне навчання "Сейбер Гардіан"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2016, 2017, 2018, 2019, 2020.2021 До 30 діб, березень - грудень	Республіка Польща, Угорщина, Республіка Північна Македонія, Республіка Болгарія	Від Збройних Сил України до 150 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою.
14	Багатонаціональне навчання "Флеймінг Тандер"	Тактичне навчання	2016 До 30 діб, квітень - жовтень	Литовська Республіка	Від ЗСУ України до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
15	Багатонаціональне навчання "РЕГЕКС"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2016, 2017 До 30 діб, вересень - грудень	Боснія і Герцеговина, Йорданське Хашимітське Королівство	Від ЗСУ України до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
16	Багатонаціональне навчання "Анаконда"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2016 До 30 діб, червень - листопад	Республіка Польща	Від ЗСУ України до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
17	Тактичне навчання з бойовою стрільбою підрозділів зенітних ракетних військ Повітряних Сил Збройних Сил України	Тактичне навчання з бойовою стрільбою	2017 до 10 діб, липень - жовтень	Республіка Болгарія	Від Збройних Сил України до 80 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків, до 25 одиниць спеціальної техніки.
18	Багатонаціональне навчання "Комбайнд Резолв"	Тактичне навчання із залученням військ	2017-2021 До 60 діб, лютий - грудень	Федеративна Республіка Німеччина	Від Збройних Сил України до 250 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою.
19	Багатонаціональне навчання "Кембріан Патрол"	Тактико-спеціальне навчання	2017 До 15 діб липень - жовтень	Сполучене Королівство Великої Британії і Північної Ірландії	Від Збройних Сил України до 20 військовослужбовців зі зброєю.
	Багатонаціональне навчання "Платіну́м"	Тактичне навчання	2017-2020 До 20 діб,	Румунія	Від Збройних Сил України до 120 військовослужбовців з

20	Ігл"		квітень - листопад		озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків, до 2 вертольотів.
21	Багатонаціональне навчання "Платіnum Лайон"	Тактичне навчання	2017, 2018, 2020 До 20 діб, травень - вересень	Республіка Болгарія	Від Збройних Сил України до 120 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою.
22	Багатонаціональне навчання "Нобл Партнер"	Тактичне навчання	2017, 2018, 2020 До 20 діб, березень - листопад	Грузія	Від Збройних Сил України до 180 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, 1 корабель, до 2 літаків
23	Багатонаціональне навчання "Еджайл Спїріт"	Тактичне навчання із залученням військ	2017, 2019, 2021 До 20 діб, лютий - грудень	Грузія	Від Збройних Сил України до 150 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків, до 2 кораблів.
24	Українсько-данське навчання авіаційних підрозділів	Тактичне навчання	2017 До 14 діб, серпень - вересень	Королівство Данія	Від Збройних Сил України до 40 військовослужбовців та до 3 літаків.
25	Українсько-румунське навчання "Рїверайн"	Тактичне навчання із залученням військ	2018, 2019, 2020, 2021 До 10 діб, березень - грудень	Рїчка Дунай, гирло рїчки Дунай, акваторія Чорного моря	Загальна чисельність учасників навчання до 400 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 18 кораблів (катерів та суден), до 4 літаків, до 4 вертольотів. Від Збройних Сил України до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 9 кораблів (катерів та суден), до 2 літаків, до 2 вертольотів. Від Збройних Сил Румунїї до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 9 кораблів (катерів та суден), до 2 літаків, до 2 вертольотів.
26	Багатонаціональне навчання "Дайнемїк Фронт"	Тактичне навчання	2018, 2019, 2021 До 30 діб, сїчень - грудень	Республіка Польща, Федеративна Республіка Нїмеччина, Турецька Республіка	Від Збройних Сил України до 100 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою.

27	Танкові змагання "Сильна Європа"	Тактичне навчання (змагання)	2018, 2019, 2021 До 35 діб, лютий - вересень	Федеративна Республіка Німеччина	Від Збройних Сил України до 50 військовослужбовців з озброєнням та військовою технікою.
28	Навчання Сил реагування НАТО "Трайдект Джанкче"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2018 До 14 діб, червень - грудень	Королівство Норвегія	Від Збройних Сил України до 10 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
29	Багатонаціональне навчання "Вігоріус Воріор"	Тактичне навчання	2018 До 25 діб, липень - жовтень	Федеративна Республіка Німеччина	Від Збройних Сил України до 10 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою
30	Навчання НАТО "CWIX"	Навчання з питань технічної взаємосумісності телекомунікаційних технологій та кібернетичної безпеки	2018, 2019, 2020, 2021 До 22 діб, лютий - грудень	Республіка Польща	Від Збройних Сил України до 17 військовослужбовців з обладнанням.
31	Українсько-британське навчання "Воріор Вотчер"	Тактичне навчання із залученням військ	2019, 2020, 2021 До 15 діб, березень - грудень	Військові аеродроми та полігони Збройних Сил України у Миколаївській обл., Київській обл., Житомирській обл., Хмельницькій обл., Вінницькій обл.	Загальна чисельність учасників навчання до 600 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 6 літаків, до 4 вертольотів. Від Збройних Сил України до 300 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 4 літаків, до 4 вертольотів. Від Збройних Сил Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії до 300 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків.
32	Багатонаціональне навчання НАТО "Брілліант Ерроу"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2019 До 15 діб, вересень - листопад	Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Норвегія, Королівство Нідерланди	Від Збройних Сил України до 30 військовослужбовців, 1 літак.

33	Багатонаціональне навчання "Спрінг Сторм"	Тактичне навчання із залученням військ	2019 До 10 діб, лютий - жовтень	Акваторія Чорного моря	Від Збройних Сил України до 5 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 кораблів (катерів), 1 літак, 1 вертоліт.
34	Багатонаціональне навчання "Флеймінг Сврд"	Тактичне навчання із залученням військ	2019 До 25 діб, травень - червень	Литовська Республіка	Від Збройних Сил України до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 30 одиниць колісної техніки, до 2 літаків.
35	Багатонаціональне тактичне навчання "Бріліант Сврд"	Тактичне навчання із залученням військ	2019 До 30 діб, жовтень - листопад	Республіка Польща	Від Збройних Сил України до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 30 одиниць колісної техніки, до 2 літаків.
36	Багатонаціональне навчання "Айрон Вульф"	Тактичне навчання із залученням військ	2019, 2020, 2021 До 14 діб жовтень - грудень	Литовська Республіка	Від Збройних Сил України до 25 військовослужбовців з озброєнням і спеціальними засобами.
37	Багатонаціональне навчання НАТО "Кейпбл Логістшн"	Тактичне навчання із залученням військ	2019 До 30 діб, травень - червень	Республіка Польща	Від Збройних Сил України до 15 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою.
38	Багатонаціональне навчання "Сейбер Джанкшн"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2019-2021 До 30 діб, квітень - травень	Федеративна Республіка Німеччина	Від Збройних Сил України до 150 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою.
39	Багатонаціональне навчання "Троян Футпрінт"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2019-2021 До 30 діб, травень - липень	Румунія, Угорщина, Республіка Болгарія Литовська Республіка	Від Збройних Сил України до 35 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою.
40	Багатонаціональне протимінне навчання "Посейдон"	Тактичне навчання із залученням військ	2019 До 14 діб, лютий - квітень	Північно-західна, західна частина Чорного моря	Від Збройних Сил України до 5 військовослужбовців, 1 корабель.
41	Багатонаціональне навчання "Спрінг/Самер/Фол Сторм"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2020 До 20 діб, березень - листопад	Акваторія Чорного моря	Від Збройних Сил України до 200 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, 1 корабель.

42	Багатонаціональне навчання "Рідж Раннер"	Тактичне навчання із залученням військ	2020 До 20 діб, лютий - квітень	Сполучені Штати Америки	Від Збройних Сил України до 35 військовослужбовців з озброєнням.
43	Багатонаціональне навчання "Бейонд Горайзон"	Тактичне навчання із залученням військ	2020-2021 До 14 діб, січень - грудень	Республіка Болгарія	Від Збройних Сил України до 22 військовослужбовців з озброєнням та спеціальними засобами.
44	Багатонаціональне навчання "Амбер Міст"	Навчання з питань кібернетичної безпеки	2020-2021 До 14 діб, вересень - грудень	Литовська Республіка	Від Збройних Сил України до 10 військовослужбовців з обладнанням.
45	Багатонаціональне навчання "Дайв"	Тактичне, морське, пошуково-рятувальне навчання	2021 До 10 діб, лютий - грудень	Румунія, акваторія Чорного моря	Від Збройних Сил України до 50 військовослужбовців із спорядженням, 1 корабель.
46	Багатонаціональне навчання "Найт Хок"	Командно-штабне навчання із залученням військ	2021 До 25 діб, січень - грудень	Королівство Данія	Від Збройних Сил України до 50 військовослужбовців з озброєнням і військовою технікою, до 2 літаків.

Таблиця складена на основі щорічних (починаючи з 2014 року) Указів Президента України Про План проведення багатонаціональних навчань за участю підрозділів Збройних Сил України на території України та їх участі у багатонаціональних навчаннях поза межами України і про допуск підрозділів збройних сил інших держав на територію України для участі у багатонаціональних навчаннях

УЧАСТЬ НАЦІОНАЛЬНИХ КОНТИНГЕНТІВ І ПЕРСОНАЛУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В МІЖНАРОДНИХ ОПЕРАЦІЯХ З ПІДТРИМАННЯ МИРУ І БЕЗПЕКИ, НА КІНЕЦЬ 2020 РОКУ

